د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 7

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې 9

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز 13

پرده له ميرمنو د حق اخيستلو پلمه 19

په شخړو کې راګير ولس ته! 24

په غونډو کې د قران کريم تلاوت 32

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره 37

په منصوصي مسايلو د پوهاوي لپاره 40

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات...45

د انځور اخيستلو شرعي حيثيت 50

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟....................54

د تکبر مفهوم 60

د ثواب او عذاب نيمګړی تفسير 63

د جمعې او اختر خطبې 69

د دين او شريعت په تفسير کې تېروتنې 73

د ميرمنو مشري او پر ښځو د نارينه د سپرستۍ سهي تفسير 78

د نورو له عمل سره د خپلې ايډيالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب‌فهرست/

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه 85

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟ 88

صبر او توکل 93

قران کریم نثر دی که شعر؟ 101

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه 107

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي 115

له مادیت څخه محرومه ټولنه 121

له محرم پرته د میرمنو سفر 126

مذهبي و نامذهبي 132

مومن او مسلمان څوک دي؟ 137

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟ 140

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150

یو محور یو تعبیر 161

عاشورا په روایاتو کې 172

په اسلام کې د مرېیتوب او اسارت قانون 178

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج) 188

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200

لغوي مانا 200

اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفهرست/

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟..................................209

یا هم انسان وسیله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه..................................215

صحیفې او حدیثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پیغام 221

د دیني تعبیر د نړۍ والې ادارې اړتیا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟ 227

منځلاریتوب(وسطیت)..................................231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاریتوب په قران او سنت کې:..................................232

لنډیز: 238

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې..................................239

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح..................................247

د قربانۍ اساسي هدف 254

د دعا اهمیت او اغیز 260

د تکفیر وبا..................................266

لغوي او شرعي مفهوم:..................................266

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثفهرست/

له شرعي اړخه د تکفير قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:.. 270

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:.. 271

اسباب يې: 273

نتيجه:.. 275

مورږ ته له دينه د واحد تفسير اړتيا 277

د شريعت او اخلاقو اړيکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟.. 293

مراجع... 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له الله سره مناسب حمد او لایق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پایانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولګه ده چې زیاتره یې پر دیني موضوعاتو لیکل شوې دي، ځینې که یې ټولنیزه او تاریخي محتوا ولري، بیا هم په یو نه یو ډول له دین سره اړیکه یې حتمن موجوده وي. په دې لحاض یې ګواکې ټوله محتوا له دیني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زیار، لوست او هڅو نتیجه ده، په لیکنه کې زه د یوه خاص فکري مکتب پیروي نه کوم، نه د یوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ویلی. بلکې یوازې مې د خپل فکر لیدلوری لیکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب یوازې زما د فکر نمایندګي کوي، له دې هاخوا نه د یوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه یې د رد په پار کښل شوې دي.

ځینې مقالې یې په تاند ویبسایټ کې خپرې شوې هم دي او زیاتره یې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه یې په اخیر کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هیڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخیر کې سرچینې راغلې دي او د کتاب په اخیر کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د لیکنو مهال ور نه ګټه اخیستې ده. زه د مطالبو په پیدا کولو کې زیاتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبیر افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زمورږ د واعظانو لار ښوونې

زمورږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصیحت کوي، د خپل نصیحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خیرات توصیه کوي، خپله خیرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصیه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقیاتو فضیلتونه بیانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.
زمورږ په سیمه کې یو متل دی وایي: که ملا ویل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. یا وایي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته یې لارښوونه کوله.
دا متلونه له دې امله پسې ویل شوي دي چې زمورږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطیب خلکو ته د ښو توصیه کوي، خو په خپلو ویناوو او نصیحتونو عمل نه کوي. خلک جنګو ته تشویقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې لیږي، یوازې د بل زامن ورته مستوي.
ځانونه د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم وارثان بولي، خو یوازې د هغې وینا په کولو کې چې دوی ته یې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لین کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خیراتونه کول، دوی د نورو خیراتونو ته سترګې نیولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسایه ور کوله، دوی د نورو سرسایې په جیب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخیستی، زمورږ هغه که پوروړی هم وي، دوی یې د اسقاط په اخیستو او خیرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلی جهاد يې کاوه، دوی يوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو يې خيال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خيال ور سره و، د يوه ماشوم په ژړا يې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته يې توصيه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مريض خيال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته يې د خوراک ور کولو توصيه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو يې خلاص کړي.

د خپلې وينا او عمل د تضاد له امله يې اوس ويناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې يې ښايي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل يې شمار شي، يو به يې حتمي دغه وي.

زموږ د نصيحت تګلاره داده چې په تريو تندي، لوړ اواز او سختو کليمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلک مخاطب کړه، ځينې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه يې تحقير کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځنې کيدل، له منبره به يې هغه کونج ته لاس نيولی و، د لاس په اشارې به يې ويل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ يې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وايي دنيا د خدای په وړاندې هيڅ حيثيت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملک تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خيال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهيږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلك چې د هغه د وينا او عمل فاراډوکس ويني، بيا به ښه د هغه وينا تاثير پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنيا به خدای ته حيثيت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلك دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د ميلينونه انسانان وينو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال يې لاس نيوی کوي، اول کتار کې يې موږ خپله ولاړ يو.

خدای ته د دنيا نه اهميت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنيا ژوندي يو. خيرات په همدې دنيا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نيوی په کوو، لنډه دا چې دنيا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتيا نه لري، ځکه ورته بې اهميته ده، هغه چې اړتيا نه لري له دې امله خدای دی، که يې زموږ په شان اړتياوې وای، بيا به خدای نه وای؛ البته زه چې يو اړمن انسان يم، اړتيا لرم، نو له دې امله دنيا ته وخت ور کوم، حيثيت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بيا په حلاله طريقه ګټلې دنيا يې خپل فضل بللې ده، نو زه څنګه دنيا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حيثيت ونه لري؟

هدف بايد يوازې د بل د اصلاح او يا پر بل نيوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په ګټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطيب خپل حيثيت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنيز حيثيت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشريح چې نه د هغه وخت چاپيريال، سياق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونيول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه يې تاوان څو چنده زيات دی، تر دې چې خطيب صاحب خلکو ته بيان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دين او هم د خطيب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطيبان او ويناوال مو بايد په فکري او فزيکي لحاظ نور اپډېټ شي، پر همدې حال يې جام پاته کېدل د ټولنې، دين او خطيبانو په کامل زيان وينم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسیر د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالګه لږ ور ګډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنګه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالګې ور ګډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژی نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلګه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتياوې يې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته يې پام شوی او اړتياوې يې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي يو، په ايډيالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسايل، اړتياوې او غوښتنې په نظر کې نيول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ايډيالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسايل له اصلي مسايلو سره تفکيک کوو، دويم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپير لري، اوس به په تفسير کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکايت بسنه کوو او دريم زموږ اړتياوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسايلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غير عرب د عربو کلتوري مسايل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شريعت په تفسير کې تر ننه هم عربي کلتوري مسايل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کريم رسول په هغو احکامو و مسايلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري يې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان يې له هدايت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احاديثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځيني کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شريعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک يې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شريعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کريم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان يې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کريم پر هماغو مسايلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پديده په شريعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی بايد دا زده شي چې په شريعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پيرو يو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کيږي، لکه ساينس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساينس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کريم او نبوي احاديثو کې د دې هر يوه د ځينو بېلګو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د يوه شرعي قانون په توګه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساينس يې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کريم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره يوه يادونه کړې ده. دغه يادونه نو د دې سبب بايد نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعريف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کريم را زده کړي، يا دې ساينس په قران کريم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپيريال او خپل رواني حالت اغيزو مخه نه شي نيولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د يوې ايډيالوژۍ پر تفسير چې يې چاپيريال او رواني حالت تاثير کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې يوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو وویشو:
یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ یې پر ټولنیز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسیر کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شریعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دویم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنیز اړخ یې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه یا تعزیت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسیر کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور یې هم کوي، نو تفسیر یې باید داسې وشي چې اساسي هدف یکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه یې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنیز حساسیتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ایجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، دریې، میلمستیا، خپل و ناخپل رابلل، یوه ورځ یا څو ورځې لمانځل یې کلتوري مسایل دي چې باید د شریعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزیت کې هدف له نورو سره غمشریکي او هغوی ته تسلیت دی، بڼه یې لازمي نه ده چې څنګه باید ورکول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزیت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نږدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنګه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په ګڼو بانو یې د تروړلو لپاره اګاهانه او نااګاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کېږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحملیږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ور کولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ور کول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کېږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، پـه عمـومي ډول د مسـلمانانو لپـاره او پـه خـاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حـده د هغـې پر تفسیر د کلتور او فرهنګ اغېز پرې وتلی دی.

له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتـو د مسـلې ماهیـت بیـان شي. دا کـار د انسان لپاره ګران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکـې محدودیتونـه لـري. د وخـت، ځـای، ټـولنې، رواج، علـم زیـاتوالی او کمـوالی، شخصي ـ رواني صـفات، ملګـري، خطرونـه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.

اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، مـوږ یـې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیـت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوك پرده یوازې پړونی بولي، څوك یې د اوس وخت تور حجاب وبـولي او څـوك یـې شـنه چادري و ګڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.

میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کـوي، د هغـوی خپل واك دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، پـه مسـجد کـې او عیـدګاه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو یې بندیز کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ یو له بل سره غبرګ شوي دي. د یوې پدیدې په اړه هغه وخت نظر ور کول یا نیوکه کول ډېر سخت شي چې هم دیني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کیږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنیو چادریو بدیل وغوښتل شي هم خلک اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بیا هم له ورته غبرګون سره انسان مخبېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهیت په بیان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لویه ستونزه له شرعي -کلتوري یا یوازې شرعي یا هم یوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شریعت د یو چا شخصي ملکیت نه دی چې بل څوک پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکیت دی. شریعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پیدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکیتونه چې وي؛ که یو څوک په دیني یا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنیت څخه یو څه جلا نظر ور کړي، خلک داسې غبرګون ښیي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زيان رسېدلی وي، نه يـوازې نظـر بـه يـې سـخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزيکي زيان رسـولو ګواښـونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټـولنې ځيـنې برخـورد هـم د دې سـبب شـوی دی چـې د جنجـالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلـك نـوك نيـولي پـه دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، يا يې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلك يې ځنې را ايستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بيان/ليکنه ونـه ليـدل چـې د دې موضوع ماهيت يې تر خپله وسه روښـانه کـړی وي، پـه دې اړه راغـلي اياتونـه او حديثونـه يـې يـو پـه بـل پسـې راوړي، ترجمـه کـړي او لـه مجموعي نصوصو څخه چې کـوم مفهـوم فهمـول کيـږي هغـه يـې پـه روښانه ټکو خلکو تـه بيـان کـړی يـا ليکلـی وي. لـه دې سره چـې پـه ټولنيزو رسنيو کې د پردې خبره راشي، هر کس له ديني اړخـه د پـردې خبره کوي، يو هم دا نه وايي چې پرده يعنې څه؟ پرده يعنـې چـادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې پـه دې کـې مـخ پـټ وي کـه ښـکاره؟ لاسونه او پښې يې پټې کړې وي که ښـکاره وي؟ پـه دې خـبرو سر نـه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښـتنه هـر يـو کـوي. د ښـار تـر خلکـو کليوال ډېـر د پـردې لېوال دي، خـو پـه عمـلي ميـدان کـې دوی شـنه چادري پرده بولي، که له دې پرتـه يـوه ميـرمن بـل شـی د پـردې لپـاره استعمال کړي، ممکن يو کليوال يې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلك زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هيڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ايستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغيز لاندې دي، دغسې يو کار چې د ټولنې ټول وکـړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه كوي يوه وړه كتله خلك يې هم نه شي كولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پيښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت كې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره كې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فكر كوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات كړې. كه زموږ په ټولنه كې د يوې شرعي كلتوري مسلې په تفسير كې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور كړل شي، زه فكر كوم نه به ستونزې په دې برخه كې پيښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو بانې پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټكی د زدكړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله كې بحث وكړم، دغه نكته هم په دې برخه كې ډېر مهم رول لري.

ډېری كليوال له خپله رواجه دفاع كوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښكاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار كې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوك چې د دواړو پر ځای پړونی وكاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل كېږي، ممكن ښاري او كليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

كه داسې وشي چې هر څوك خپل كار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته كليوال درناوی وكړي، د كليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وكړي، هغه ميرمنې چې پړونی كاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلكو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د كور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې كړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعو اخر یوه بله نتیجه ښایي ولري چې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. اما اوس زغم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کموي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نړۍ. زموږ ټولنه په دې توگه هم له بهره تر فشار لاندې کېږي او هم له داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسل سره ظلم هم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حللار دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلیم حق له میرمنو واخیستل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وگړي له حقه محروموال به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارک علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملك د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هيڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور يې هم پر ستونزو اړوي.

په هيواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سياسي، کلتوري، ټولنيز او د ژبې د ليکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د يوې ژبې خلک، د يوه ملت غړي، د يوه دين پيروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بيا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پيدا نه کړي، هغوی بايد له ترقۍ پاته شي، د تعليم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هيواد يو موټی وي، تر يوې سياسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هيواد وګړي د دې هيواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای يې بايد يو د بل پښې وکاږي، واړه مسايل لوی وښيي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سيمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافيان او د هغوی خادمان ټول په يوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته يې په ناسمونو نومونو ور پيژني، دروغ پسې وايي، اوازې پسې ګډوي، تبليغات پسې کوي او چې خلک حقيقت ته رسيږي نو يوه پيړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان ستړي شوي، له منځه وړل شوي او پيروان يې له مبارزې ستړي شوي يا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسایل اړین او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بړغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپیري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طریقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بیلتون پیدا کولو مسلې راته حیاتي دي که په دیني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت یـو مـوټی کول به زموږ په دنیا او اخرت کې په ګټه تمام شي؟

د ملا، پیر، سید، ملك، خان، سیکولر، ډیموکراټ او ملحد و بې دینـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت ستونزې اواروي او که هر یو چې بل وزغمي، یـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هیـواد او ملت د ترقۍ لپاره ګډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزیـانو مشرـ، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـیانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سلیمانخیلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، یـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د یـوه لوی قوم په توګه زموږ سمه ورځ نه په هیواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ویشيـ. تاسـو وګـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سیاسي، مـذهبي، فرهنګـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هیواد کې چې د ولسواکۍ تمثیل کېده یا بل ځای چې د جمهوریـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بیا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ايښې واى، بيا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې ويره هم وه، زندان ته به هم بيول کېدلې او په ټولنه کې په هم لعنت لېږل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې واى، نو بله ورځ به يې يو بل ته د شهادت مبارکۍ ور کېدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې واى، بله ورځ به ورك وې، اما په همدې کندهار کې د ملايانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، ديوبندي، حنفي، پريلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو يو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنيوي لپاره عملي ګام نه اخيسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره يې پر يوه طرحه هم کار نه دى کړى.

عيني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوك اواز پورته کوي، د هغه ږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بيا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو يې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، واى د بيان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بيا دې وژني دلته بيا د بيان ازادۍ سر خوړلى دى.

که غواړې چې له دين څخه خلك لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډېرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلك د يوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حياتي او ملي مسايلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې يې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولايت، ژبې او معياري ليکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوى خپله له حياتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شيانو تـه نـه پـام کېږي. چارواکي دې غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کـوي، بازار دې مافيا په لاس کې نيولى وي، خـدمات دې پـه هـره برخـه کـې صفر وي، له هيواد څخه دې پانګه بل هيـواد تـه وړل کېـږي، خيانـت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکـو کسـب شوى وي، خو يو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بـل لـور ته اړولى وي.

زموږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو ته ووايـي ډېـر اولادونـه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به يې څنګه کېږي؟ تعليم به يې وشي که نه؟ سمه تربيه به يې وشي کـه نـه؟ مـوږ دې ټولـو خلکو ته د خوراک، څښاک توکي او نور اړين مواد چمتو کـولاى شـو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شريعـت خـو وايي چې خيرات کوونکى لاس غوره دى تر اخيستونکي، موږ ولې لـه نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شـو چـې هغـوى تـه يـې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمې محاسبې او د دين له غلط تعبيره را پېښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جيب ګټه مهمه ده، تـر حـق راتـه د خپل ملا د خولې خـبره مهمـه ده، تـر بشري ارزښـتونو راتـه د کـلي او سيمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته پـه زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتـور راتـه پـه ديـن بـدل شـوى او بدلون يې راته د قران د يوه توري تبديلي ښکاري په هـيڅ توګـه يـې د بديل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هـم وي، پـه زيـارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې ميخ ټکوهي، يا له ملنګ سره په يوه خونه نتوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پير و فقير په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پارېږي، کـه د حلالې او متعې(صیغې) په نوم یې په خپلـه خوښـه د لنډ وخـت لپـاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتـب او پوهنتـون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیـرت یـې نـه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نـوم ور بانـدې تپـل شـوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خـوښ پښـتانه ښـځې پـه بدۍ کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پـر زاړه او کانـه خرڅـوي، پـر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته درېږي، نه یې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په یاد وي او نـه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هـوس او خواهشاتو خپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغـه صـفات پـه خپلـه وتوږو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشـاله کېـږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چـې پـه همـدې کـارونو دي زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چـې پـه ښـځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښـتنه وشي، نـو پنځـه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولېږي، د یوه ملـت پـه توګـه مـو څـوک پـر یـوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې موږ سره متحد یو، د یوې کوڅې خلک په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې موږ سره متحد یو؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود، خو د کور مخ ته به یې د کثافاتو انبار و؛ یو څوک چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای، د خپل ښار سړک، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای، هغه به څه د اتحاد او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلک ورسره ومني؟

زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي، سمتي، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو ښه کار کوي، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي، د کلي له ملک سره مې اخیستې وي، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول چې وي، زه باید خپل هدف ته ورسېږم، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعلیم وکړي، لور دې مکتب ته ولاړه شي، د خپل اولاد ایینده دې ور سمه کړي، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی، یو قوم له بل سره لاس و گریوان دی، یو ملک د بل ملک بد وایي، یو خان د بل په غیبت نه مړېږي، یو ملا د بل نوم ور بدوي، یو پیر د خپل ځان په صفت نه مړېږي، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي، یو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي، ښځې زموږ لپاره ملکیت دي، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري، اما که بل پر چادري برسیره ورته وکتل، بیا زما غیرت پارېږي، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه گډه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده، گرده خلک خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوک يې د خپل ځان او خپلې کورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارينه مو په ډاګه هلکان ګرځوي، له ښځو سره اړيکې ساتي، خو د همدې کس لپاره که د نکاح او رشتې بږغ وشي، هيڅوک يې هم له دوستۍ منعه نه کوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، که واکمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره کاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره کار وکړم؟ زموږ په وېش کې د ډېرو حکومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواکو او نورو و نورو ګټې دي، ځکه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسګونه کلونه واخلي د يوه مړي کيسه په څو مړو پسې بدله شي او په کسات پسې کسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو کې خپلې شخصي ګټې ويني، د نورو نه شخصي ګټې پکې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول ګټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کریم تلاوت

د غونډو په پیل کې د قران کریم تلاوت یو معمول جوړ شوی دی، دا توپیر نه کوي چې غونډه سیاسي انجنډا لري که دیني، قومي و قبیلوي صبغه یې پر غالبه ده که ملي، د ستاینې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د یو چا تلین دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کریم ایاتونه به پکې ویل کېږي.

دا کار که یو لور ته له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا یې د قران کریم اهمیت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلك قران کریم په غور ولولي، پیغام ته یې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی یې په غونډو کې وایي، تر یوه بښه قران پوه د دوی لپاره یو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کریم پیغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پیل کې د قران کریم څو ایاتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بیا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جریان کې په عمومي ډول د قران کریم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو ایاتونو له هدایاتو چې د همدې غونډې په پیل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، یوازې د ایاتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.

هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کریم له پیغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غیر دیني وي، له بدوالي سره وسیلې ته تر هدف ډېر اهمیت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم یوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال یې په هغه پیغام کې دی چې د بشر لپاره یې راوړی او د هغه په عملي کېدای یې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې خلک دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پیغام او ایاتونو کې فکر وکړئ، یوازې د تبرک لپاره نه دی، یو کس که په سینه پسې ټوله شپه قران کریم نیولی وي، خو سهار یې په هدایاتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کریم ګوتڅڼدنه ده چې عذاب به ور کول کېږي، زموږ ټولنه یوازې دې ته اړتیا نه لري چې په قران کریم تبرک تر لاسه کړي، بلکې په هغه پیغام عمل ته اړتیا لري چې د بشریت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسیت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [یس: 19].

ترجمه: دوی ویل: بدفالي له تاسو سره ده. یعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کېږي.

موږ ته قران کریم یادونه کړې ده چې دین هغه څوک زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي(عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوک بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي(انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پیغام عملي جنبې ته نه ګورو، یوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومېږي. نبي علیه السلام خلک د قران کریم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: یقینن الله تعالی په دې کتاب ځینې کسانو ته عزت ور کوي او نور بیا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الکتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په كتاب يې پوه كړه.

څوك په دې كتاب عزت تر لاسه كوي، څوك خوارېږي؟ قران كريم په ګڼو ځايونو كې ويلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتيا ډېرې غورې لارې ته هدايت كوي او هغو مومنانو ته چې نيك كارونه كوي د ستر اجر زېرى ور كوي.

په قران كريم كې هدايت دى، د عمل لپاره پكې احكام دي؛ كه څوك په هدايت نه پوهېږي او په احكامو يې خبر نه وي، نو عمل به له كومه شي؟ دغه كس به هم په غونډه كې قران كريم وايي چې هم دى بركت تر لاسه كړي هم يې غونډه بركتمنه شي.

قران كريم د عمل كتاب دى، څوك چې عمل پـه وكړي هغه بركت ځنې تر لاسه كوي، څوك چې عمل نه په كوي، تلاوت يې د هغه لپاره د لا زيات وبال سبب كېږي، د يهودو په صفاتو كې الله تعالى ذكر كړي دي چې دوى د كتاب تلاوت كوي، خو عملي اړخ يې كمزورى دى:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}.

[البقرة: 113]

ترجمه: او يهودو ويل، نصارا په ديني لحاظ هيڅ شى نه دي، او نصاراوو ويل، يهود په ديني لحاظ پر هيڅ شي هم نه دي، په داسې حال كې چې دوى كتاب هم تلاوت كاوه، د دوى په شان خبرې هغو هم كولې چې علم يې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوږ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډېره قران او سنت ته نژدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لار هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، وروسته د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو يې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې يې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته يې تشویق کړي، زغم او صبر ته يې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښيي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده يې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو يې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسير لپاره يې ځينې ټکي بايد په نظر کې ونيول شي چې له قران څخه مفهوم اخيستل او په مطلب يې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کريم بايد په قران کريم تفسير شي، دا ځکه چې د قران ځينې مجمل اياتونه بېرته په قران کريم کې مفصل راغلي دي چې د تفسير لپاره يې خپله دغه اياتونه کافي دي.

دويم: قران کريم ته بايد په خالي ذهن راشو، هيڅ مخکنی فکر و دريځ بايد له ځان سره ونه لرو او د يوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسير نه کوو، قران دي يوازې په دې نيت وکتل شي چې خپله قران کريم څه وايي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دريځ او خپل فکري مکتب لپاره د تاييد دلايل وتراشل شي.

درېيم: د قران يوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه اياتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د اياتونو ځواب په وشي، يو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه يا يو له عمل څخه وايستل شي، بلکې قران کريم د زمانې په يوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن يې احکام تدريجي دي، د يوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره بايد د هر يوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرايط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قران کريم الفاظ، اصطلاحات، جملې، کنايې، اشارې، ضمني مفاهيم، استعارې او هر څه د عربي ژبې دي، که موږ غواړو چې په مفهوم يې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دويم به د هغه تفسير، د يوې کلمې معنا، د يوې جملې مفهوم، استعاره، کنايه او هر څه د هغه وخت په عربي، د حديثو په کتابونو، د اصحابو په اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کريم اياتونه يو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، يو يو يې تفسيرول يا له قران کريم څخه د يوه يا نيم ايت را اخيستل او بيا يې تفسير ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهوم نه اخيستل کېږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کريم له عمومي تګلارې سره مخالف وي، بلکې د يوه ايت په تفسير کې به د هغې موضوع اړوند د نوور اياتونو مفهوم ته پام کېږي بيا به يې تفسيروي.

شپږم: د قران کريم د ايت، جملې يا توري ګڼې معناوې کول، ناسم تفسير دی، دا سمه ده چې يو لفظ، يا جمله يا متل به د څو مفاهيمو لپاره استعمالېږي، اما هر ځای چې وکارېږي، هلته خپل ځانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهيم چې دی ورته کارېږي هغه په يوه مشخص ځای کې نه ترې اخيستل کېږي، په دې سره خلک د قران کريم په تفسير کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کريم مفاهيم په هغه ډول بيان کړل شي لکه څنګه چې يې د الفاظو، جملو او سياق و سباق غوښتنه وي، مګر که يوه قرينه راشي چې لفظ او جمله له خپل اصل مفهوم څخه اړوي او تر حقيقي يې مجازي مفهوم قران کريم او په مجموع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نـو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نـه زیـاتوب پـر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره

د یوې تاریخي قضیې لپاره اړینه ده چې د هغه وخت شرایط په پام کې ونیول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاریخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پیدا کوو، نو د هغه وخت له شرایطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عینکو کې که ورته وګورو نو د هغه وخت بیخي زیات کارونه او فیصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاریخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرایطو باید پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نیسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولګېده.

شرعي نصوص هم د زمانې په یوه خاص مقطع کې راغلي دي، یوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانګړو زماني و مکاني، ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي او پوځي شرایطو کې یې قرار در لود، د هغې ټولنې یو خاص کلتور و، ځانګړې ژبه یې وه، چې طبیعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپیر ولري، یو متل، یوه اصطلاح، یوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانګړي وخت، یا مشخص مکان څخه را پیدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان یا تقاضا هم یو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصیې شوې دي، ترټنې، وعیدونه او ګوتځنډنې دي، یا بل لور ته ثوابونه، ښیګڼې او نیکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په يوه نه يـو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې يادو ټکو نظر ساتل اړين دی.

په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره بايد موږ دغه ياد هر څه تـر نظر تېـر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسيله وي علـوم او ذرايع به له ياده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن پـه پوهـاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شـو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکـړای شـو.

په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکيـک پـه اسـانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکـام پېژنـدلای شـو، د فرضـو، واجبو، سنتو او مستحبو توپير کولای شو، فرد ته متوجې اوامـر لـه هغـو جلا کولای شو چې ټولنې ته متـوجې وي، پـه حکمـت او فلسـفه يـې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شـو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسير کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به يې معقوليت ختم شوی وي، نه به د دين او شريعـت لـه عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به يې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

يو مثال:

په بخاري او مسلم کې يوحديث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعـه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَـا أَسْـفَلَ مِـنَ الكَعْبَـيْنِ مِـنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(۱)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله عليه وسـلم څخـه نقـل دی چـې ده ويل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روايت د پوهاوي لپاره اړينه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه يې فکر وکړو، حکمت يې وګورو او د دې موضوع ټول روايات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روايت الفاظ وګورو، نو يو ډول نيوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعيد واى، نو بايد د «ما» پر ځاى يې «من» ويلي واى چې ما غير ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعيد نو انسان ته ولې وشي؟

دويم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې يوه غټه جامه د شا له لورې ځروله، په دغسې احاديثو کې زياتره هماغې د تکبر ځړول شوې جامې ته اشاره ده.

درېيم دا چې په نورو حديثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نيت وي، په يوه حديث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هريره رض روايت دى چې رسول الله ص صلى الله عليه وسلم ويل: د قيامت په ورځ الله تعالى هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځروي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دى چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځروي، هغه تر دې وعيد لاندې دى، ځکه يې باب کې د خيلاء يادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کريم ځينې اياتونه د قران کريم په نورو اياتونو تفسيرېږي او د حديثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حديث حکمت په دې وروستي حديث کې ذکر شوى دى چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوك کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او څکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډيز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.

په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه تګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.

عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلك به د ارام سا واخلي.

۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبين فهو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زموږ د مدسو او پوهنتون په نصابونو کې لا هم داسې مضامين تدريسېږي چې په نړۍ کې مصداق نه لري او د مصداق د پيدا کولو لپاره يې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ يا هم داسې مواد دي چې ځای يې تر هغه ښه بديل نيولی دی، لکه مسواک ته برس، په خاورو لاس مينځلو ته صابون، د استنجا د ډېرو يا لوټو پر ځای تشناب کاغذ او داسې نور.
په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، يوه يې له دې امله ذکر شوې ده چې ورته اړتيا وه، تر دې ښه بديل وجود نه در لود يا هم يوازې د انساني ټولنې اړتيا وه، لکه د مسواک بديل نه وو او د غلام يادولو يوازې اړتيا وه ځکه ټولنه کې لويه فيصدي وه، مجبورن بايد يوه حللاره ورته پيدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروايي و تعبُدي بعد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.
نوکوم موضوعات چې تعبدي او اروايي اړخ لري، لکه: لمونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخت په ټولنه کې ورته اړتيا شته او بايد تدريس شي. بل لور ته هغه موضوعات دي چې يا يې بديل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو يا تيږو استنجا، په خاورو د لاس يا لوښي مينځل، دا هغه شيان دي چې په تېر وخت کې يې ښه بديل وجود نه در لود. اوس بايد په کتاب کې د مسواک ځای برس او کريم ونيسي او که مسواک ياد شي په څنګ کې د برس او کريمو يادونه هم وشي، دا به ښه وي. همدا شان تر لوټو او ډبرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، بايد د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ ياد شي او هم د لاسونو و لوښو په مينځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونيسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي يا که په لوښي کې سپي وخټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف يو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بيا به هم خاورې يادوو؟ په حديث کې يې ځکه يادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به يې يادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ينفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدايت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام يادونه د دې لپاره نه وه چې خلک د غلام نيولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به يې په هر شي کې د يوه غلام د ازادولو توصيه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور بايد بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاريخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتيا له مخې په شرعي متن کې د خلافت يا امارت يادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبيلې وې او هرې قبيلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر يوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله عليه وسلم پوهېده چې پر عربو د يوه نظام په نه شتون کې دوی بيا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کېږي، له دې امله يې د يوه نظام بنياد کېښود، په حديثونو کې يې د همدې اړتيا له مخې يادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

بايد پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتيا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنېږي، په اسلامي دنيا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر يوه خلافت او يوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را يوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د يوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو يوه اتحاديه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتيا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د يوه عيني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د يوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عينيت سره د ټکر پر ځای بايد تعامل وکړو، له نويو حالاتو او شرايطو سره بايد مخ شو او حللار ورته وباسم. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ايله کړي، اما عملن داسې هيڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان ديني هويتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هويت سرې کرښې دي، نو تش په خيالونو کې خپل ملي هويت د ديني هويت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عيني شرايطو کې هيڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرايط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هويتونه وي، لا هم موږ دا درک نه لرو چې نور د پښتوا په شان نړۍ پر ديني هويتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هويت خلکو ته ملي هويت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سياسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډيپلوماټيکې اړيکې تنظيموي.

بشر له پيله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه يادوم چې ډاروين يې يادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتيوالي او غير عصريتوب څخه چټکوالي او عصريتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پخوا خلک د کاروان په شکل تلو، ميقات ته په رسېدو به يې احرام تړی، په دې کې به مياشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټک، خوندي او اسانه ډول حاجيان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، تورې، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طيارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعليم په برخه کې هم، د صنعت برخه بيخي حيرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتيجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په يو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظرياتو کې هم له ورايه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلويزيون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخيستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلويزيون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بیخي تر وخت تېر دی. مواد یې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بیخي ډېر کمزوری دی او هیڅ‌څا ته د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه یې همداسې، د تفسیر، حدیثو، اصولو التفسیر، حدیث او فقه، تاریخ، اخلاقیاتو، جدیدو معاملاتو، نړی والو اړیکو، د سیاسي نظام ترکیب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه یې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زیاتې نیمګړتیاوې شته، هم نصاب کمی لري، هم یې استادان لري، هم شاګردان، هم چاپېریال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم یې وسایل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غیر ضروري، تر وخت تېر او تر سویه لوړ مواد وایو، ور زدکوو او ویلو ته یې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زیاتونو، کمونو، سکڼلو، اخیستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتیا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت

انځور اخیستل هم یوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو لیکلي دي. د کم کیف له یو څه اختلاف سره زیاتره یې په دې اند دي چې له اړتیا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احادیث سره یو ځای شي، مطلق یې د مقید په رڼا کې وکتل شي، د حدیث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نیول شي، د واقعې په اړه راغلي احادیث که مطلق راغلي وی که مقید، شوې پېښه د هغه تفسیر وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روایت شوي ټول احادیث تفسیر شي، هیڅ یو یې له نورو مجرد او بېل تفسیر نه شي، یوازې یو حدیث یې د حکم اخیستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بیخي ورك نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسیر به هم وړاندې شي چې نه به واقعیت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسیر شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به یو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به یې ټکر ته په لوی لاس زمینه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخیستلو په اړه هغه روایت راوړم چې شان ورود یې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حیثیت یې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُولَئِكَ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(١)

ژباړه: له عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې ام حبیبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ته کلیسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې لیدلې وه، په هغې کې تصویران وو، رسول الله ص ص ورته وویل: د هغوی چې به نیک سړی وفات شو، دوی به یې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به یې پکې نقش کړ، نو دا به د قیامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترین کسان وګڼل شي.

دغه حدیث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود یې روښانه کوي چې دغه حکم تر چیشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ایا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصویر چې خلك یې عبادت کوي، یا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو یوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل یا یې اخیستل چې تقدس یې ورته در لود، رسول الله ص ص یې علت بیان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نیکانو خلکو وو، چې له دوی سره یوځای یې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو یې د یاد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بیا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورك کړ، فکر یې کاوه چې هغوی یې عبادت کاوه، نو دوی به یې هم عبادت پیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ايينـده د عبـادت وسـيله نـه شي، حتـا دومـره سـختي پـر شـوې ده چـې مطلـق انځورونه يې بند کړي دي، يعنې يو ځای حکم له علت پرته ذکر شوی دی، يا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړی وي، يا ښايي لـه راويانو څخه مطلق روايت شوی وي هغوی يې علـت او شـان ورود نـه وي روايت کړی.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کـول وي، مـثلن: يـا د خـدايي عبادت پر ځای، خلك د هغه عبادت هم پيـل کـړي يـا يـې همـدومره احترام وکړي، يا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولای شي چې د خدای په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وبـاسي او پـه دې توگـه د خلکـو پـه اذهـانو کـې د خـدايي عظمـت د کمولـو شيطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هـم گوتخنډنـه شـوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روايت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُـمَّ قَـالَ: «إِنَّ مِـنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(٢)

ژباړه: له عائشې رض روايت دی، دې ويل: رسول اللـه ص ص مـا تـه راغی، ما د نري ټوکر يوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوی و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بيا يې پرده څيـرې کـړه، وې ويـل: د قيامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کيږي چې له الهـي تخليق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک گرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه یې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه گمراه کوي، الله به یې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد على القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېرى کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې ليکنه کې د شريعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرايط نه ليکم، البته دا يادونه کوم چې شريعت د يوه کار د قبوليت لپاره حتمن شرطونه ايښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبوليت نه لري، که بې اودسه وشي هم يې نه لري، داسې نور شرايط، نو د فردي او ټولنيز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، يو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هيڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هيواد کې د طالبانو تحريک په زور سياسي واک نيولی دی، نو اوس يې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابيا نيسي.، جنګ ته خلك را بولي او يا يې عملن په دې ميدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه يې له شرعي اړخه هيڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر يوه لويشت ځمکه واک نه لري، د مالي تمويل سرچينې نه لري، دوی د بل تر حاکميت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې يې نور دولتونه تمويلوي چې هغوی بيا په دې کې خپلې ګټې لري، هيڅوك هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د يوه برحاله دولت خلاف مقاومتيانو ته مالي کومك ور کوي، ځای ور کوي، په رواني جنګ کې د هغوی مټ پياوړی کوي، تر څنګ يې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله عليه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدينه کې يې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بنه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې يې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونستې د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ يې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته يې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ يې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان يې دادی چې د نړدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به يې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره يې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار يې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم زیان یې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه یوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټلـو شي، جنګ فساد ته لار جـوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعلـیم لرونکي او شتمن له هیواده وتښـتي، د شـیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره یې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافیا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهیان ونیسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلـورم دا زیـان لـري چې تـر سقوط وروسته یې یا داعش بدیل کېږي یا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره یې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګیالیو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت یې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاریخي اثـار بـه لـه منځـه یـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدین پر ځـای بـه افراطـي تدین ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چې خپـل جیب ډکوي، په اروپا او امریکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني یې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې يې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانان کې به يې وړه سلنه پر وطن او ملت مين کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بيخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، يو نسل به يې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به يې تعليم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپير در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطيت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو يوه برخه د طالبانو او يوه برخه يې د نړۍ والو وې چې موږ يې تر دې ځايه را ورسولو، نور بايد د سوټې زور ازمويل ايله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسيانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدريځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې يې غبرګون سريع او توند وي، بيا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ايينده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به يې شاهدان شئ، د بل هيواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا يې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هيوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هيواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخير اړ شي او هم به له نړۍ سره اړيکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ يو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت رابانـدې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هيواد ټوله شته ګاونډيو هيوادونو ته مفت ور کړو او اخير کې به د هيـواد شته جغرافيه هم د نورو ترمنځ تقسيم شي او موږ به رډې سترګې ورته ګورو لکه د احمد شاه بابا د لمسيانو جنګونو چې همدا پايلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ویښتان پاک او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر یـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر یې، که د په خوراکي شیانو کـې یـو شـی خوښ نه و، متکبر یې. زما په یاد دې چې مور ته بـه مـې ویـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ویل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لویي ته وایي، تکبر فلان، یعنې استکبر، معنا ځان یې لوړ وښـود، د شریعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه یوه نبوي حدیث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، ده ویل: د چا په زړه کې چې یوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. یو کس ویل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه یـې ښایسـته وي او څپې یې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ویـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپک ګڼل دی.

حدیث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقيروي، ريشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښكاري، هغه متكبر دى.

د شريعت له مخې دغه تكبر حرام دى، خلـك سـپك گڼـل، لـه حقـه انكار كول، د يوه انسان په هر فعل او كړنه چې د نورو سپكاوى كيږي، خلك تحقيريږي او دى ځان لوړ بولي، هغه تكبر دى او حـرام دى. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه كـې د اوږدې جامې كولې، پر جامو برسېره يې غټه كپړه اغوسته چې پر ځمكه به يـې كشوله، په دې توگه يې ځان د ټولنې مسكينو كسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودى، دا د تكبر له امله هغوى كول، ځكه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلكو كښته جامه حرامه كړه، هدف اصلن تكبر دى، په قران كريـم كې راغلي دي چې له يو چا سره كه خبرې كوې، نو څنگ مه ور گرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له يو چـا سره خبرې كولې، په حديث كې راغلي چې په وريـن تنـدي خـبرې كـول، ملاقات كول صدقه ده، دا ټول د تكبر د مخنيوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه كې يو وخت خلكو د پايڅو د كښته كولو پر ځاى به يـې دومره پورته كړې وې چې له گونډو سره به يې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه كسان د نورو سپكاوى كـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلكو سره اخته كېدل، په خلكو پسې به يې نارې وهلې، له څارا راغلي خلك به يې څارايان بلل او سپكاوى به يې كاوه، خولۍ يې چپه پر سر كولې او پټو به يې يوه پيڅكه پر ځمكه څكېده او بله به يې پـر اوږه را اړولې وه، دغه كسان طالبانو د خپل حكومت مهال بند كـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په كندهار كې د حكومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زمونږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته گوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی در کوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کیږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراك، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوك په موټر کې سپریږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمگړی تفسیر

د دیني تفسیر له زاویې زموږ د ثواب او عذاب تفسیر خورا ډېرې نیمگړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د وینااوال دی نه یې معلومات د دې دي چې د وینا پر ستیج /منبر دې ودرېږي، نه د وخت او حالاتو موافق موضوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د گڼو نورو ستونزو ترڅنگ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بې انډولۍ سره سخت نیمگړی هم وي.

نیمگړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنگ نه ږدي، د دې نصوصو په تفسیر کې د دین اوشریعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کې راغلې وي یا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره گوري، بس د همدې یوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې ټاپه یې کړي. که دغه کار دې وکړ جنت ته ولاړې او که دې هغه کار وکړ، بېرته راووتې دوزخ ته ولاړې!!!

خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یوازې یوه کړۍ ده؛ یوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کار هغه وخت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ایت او حدیث به هم وړل کېږي، له خپل ځنځیر سره به یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپاره کار نه شي ور کولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر وېناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د یناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي-کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د ټې وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک ټې وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایځې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د یوه ګاونډي کره یو خیرات هم ور لیږي، خو پیسې او ګټه یې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

یوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړیتوب د نه رعایت ده، همدغه د ثواب او عذاب ویناوال چې له یوې خبرې سره یې د جنت کیلي په لاس کې وي، له بلې سره یې د دوزخ هغه تیاره درته نیولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقیات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کیلیانې؟ معاملات لومړیتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خیر دی که له ټې وي کتلو؟ د کرکیټ بدي خلکو ته بیانول ډېر اړین دي که د یوه ملت د عامه شتمنیو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بیان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سیاسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پکې د سیاست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امیر او امیرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د امیرانو چارې زیاتې شوې، یو څه یې اعمال هم داسې شول چې خلکو یې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل یې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بیان وکړي؛ نو منبر له سیاسته ازاد شو او د ناسیاسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د امیرانو تر ستونزو یې ډېرې ستونزې وزیږولې. اوس یې حل دادی چې خطیب باید د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل یې په دولت اړه لري، د بیان لپاره به یا لیکلې خطبې ور کوي یا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وینا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو گټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوړي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زموږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ يې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خیر د زیاتوب توصیه ده که د کمې؟ حالات کوم ډول توصیه ایجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟که ټولنه او نظام دې د زیاتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعلیم غم يې نه خوړل کیږي، خوراك ورته نه رسیږي، کار يې نه پیدا کیږي، د یوې ګولې لپاره یا نړۍ والو ته زارۍ کوو چې موږ له لوږې مړو، کومک راسره وکړئ یا هم د کډوالو سیلابونه نورو هیوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دین، شریعت او بالاخره په قیامت کې به يې رسول الله ص صلی ته څه ګټه ورسیږي او هغه به يې په کومه کارنامه ویاړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو یوازې ډېرښت د ویاړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دینه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعلیمه و تربیې وي، کار نه لري، ژوند يې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هیڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره يې ښه ډېره تیاري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو امتونو مخ ته ویاړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د یوه ملا بیان یو چا په را واورېدی، خلکو ته وایي، که څلوېښتو یا سلو کسانو د یوه مړي په جنازه کې ګډون وکړ، الله يې بخښي.

دا له حدیثو او په مجموع کې له شریعت او دین څخه ناسم فهم دی. پر یوه انسان که د بل انسان حق وي، یا يې قتلونه کړي وي، غلا و فساد يې کړی وي، جامعې ته يې ضرر رسولی وي، چې دوه میلیارده انسانان يې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کیږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفیه کیږي، بیا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که يې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که يې نه بخښي هم يې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند يې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولني ظرفيت په پام کې نه نيسي.، حالات نه سنجوي، د نصوصو روايت او درايت ته نه ګوري، د تعليم، خوراك، جامې، كار، روزنې، ګټې او بالاخره دنيا کې د بري اسباب او د اخرت د بريا اسباب يې نه سنجوي، راوړل يې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدايت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زيان، تعليم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بيخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعليم، كار، اخلاق، ګټه وټه، په دنيا ا اخرت کې برۍ د الله لور ته حواله کول د هغه له دينه ناخبري ده، زموږ خلك دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دين کې د دغه توکل يوه نمونه او يوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پیغام رسولو بهترین فرصتونه دي، د مسلمانانو زیاتره کسان یوه ځای ته را ټولیږي، نارې، پسپسکی او د توجو اړولو شیان نه وي؛ ویناوال په خلاص مټ خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بیان معنا ورکوي او د خاء په زیر ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بیان د دې لپاره کیږي چې خلکو ته دنیوي یا دیني پیغام ورسول شي، د یوه هیواد چارواکي ستیج یا ټلویزیون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پیغام ورسوي، خطیب د همدې لپاره منبر ته پورته کیږي چې خلکو ته بیان وکړي، خلکو ته د پیغام په رسولو خپل دیني مسوولیت ادا کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د همدې لپاره خطبې ورکړې دي، د هغه ناست مخاطبین عرب وو؛ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بیان کاوه. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په یوه خطبه کې خپل ټول پیغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدریج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه یې ویله، په حدیث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د یو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهې نښه ده، نو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطیبان یوځل په پښتو خبرې کوي او بیا په عربي خطبه وایي؟

دا نه یوازې د خطبې له ماهیت څخه ناخبري ښیي، بلکې د خطبې اساسي هدف په دې ورکېږي چې خلک پښتو بیان ته نه راځي، ځکه ډېر اوږد وي، کله چې عربي شروع شي خلک را پیل شي او لمونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلک له ثوابه هم محروم شول، له بیانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلک په دې اوږدو اوږدو بیانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطیبانو تر ماهیت د شکل یوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه یوځل پښتو وایي بیا عربي، د پښتو بیان یې ډېر اوږد او خسته کوونکی وي، په دویم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ په انا اعطینا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطیبان عربي وایي خلک نه په پوهېږي.

دلته ګڼې تېروتنې کېږي، خلک په شکل پسې مښتي دي، خو ماهیت یې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلک خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلک پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهېږي، نو پیغام هغوی ته نه رسېږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بیانه به یې یو څه دیني زدکړه کوله، هغه هم پر ودربېده. یوه بله تېروتنه په عربي خطبه کې دا ده چې یو خطیب په خپل ټول ژوند کې یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له كتابه وايي، نو رسول الله ص صلى الله عليه وسلم كه خطبه په عربي وركوله، نه يې له كتاب ويله او نه يې ټول ژوند يوه خطبه ويله، دوى دا په كوم ايت يا حديث كې موندلي دي؟

كه په رښتيا د نبوي خطبې تابعداري كوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تياروي، لنډه به يې وايي، د خطبې مهال به يو لرگى هم په لاس كې نيسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه يې بايد تر لمانځه اوړده نه وي او له كتابه دې نه وايي؛ بلكې له خپل حافظې دې ووايي.

دا نبوي خطبې شكل دى.

خطيبانو ته دا واك ور كول چې د بيان لپاره موضوع او د بيان مواد دې په خپله تياروي، په لوى لاس له دين او شريعته د ناسم تفسير لار جوړ وي. ځكه ټول خطيبان د دې وړتيا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاكي او بيا دې د هغې په اړه ټول مواد يو ځاى كړي، بيا دې مجموعي يو مهفوم ځنې واخلي چې د شريعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټكر نه وي، له دې امله نو اړينه ده چې يا خطيبانو ته تيارې خطبې ور كړل شي، يا دې په اړه كتابونه وليكل شي چې په معيار پوره وي، خطيبان دې اړ شي چې يوازې له همدې كتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسير مخه ونيول شي او له دې زاويې د را پيښېدونكو ستونزو، نيوكو او پوښتنو مخه ونيول شي.

كه غواړي چې هدف پسې ولاړ شي، تر شكل ماهيت مهم وگڼي، لكه د سرسايې په اړه چې يې همدا تگلاره غوره كړې ده؛ نو بيا خطبه په پښتو، دري، اردو يا بله ژبه چې د دوى مخاطبين په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تيارې وكړي چې خبرې يې لنډې، واضحې، پيغام رسونكې او پر خلكو نه بوجېدونكې وي، عربي خطبه نه قران كريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حديثو، عربي دې پرېږدي او ځای يې پښتو يا د بلې ژبې بيان نيسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلك به دين زده کړي، وختي به راشي، وخت به يې نه ضايع کيږي، خسته کيږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پيغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توگه به خلکو ته درس ور کړي چې شريعت کې تر شکل ماهيت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچيني:

(۱)(معجم اللغة العربية المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفيف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډۍ او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترك دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلاَّتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(١)

ترجمه: نبيان پلرني ورونه چې مندې يې ګڼې دي او دين يې يو دی.

د نبيانو د يوه دين يادونه د حديث په متن کې هم شوې ده، خو د شرايعو بېلوالي ته يې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دين يو اسماني دين دی، البته شرايع د وخت، ځای، ټولنې او اړتيا له مخې له يوه بل سره توپير لري.

دغو نصوصو ته په پام د دين او شريعت ترمنځ توپير او د هر يوه بېل تعريف هم اسانه کېږي، د نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دين دی او اختلافي يې شريعت دي، يا په بل عبارت پر خدای ايمان، د هغه تعظيم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دين دی، دغه ټکي د نبيانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شريعت ورځني مسايل دي چې لويه برخه يې لنډمهالي هم وي.

د دين او شريعت دغه توپير او تعريف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ايجاد کړې وې، په خپله حلېږي. يوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو ديني و شرعي حل و چې خلکو به يې استدلال له قران کريم څخه کاوه. خلک وايي؛ الله تعالی په قران کريم کې ويلي چې دين مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بيا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېرې داسې مسايل شته چې مسلماني ټولنې يې هم د وضعي قوانينو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دين کې يې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کريم د دين په اړه د تکميل يادونه کړې ده شريعت يې نه دی ښودلی.

يوه لويه غلط فهمي د دين او شريعت په تفسير کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټېجونو اورېدلې ده چې د ټولـو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضـاوت لـه دې املـه را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعـې صـيغه اديـان کـارول لـه دې حقيقت څخه د ناخبرۍ علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسـوي ديـن او محمـدي ديـن اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کـولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت لـه ګـډوالي يـوه بلـه تېروتنـه دا هـم را پيښـه وه چـې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، پـه داسـې حـال کـې چـې قـران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيـانو ديـن منسـوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنګه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت پـه اړه وشي، مصـداق بـه يـې ځکـه سـم وي چې شرايـع د ټـولنې، وخـت، ځـای او ضرورت لـه مخـې تغييـر کـوي؛ نـو زمـوږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يـې جـلا ده، ځای يې بدل دی او اړتيـاوې يـې بېلـې دي، لـه دې املـه پخـواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکـام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هـم د تعميـل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفـر او بطـلان ټـاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په یوه ډول وکړي نور یې په بل ډول، یا هم له ځینو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شریعت له ځینو چارو مخالفت د کفر او گمراهۍ سبب نه کیږي؛ پر دین ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بریده ځوك نه رسوي، بیا هغه څوك چې د یوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ یو کار کوي، یو اصل رامنځته کوي، ځینې احکام له نورو بل ډول تفسیروي یا هم ځینې احکام له عمله ایستل کیږي، لکه د حج لپاره میقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، تورې او غشي- پر ځای د ټانگ، طیارې او مرمیو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هیڅ ډله نه شته چې د شریعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځینې عملي نمونې لري؛ له ځینو د مخ اړونې او په ځینو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بیا هره ډله خپل شرعي دلایل هم لري چې له همدې امله یې یا مخ ځنې اړولی یا هم له نورو سره په تفسیر کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا یې بېل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زیات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، یو الله، یو کتاب، پر قیامت ایمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تیرو نبیانو او رسولانو پر حقانیت ایمان راوړل، یوې قبلې ته لمونځ کول، دیني چارې دي چې ټولو مسلمانان یې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شریعت احکام، په دې احکامو کې هم هیڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله یې یوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو دلايلو پر بنا اعراض کوي چې د هيچا د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسيرو امکان يوه فطري ځانګړتيا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې يې دادي چې وختونه، ځايونه، ټولنې او اړتياوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له يو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتيا ورکول شوې ده چې يو بشر له يوه متن څخه خپلو اړتياوو ته په کتو ګڼ تفسيرونه کولای شي څو خپلو اړتياوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان يې دادی چې د همدې همعقيده، هم ايمانه، هم دينه، هم شريعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزيکي شخړو ورسيږي، يو د بل په مقابل کې ودريږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کيږي، د زغم ځای تنګ نظري ونيسي، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دين او شريعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زيات شي؛ په نتيجه کې يې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقيات پايماله شي، د مقدساتو تقدس ته زيان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هيبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دين د ناحقوالي دلايل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زيان سبب يې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عيسی عليه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېرى کېږي چې د هغوى د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره یې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.
د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوى دى، هم یې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړى دى او هم یې د دې ایت مفهوم داسې اخیستى چې د قران کریم نور موارد یې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره یې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دى چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دى چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادى:
{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].
ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوى ځینو ته پر نورو غوراوى ور کړى او چې دوى له خپلو مالونو نفقه کوي.
په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوى چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوى دى چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوى دى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القیام بها "قوَّام علی ممتلکات- {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ}: یقومون بالنَّفقة علیهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(۱)

ژباړه: د چارو سمبالونکی، د چارو ښه ترسره کوونکی، د ملکیتونو چارسمبالی، نارینه پر ښځو قوامین دی یعنې نفقه یې ور کوي او له دوی څخه دفاع کوي.

د ایت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چې عمومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وایي نفقه ور کوي او حفاظت یې کوي، مېړه د ښځې په نفقه مامور دی او د ساتنې مسوولیت یې هم لري.

په دغه ایت کې هر نارینه او هره ښځه هدف نه ده، یعنې عمومن د ټولنې نارینه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقه ور کوي، په دغه ایت او تر دې وروسته ایت کې د مېړه او ماینې په اړه بحث شوی دی، قران کریم دلته د نفقې او مال یادونه کړې ده چې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کې د مالي سپرستی او حفاظت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماینه بحث دی نه د هر نارینه او هرې ښځې. قران کریم قوامین الفاظ دوه ځایه نور هم ویلي دي:

{یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُونُوا قَوَّامِینَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُونُوا قَوَّامِینَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو ایاتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ایت کې یې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کریم د نارینه ملکیت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په یوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کریم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارینه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې مور ښځه د نارینه ملکیت کړو، واک یې نارینه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه یې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارینه وو ته عمومي شي، نو بیا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګېږي، په سر کې یې ملکیت وه، هیڅ واک یې نه و او په اخېر کې یې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ایت کې ذکر شوی فضیلت په عمومي ډول د نارینه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضیلت دی چې یو مېړه یې پر میرمن لري، ځکه د میرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضیلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسیر ونه شي، بیا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارینه وو بهترې دي، لکه مریم علیها السلام، نبوي میرمنې، صحابیات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ایت باید له خپل سیاق و سباق سره سم تفسیر شي او مفهوم یې باید د قران کریم د نورو ایاتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهیمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کريم د همدې ايت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شريک کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې يو حديث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلک ور څخه د خپل فکر او رواج سره سم تفسير کوي. لومړی به دغه حديث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روايت دی، ده ويل: د جمل د جنگ په ورځو کې هغه حديث گټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله عليه وسلم څخه اوريدلی و؛ تر هغه وروسته چې نژدې وه د جمل د جنگياليو په ډله کې ور گډ شوم له هغوی سره يوځای جگړه وکړم. ده ويل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسيانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وويل: هغه قوم(فارسيان) چې خپلې چارې يې يوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هيڅکله به بريالي نه شي.

دغه حديث په خپله دغه بڼه بيخي واضح دی، نور حديثونه چې له دې مفصل حديث څخه کم شوي وي، يا دا کيسه ټوله پکې نه وي، بايد چې د دغه حديث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخيستل شي. دلته د حديث وروستۍ جمله د مخکې کيسې په رڼا کې ويل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسيانو او روميانو حالات څارل، د فارسيانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرگ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په يوه جگړه (ذي قار) کې فارسيانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص يې په رڼا کې دغه جمله ويلې ده، دا يو شرعي حکم نه دی، دا يوه وړاندوينه ده، د يوه هيواد سياسي، نظامي او ټولنيز حالات چې يو ځېرک مشر تر نظر لاندې ونيسي. هغه يې په اړه وړاندوينه کولای شي؛ رسول الله ص ص يوه دقيقه وړاندوينه وکړه، فارسيانو يوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه يې تجربه درلوده او نه د هيواد له حالاتو څخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولينو د نه جوړجاړي له امله هغوی اړ شول چې يوه ښځه د واکمنۍ په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرايط د دې ميرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حديث په کوم ځای کې يادونه شوې ده چې دا يو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بيان شوي چې د فارسيانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې يوه خبره وکړه، دا خو يې نه دي ويلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کريم د سبا د ملکې يادونه کړې ده، نه قران کريم يادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ويلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هيواد بريالی مديريت کوي، هيواد يې د ښځې په مشرۍ کې ترقي کړې ده، نو که دا حديث عمومي شرعي حکم شي؛ بيا به له واقعيت سره ټکر راوړي، د حديث الفاظ او شان ورود يې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

٢٦/٣/٢٠٢٢

سرچينې:

(١)معجم اللغة العربية المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحيح البخاري، كتاب المغازي، باب كتاب البني ص الى كسرى و قيصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وايي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پرېکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترڅنگ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تگلاره ده چې له خپلې نظریې سره د بل عمل مقایسه کوو. په دې توگه به موږ خپل خلك په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظریه له نظریې سره مقایسه شي.

په دې ډول موږ خلك له ناسم فکره را باسو او یو څوك د واقعیـت پـه درك کولو خپله تگلاره ټاکي. یو څوك که دې په پټو سترگو یو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې یې واقعیت درك کـړ، همالتـه دې ایله کوي او بل په نه پوهاوي کې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقیقت تر درك وروسته چې یې څوك کوي.

موږ که واقعیتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سـبا یـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بیانوي، بیا چې کله حقیقت راڅي دروغو به میـدان لاښ کړی وي.

زموږ یوه وېره دا ده چې ځینې نسبتن مشکل ځایونه که خلکـو تـه بیـان شي، نو سـتونزې بـه پیـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـك اخیـر پـه خبرېږي، حل یې دادی چې باید خبر شي، خو په حقیقي بڼه یې نه په مسخه شوې بڼه یې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ایډیالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه یـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقیقي بڼې ښکارولو تـه کـار وواپـو، نـو هم به خلك نه شکمن کېږي او هم به مو حقیقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه ناسم فقهي اصل سمونه

د ټېرو پوهانو هر څه ته په تقلیدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې له هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه یوازې به پاته وي، بلکې خلك به یې په نورو کتابونو کې نقل کوي او د زدکړې په پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدریسېږي هم. له دې امله اړینه ده چې هر کار یې له شرعي، اخلاقي او قانوني لید لوري اورزول شي، که پر معیار پوره وي، منل یې ښه دي او که پوره نه وي، رد یا اصلاح یې اړینه ده.

له دې امله زه د یوه فقهي اصل ناسموالی ته متوجیه شوی یم، دغه اصل چې له کوم ایت څخه اخیستل شوی دی، د هغه ایت له ټول مضمون او بیان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغه اصل داسې بیانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(۱)

ترجمه: اړتیا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روایښت خبره یې په قران کریم کې نه ده راغلې، لومړی به د قران کریم دغه ایت تر نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: یقینن پر تاسو مړزګه، وینې، د خنزیر غوښه او هغه څه چې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوك مجبور شو، چې نه تر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېری کوونکی وي، پـر هغـه گنـا نـه شـته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب یې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ ایـاتونو کې بیا بیان کړی دی چې گنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانـه دی، او په قران کریم الله تعالی دا هـم ویـلي چـې پـه دیـن کـې سـختي نـه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې یا اړتیا په صورت کې کـه له دې حرامو استفاده وشي، گنا نه لري او نه الله تعالی سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کریم کـې نـه شـته چـې حرمـت یـې ختـم شـوی دی، حرمت یې پر خپل حال پاته دی، یوازې گنا نه لري او د ایـت پـه غـور کتل زموږ یوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پیل او تر اندازې زیاته استفاده ده، که یې حرمت ختم وای، بایـد دغـه نکتې پکې نه وای.

د دې مثال داسې دی لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځای یې تمیم نیسي، دا مطلب یې ځوک نـه اخـلي چـې د اودس لزومیت ختم شو، یا هم په سفر کې د څلور رکعتیز لمانځه دوه کول، په دې سره ځوک ادعـا نـه شي کـولای چـې د څلـورو رکعتونـو فرضـیت ختمیږي، فرض پر خپل ځای دی، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتیـا حـرام حلالـوي، پـه داسـې حال کې چې حلالوي یې نه، اما که یې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت یې پر خپل حال پاته دی. دغه اساني الله تعالی ځکه کړې ده چې بخښـونکی دی، مهربانـه ذات دی، لـه خپلـو بنـدگانو څخـه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د یوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله باید اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، یعنې اړتیا دشرعي ممنوعاتو ګنا ختموي، که څوك د اړتیا له امله حرامو ته نژدې شي، ګنا نه لري نه یې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځینو کسانو د حرامو وېش کړی دی، یو هغه حرام دي چې دایمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شریعت په چوکاټ کې دایمي او موقتې حرام نه شته، یو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت یې وخت ناوخته نه ختمېږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شریعت لپاره معیار دی، په همدې اساس شریعت ځینې وختونه د انسان لپاره د حرام شویو شیانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معیار ته په کتو رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مدینه کې د سپیانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپیانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپیانو خطر زیات شي حکومتونه د سپیانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معیار په نظر کې نیولی دی، په ځینو هیوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د څارویو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شریعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس یا راسته لاس د موټر او نورو وسایلو د چلولو امر شریعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زیان د مخنیوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه یا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځینې کارونه د شریعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشیي توکي، د بشریت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه یوازې د انسان فزیکي وجود ته زیان رسوي، بلکې روحانیت او د ده اقتصاد هم د هغه له زیانه خوندي نه دي. له دې امله باید په شریعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځينې وختونه نشيي توکو ته انسان اړتيا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معيار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشيي مواد چې د همدې لپاره کفايت کوي، بايد شرعن او د قانون له مخې يې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زيان وانه وړي، بايد د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره يې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو يوه کمپنۍ لس ټنه ترياکو ته اړتيا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شريکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار ترياک راکړئ موږ يې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کميت او کيفيت په اړه پوره معلومات اخلي او بيا د خپل هيواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کيفيت په نظر کې نيولو سره امر کوي چې په دغه ولايت کې دې پر دومره جريمه ځمکه ترياک وکرل شي، يا دې په دومره ولايتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې ترياک رسيږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخيستل کيږي، تر پروسيس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کيږي، په دې ډول يې هم زيان ټولنې ته کميږي، هم يې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسيږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتيا پوره کيږي چې دا درمل ممکن زموږ د هيواد روغتيا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هيوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شيان په نظر کې نيول شوي دي، د شريعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتيا. د شريعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشيي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتيا ته په کتو، بيا يوه خاصه اندازه ترياک له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توګه هم د شریعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شریعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زیان لري او قانون یوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتیا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د یوه هیواد صادرات او واردات که په نظر کې ونیول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانګړی امر نه شته، اما که د یوه هیواد دولت تصمیم نیسي چې زموږ هیواد ته دې لبنیات نه واردېږي، ځکه زموږ د لبنیاتو خاوندان په خپله پانګونه کې زیان کوي، یا د چرګ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هیواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصمیم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصمیم هم نیسي، همدا شان د ځینو شیانو مالیه معافولای هم شي، ځینې وختونه پر یوه خاص شي ټیکس لوړ کړي څو یې هیواد ته د زیاتو راتلو مخنیوی وکړي، دولت یو وخت د ځینو شیانو ممنوع کول او بل وخت یې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ویلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هیوادونو څخه د معلوم مقدار حاجیانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کریم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په یوه کال حج کول غواړي، دولت یې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته ګوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدګي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تګلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو (نظام) اطاعت وکړئ (نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس ښکلګو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې ګوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَکَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې ګنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الاكلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

٤)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايـي: صـبرَ نَفْسَـه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)
ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان يې ټينګ کړ، بند يې کړ او کنټرول يې کړ.
عربي ويکيپيډيا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسن الادب. يعنې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنه کې خپل حيثيت د دوو پيسو کړي او نه داسې شي چې بيخي په غم غمجن نه شي. ويکيپيډيا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر يې له ګنا صبر دی.
يو حديث چې امام بخاري نقل کړی دی، يوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ويل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ويل: له ما لرې شه. هغه يې نه دی پېژندلی، بيا چې خبره شوه، کور ته يې ورغله عذر يې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وويل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)
له دې حديث څخه معلومېږي چې دغې ښځې د خپل عرف او اسلامي هداياتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وويل.
ويکيپيډيا د ابو ميمون په نوم له يوه کس څخه نقل کړی چې صبر شرطونه لري: دا بايد معلومه کړي چې څنګه صبر وکړي؟ د چا لپاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې يې خپلوان و ملگري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طريقه ده، صبر به د خداى لپاره کوي، هدف به يې ورځخه اخروي ثواب او په دنيا کې ښه بدله وي. که يو انسان له دې پرته د صبر توصيه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حديث کې هر ځاى راغلي دي چې فاصبر واحتسب، يعنې د ثواب په نيت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوک د همدې دواړو توصيې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوک درته وړانديزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم ياد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندگان دي، الله تعالى ډېر ځاى د صبر او توکل امر هم کړى دى.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړى دى چې له هر ډول اسبابو لاس اخيستل او يوازې له مادي اسبابو پرته د خداى په تمه ناسته توکل دى، همدا شان صبر له هر نوعه وسايلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته گونډې ور کول دي چې هيڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل گڼل کيږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په ياد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه يو ديني عالم او پير و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو يې ډاکټر ته بيوى، دى نه ورسره تلى، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو يې روغتون ته يو وړى، هغه دا كار له صبر او توكل سره ټكر بالي.

دا فكر د شريعت له سرچينو نه دى تر لاسه شوى، پر دې باندې د نورو شيانو اغېز شوى دى او د اصل شرعي توكل او صبر مفهوم يې داغداره كړى دى. قران كريم خلكو ته امر نه دى كړى چې د الهي توكل په نيت كور كېنه او الله به په همدې توكل تاته خوراك در كړي، نه يې دا ويلي دي چې كه دې پلار ومړ، ته اوښكه مه تويوه، غم مه كوه، دا الهي پرېكړه وه.

كه د قران كريم اياتونه وكتل شي نو د صبر او توكل ډېرې لارښوونې پكې شته، الله د صابرانو مل دى، مومنان دې پر الله توكل وكړي، دغه ډول اياتونه په قران كريم كې تكرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ اياتونو كې د صبر په اړه راغلي دي چې كه ستاسو شل صابر كسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلاى شي، او د ٦٦ په اخر كې وايي الله تعالى د صابرانو مل دى.

دا ايت موږ ته دا وايي چې تاسو له وسايلو پرته جنګ ته ورځئ، په تش لاس د دښمن مقابله وكړئ او صبر وكړئ الله له صابرانو سره دى؟ كه هر چا ته دا خبره د دې ايت په استناد وشي، نو هغه به يې نه يوازې رد كړي، بلكې تمسخر به يې هم كړي.

د انفال په ۴٦ ايت كې الله تعالى وايي تاسو د الله او رسول اطاعت كوئ، ترخپل منځ شخړې مه كوئ چې ناكامه به شئ او هيبت به مو ختم شي، بيا يې د صبر امر كړى دى او صابرانو ته يې د خپلې ملتيا ډاډ ور كړى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنګه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په ګونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لارکې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنګه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنګ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم ګڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې ګورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کارونې وروسته، همدا شان یې د صبر لپاره طریقه داده چې شته وسایل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هیڅ کار په دنیا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرین زیاتیږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پیدا کولو او زیاتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تماميږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختیار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختیاري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دریم: رواني اختیاري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې یې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې یې کوم شی بیلتون راولي، نو دی په ډېر تکلیف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا یې الله ته د چارو د نتیجې سپارل دي. عربي ویکیپیډیا وایي: والتوکل مقرون بالسعي والحرکة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا یتحقق معناه بغیر عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوکلا علی الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره یوځای وي، د کارونو په پیل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بریا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کريم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، يعنې له هيڅ سبب پرته بايد پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم يې د قران کريم په هيڅ ايت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځينې اياتونه وګورو چې په څنګه سياق و سباق کې يې د توکل يادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ } [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو کې مرض و، ويل: دغه کسان په خپل دين باتېږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا } [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نيټې ته ورسيږي، نو يا يې له قانون سره سمې وساتئ يا يې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قيامت ايمان لري دا د هغوی لپاره نصيحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځايه به روزي ور کړي چې دی يې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي يقينن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو ایاتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته یې توکل تر هغه وروسته یاد کړی دی چې د یوې ټولنیز موضوع د حل لپاره یې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنیوي لپاره یې هدایات ور کړل، تر هغه وروسته یې د خلاصون او روزي یادونه وکړه، ایا له دې دا فکر اخیستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ایت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نیولو سره یا له منځه ځي یا را منځته کیږي، قدر دلته د قوانینو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کایناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ایت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بیا الله وایي: څوك چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل یې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب یې وو او که له اسبابو پرته یې دا هر څه وکړل؟ همدا یوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم یې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلین وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته یو کار کولای شي، مګر دا دینا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا یو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتیجه پایله یې د الهي قوانینو له لورې کیږي. یعنې انسان به کار کوي، د نتیجې په اړه به یې له پیله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په یوه حدیث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: یو کس وویل: د الله رسوله! اوښه وتړم بیا توکل وکړم او که ایله یې پرېږدم او توکل وکړم؟ ده ویل: ګونډه یې وتړه او توکل وکړه.

په دې حدیث کې په ډاګه شوه چې توکل تر اسبابو وروسته کېږي، توکل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس کې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران کارونه انسان رغولای شي، او که زړه دې مات او دماغ دې ګډوډ وي، نو روغ کارونه له سړي وران شي؛ توکل د انسان په عمل کې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر کتلو وروسته د توکل په اړه له قران او نبوي احادیثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، کتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته گنگس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکې له دې دواړو ما ورا دی، دغه یې د اعجاز نکته بلله.

دغه گنگسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې گڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سم فکر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعات کړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر په اصطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نه لري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي؛ هو! دا کار الله کولای شي، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی. قران کریم معجر کلام دی، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی، بلکې منثور مجعز کلام دی، خلك یې پېژني چې نثر دی، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډك د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی.

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درك لوړ نه وي، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي. نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي.

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول څنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو لـه شعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کـلام نـه دی راغلـی، کـه د خـدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قـران د کلامـي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعه نـه ده پېژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کـې هـیڅ ځـای دا خبره نـه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسـانانو چـې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کـلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتـاب رالېږونکـی خـالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زمـوږ د کـلام لـه پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم لـه ایـاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نـازل شوی دی(شعراء: ۱۹۵) کـه قـران کـریم پـه عـربي ژبـه وي، بایـد هغـه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چـې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هـیڅ مرعـات نه شي د قران کریم دغه ادعا چـې پـه واضـحه عـربي ژبـه دی، ناسـمه ثابتېږي(العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کـوي چې دا کتاب بهترینې لارې تـه هـدایت کـوي(الاسراء: ۹)، کـه پـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلک یې له فهمولو عاجزه شي، بیا د دې هدایت رالېږل څه معنا لري؟

له دې امله باید په پرېکنده توګه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کریم د کلام له پېژندل شویو انواعو څخه باسي، قران کریم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې یې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان یې هم جوړښت ته ګوته په غاښ پاتېږي. پیغام یې له نن څخه نژدې څوارلس نیمه سوه کاله وړاندې یوې غیر متمدنې قبایلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د یو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم یو نیم میلیارد انسانانو ته هدایت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

یوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کریم چیلنج په هغه پیغام کې دی چې بشر ته یې د رب له لوري راغلی او دغه پیغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه یوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې یې د بلاغت او فصاحت په چیلنج یوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسیوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غیر عرب وګړي، اما پیغام ټول درک کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له رالېږلو څخه پیغام وي چې په بشري ټولنه کې خلک له تیارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې یوازې د یوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کریم په منثور کلام کې معجز دی، که یو څوک د قران کریم په شان ایاتونه یا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کریم منثور نه دی، که قران کریم د شعر او نثر له دوو نوعو بېله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چیلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چیلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده يې وي، پېژني يې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کريم په واضحه منثوره عربي ليکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې يې هم عرب چيلنج کړي وو. ځينو کسانو د قران کريم چيلنج د دې دليل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعريت خبره يې قران کريم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کريم هيڅ نه دي ويلي، ځکه داسې يو منثور کلام دی چې عرب يې پېژني، که يې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بيا نه چيلنج ګڼه در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کريم وايي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پيغام ښه پوه کړي(ابراهيم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کريم له دې دواړو نوعو بېل وي، يوه درېيمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کريم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بيا العياذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلك په پوه شي او بيا يې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کريم له نثر او شعر پرته يوه درېيمه نوعه وای، د دغو ډول ایاتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ويل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه يې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شويو انواعو کې پر يوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول ګرامري اصولو یې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت ګټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې له دین او شریعته د ناسم تفسیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پام نه شي، یا زموږ په سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټولنې هر وخت له جهالت څخه رنځ وړی دی، کمعلم د بدبختیو سبب کېږي. انسان چې نه پوهېده د طبیعت له جبره به رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبادت یې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بدلول او د خلکو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تر اوسه هم دغه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفاهیم خرابوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دیني و شرعي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم له امله به په خپله فتوا خلکو ته زیان رسوي، فتوا به یې هم د شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سمې نه وي، تعبیر به یې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به یې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به یې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعیت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزیکي وجود او رواني دواړو ښه تاثیر کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د یوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب یې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شریعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنیا و غوره اخرت تعبیر وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنیا او اخرت د خرابوالي تفسیر وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکین وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دین او شریعته تفسیر د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو یې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتیا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نیمرغي په نظر کې نیسي، بیا خپل تفسیر وړاندې کوي. د هغه د تفسیر د یو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معیارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معیار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع یې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسیر کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه یې مرجع، نه یې اصل پر اصل پاتېږي او نه یې فرعه پر فرعې، نه معیار معلوم وي او نه تفسیري تګلاره، بس هر څه تر یوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتگره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایې څرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اوربدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به يې ويل، له ياده مې ولاړې، ما به بيا ورته ويل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از يادم رفت، خو په پښتو کې يې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ يو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، يده، نفسه، ساق، يداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گنو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبير سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سياق و سباق سره روښانه مفهوم ور کوي او هيڅ اړتيا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخيستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې يوازې دا مشکل نه دی چې عربي يې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنيز، سياسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دين پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه يې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وايي؟ يوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

يو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظيفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عيني شرايطو له درک کولو بيخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې يو څه وايي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبير يې يو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عيني شرايطو سره سمون نه لـري، د خپلـې ژبـې د نـه زدكـړې او نـه شناخت له امله يې په بيان او ليكلو كې ګڼې ستونزې وي او د عـربي د سمې نه زدكـړې لـه املـه د اصـل مفهـوم پـه درك كـې ګڼـې سـتونزې ايجادوي.

د دين د نزول له زماني لرېوالی

يوه بله ستونزه داده چې د دين د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شيانو كې چې نن موږ پكې اختلاف لـرو، د اصـحابو پـه زمانـه كـې يـې چـا پوښتنه هم نه ده كړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه يو، تر مفهوم يې ټكي په ټكي معنا خوند راكوي او دا وېره را سره وي چې كه لفـظ پـه لفـظ يـې ترجمه نه كړم، ګنهګاره به شم، نو ګڼې ترجمې وكړو او بيـا پـه دې سره هم ځان را څخه كې ورك شي او هم جهـان، اختلافـاتو تـه لار جـوړه كړو او د دين د سم تعبير په لار كې خنډونه ايجاد كړو.

د زمانې په دې اوږد واټن كې ډېر امكان شته چې پـر اصـل مفـاهيمو د خلكـو د ډېـرو تعبيرونـو لـه املـه دوړې پرېـوتلې وي، ځينـې مثالونـه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسير څخه لرې وړل شوي وي، پـر ځينو بيا د مذهب او فرقې ټاپې لګېدلې وي چې بل تعبير كـول يـې پـه هغه سيمه كې مطلق ناروا وي او د خپل اصـل پـه اړه يـې معلومـات لـه نشت سره برابر دي.

د دين او شريعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم يو سرخوږی دی چې د دين او شريعت چارې له نورو څخـه نـه دي بېلې شوې. كه په حديث يا ايت كې هر څه راغلي وي، بس خلك يې د دين او شريعت احكام، مسايل، اداب او هدايات بـولي. خـو كـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم ته وکتل شي یا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احادیثو ته، نو په ایت یا حدیث کې د هر شي یادونه د هغه د دین پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، یا هم هیڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځینې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحمیلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص یو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، باید عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د دیني او شرعي چارو لپاره؟ هغه یو روحاني لار ښود و، که طبیب هم و؟ دا کرښې باید واضحې او څرګندې شي چې کوم شیان دین او شریعت دي او کوم یې له دین او شریعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو یادونه یوازې یو اتفاقي امر دی، نور د هغو شیانو په اړه خلك له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دین ناسم تعبیر ته لار اواره کړې ده. خلك د دې غم نه دي اخیستي چې له دینه سم تفسیر وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقیدې سره برابر تفسیر باید وشي. دلته ستونزه دا پیښیږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو یوه انسان ایښی دی چې اصول، تعبیر او تګلاره یې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د یوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دین او شریعت تعبیر دې وکړای شي، خو دیني او شرعي متن د دې وړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر ګوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عيار کړي او داسې تعبير يې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ايجاد نه بلکې اوارې کړې. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ورکوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تګلاره دې بيا غور وشي، سمونې، ايسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دين و شريعت څخه د نوي تعبير او تفسير لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محيط تاثيرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغيزې)

يو مهم لامل يې پر انسان د خپل چاپيريال او ټولنې تاثير دی چې خلك له يوه مسير څخه بل ته برابروي. دلته څو مسايل دي چې يوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. يو پر ديني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبيعي خبره ده پر موږ هم تاثير لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې يو انسان يې له تاثيره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبير کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بيا يوې داسې ټولنې ته تفسيرېږي چې د هغې تاثير به يې پر تفسير حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معيارونه وضع کړي چې د بشر او دين و شريعت دواړو ارزښتونو ته يې تفسير ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسير لپاره د يوې ټولنې اړتيا ده چې په هيواد کې له دينه د تعبير او تفسير چارې به مخته وړي. هغوی ته به واک ورکول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسیر خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسیرو مخه ونیول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلك دیني مسلو ته اړتیا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس یوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هیواد لپاره اړینه ده چې د خپلو اړتیاو په رڼا کې داسې تفسیر وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونیول شي او هم دیني تفسیر جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبیلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام کې لیکي چې په عربو کې ځکه قبیلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذریعه بلله، هغوی ته دا پېژندګلوي د هغوی هویت وه، ځکه دوی یو حکومت نه در لود چې د هغوی له حقوقو یې دفاع کړې وای، نو دوی د دفاع یوازینۍ وسیله همدا قبیله وه، له دې امله یې خپل نسبونه یادول، د پلار او نیکه په کړنو به یې فخر کاوه، د ده په وینا چې غیر عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغوی حکومتونه در لودل، خلکو ته وطن او دولت مهم وو، د هغوی د اواز اورېدلو لپاره دولتي محکمې موجودې وې، پوځ وو، پولیسي-اداري وې، هغوی به د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د یوې قبیلې پر ځای په خپل پوځ، وطن، ملت او نظام نازېدل، فخر یې په کاوه، فارسیانو فارس در لود، رومیانو روم در لود، همدا لامل وو چې هغوی ته د انسابو یادول، یا قبیلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کریم هم یاد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارینه او ښځې پیدا کړې یئ او خیلونه و قبیلې مو د دې لپاره کړي یئ چې سره وپېژنئ، یقینن الله تعالی ته ستاسو متقیان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهېږو چې قران کريم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته يې قبيلوي او د خيلونو پېژندګلوي څکه مهمه وه چې نظام يې نه درلود، قبيلوي ژوند يې وو، خلکو د خپلو قبيلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا يادونه ورته وکړه چې پر قبيلو او خيلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته ځوک د قبيلې له مخې نه نژدې کېږي، که يو ځوک غواړي چې الله تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم يو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، يا که يو څه نور سپين ووايم زموږ د ښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال يې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي يې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، يو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د عليم او خبير صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهېږم ځوک متقي دی او ځوک يوازې د متقي پېښې کوي، الله تعالی د يو چا په هويت نه خطا کېږي، لکه څنګه چې هويت مهم نه دی همدا ډول يې جنسيت هم ورته مهم نه دی، ځينې نارينه له دې امله خدای ته نژدې بولي چې نارينه دی، ښځه د خپل جنسيت له امله د دې وړ نه بولي، قران کريم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کريم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبيلوي ژوند ايله کړ او د يوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، يوه لويه امپراتوري يې جوړه کړه، د قبيلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم يادېده، نړۍ له قبيلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو يې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو په نسبت عجمیان بلل، فارسیانو د خپلې لویې امپراتورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلل، مسلمانانو ته خپل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپل دین ښه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.
دغه وضعیت نورو انسانانو هم تجربه کړی دی، په هره ټولنه کې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالت ته په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلې شوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پار ځینو انسانانو د نورو عزتونه، مالونه او شته لوټل هم بد کار و، او که د مذهب او قوم په نوم وي هم بد کار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په ملي هویت کې بیا هم لکه د قوم او مذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یو افغان دی، بل ایرانی، بل پاکستانی، بل چینایي، بل هندوستانی او داسې نور.
هغه اساسي هدف چې د قران کریم په یوه مختصره جمله کې ذکر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک له تخرج الناس من الظلمات الی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هم ورک دی، اوس د ملي هویت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک له دې امله ښه انسان نه دی چې عربستانی دی، یا ایرانی دی، یا افغان دی، بلکې د ښه انسان د ثبوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدېکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوك پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څړځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واك او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واك لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واك ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څړځای سره جنګ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلك تر څړځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلك په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلك په وغلول شي، یو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسایل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې یې دومره فکر بند شي چې خپل تعلیم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسایل یې هېر شي، د سیمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانیت په کچه دښمن (طبیعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته یې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه یې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غیر اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسایل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پیسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلك نه متوجې کیږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې میلیونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعلیمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې را ګیر دی، طبیعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه یو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکی ورسره تړلی دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضیاع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وایم چې ملي مسایل دې هېر شي، په سیمه ییزه کچه مسایل دې نه حلېږي، اما د سونه کلونو خشونت امیزه حل پر ځای سوله ییز او لنډ حل هم لري، واړه مسایل دې پړسول کیږي نه، انسان دې د انسانیت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانیت پر استعدادونو دې کړی نه تاوېږي چې یوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسایل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کیږي، عینن همدومره شونتیا یې د سوله ییزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان یې هیڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مګر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځایه، بې وخته او غیر اړینو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانیت په ګټه د مسایلو لپاره ولګوي، ایا بیا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او ګرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمایه لس فیصده خلکو اخیستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ایا هغوی غواړي چې د دې نیوي فیصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په ګټه صحت لري، د یوه هیواد په اړه یې هم لري، په یوه هیواد کې هم لویه برخه خلک فقیران وي، وړه برخه خلك سرمایه لري، هغوی واک هم لري، پیسې هم لري، په دې دوو شیانو هغوی د یوه بسته ملت په برخلیک هر وخت لوبې کوي. دا نن د هیواد حالاتو ته وګورئ، ګراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفینو ته چا پیسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفینو ته څوک وسلې او پیسې ور کوي؟ دغه کیسه د امریکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله یوه غالبه شي د نړۍ لپاره یو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چلیپا را کش کړي، نوې ورانـدې کړي، ترمنځ یې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېرۍ پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(یاد تاریخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دویم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ماديت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محروميت په انسان کې د کمترۍ احساس پيدا کوي.

مادي محروميت نه يوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزيکي وجود يې هم منفي تاثيرات لري. دا هم ثابته ده چې يوازې پر فرد يې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزيکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزيکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.

يو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بيا د خيال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخيل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخيل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله يو، ما/موږ له ځان سره دنگې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه يې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عينيت په نړۍ کې بيا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې يوه برخه يې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خيال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخيل د ذهني برخې يو منفي اړخ دغه هم دی.

د ماديت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختگ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بيا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.
په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.
هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیاره ویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:
اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.
د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شریف کې د حاجي همایني وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وینا کې یې مادي محرومیت له ورایه ځرګندیږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ایستل هم د ټولنې په زیان، زموږ د ټولنې روحانین دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې مادیات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپیر هم کوي، یو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادیاتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظین دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محرومیت څخه څومره بدۍ را پیدا شوې دي؟ خپل عیب ته پام نه کوي، د بل یوه عیب ته یې ګوته نیولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زیان اړخونه به سنجول کیږي، که یې ګټه زیاته وي، ټولنه باید ورته تشویق شي او زیاته ګټه یې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

یو بل عیب مو دادی چې د مادیت په نړۍ کې هره راغلې نوې پدیده موږ ته تر هغو له روحانیت سره په ټکر کې ښکاري چې اخیر زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بیا موږ ورته تسلیمیږو. لکه: راډیو، ټیلیفون، ټلویزیون، بانک...

دویم: ماضي ته پنا وړل؛ که یوه ټولنه یا شخص شانداره او د یادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ایینده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره یادونه کوي، دغه یادونه به یې هم له مبالغې او زیاتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پدیدې په اړه به یې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زیات دی.

دریم: په خیالونو کې ډوبېدل؛ ځینې کسان مې لیدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خیالي دنیا ځان ته جوړه کړي. تخیل د هر انسان د دماغ یوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخیل قوه چې څومره پیاوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بیا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخیل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې یې ځینې وګړي د شعر په ژبه د خیال د نړۍ یوه وړه برخه موږ ته بیان کړي، چې موږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقیقت کې هیڅ نه بدلوي، یوازې څو شیبې نور خلک هم خیال پلوه کړي. په خیالونو کې یو څوک هغه وخت زیات ډوب وي چې فارغه وي، یو مصروف کس/ټولنه د خیالونو لپاره زیات وخت نه لري، له دې امله یې د تخیل پر ځای پر مادیاتو نظر وي.

څلورم: د محرومیت پر اسبابو فکر کول؛ ځینې وختونه اړتیاوې انسان د بدلون او تغییر اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محرومیت د تقدیر پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا یې مادي اسباب پیدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نیمګړتیاوې پیدا کوي چې په مادي دنیا کې یې د دوی د پرمختګ مخه نیولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې يو څوک په خپله نيمګړتيا پوه شي؛ هغه يې پر عامل فکر کوي، کله چې يې عامل پيدا کړي، د ايسته کولو لارې چارې يې لټوي. په مادي دنيا کې ټول تغييرات د ماديـاتو پـه وسيله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغيير تمه کول د اوبو پر سر ليکي کښل دي چې هيڅ نتيجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د میرمنو سفر

د حدیثو په کتابونو کې له محرم پرته د میرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، یوه حدیث کې دي چې که میرمن د یوې ورځې او شپې سفر کوي باید محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احادیث تر نظر تېر کړو، بیا به یې پر مفهوم او احکامو بحث وکړم:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، چې ده ویل: یوه میرمن چې پر الله او اخرت ایمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(۲)

دوې ورځې به یوه میرمن سفر نه کوي، مګر چې محرم یا مېړه یې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۳)

ژباړه: له ابو سعید الخدري رض روایت دی چې رسول الله ص ص وویل: ښځه تر درې ورځې اضافه یوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لَا يَحِـلُّ لِامْـرَأَةٍ مُسْـلِمَةٍ تُسَـافِرُ مَسِـيرَةَ لَيْلَـةٍ إِلَّا وَمَعَهَـا رَجُـلٌ ذُو حُرْمَـةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: یوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د یوې شپې په اندازه لـه محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روایات شته چې ښځې یې د محرم له وجود پرته لـه سفره منعه کړې دي.

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرِ الْمَـرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه یـوازې کېږي او نه دې یوه میرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بیا د هر ډول سفر ممانعت راغلـی دی. پـه دې حـدیثو د پوهېـدلو لپاره که یوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حـالاتو تـه وکتـل شي، نـو دا لارښونې پر ځای معلومیږي، د رسول الله ص ص پـه ژونـد کـې عـربي جزیره ناامنه وه، خو د یوه قوي دولت بنسټ چـې رسـول اللـه ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پیاوړې ارادې خاوندان خلک یې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزیره به یو وخت امن کیـږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د میرمنو لپاره همدغه حکم دی چـې لـه محـرم سره یوځـای بـه سـفر کـوي، څـو لـه شـوکمارو، غلـو، لار شکونکو، د قومي بدیو د خاوندانو، جګـړه مـارو او نـورو بـدو خلکـو لاس ورته ونه رسیږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص یې پـه اړه داسې هم ویلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به وویني چې د حیره له ښاره به په سفر روانېږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوك د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوڅو تر واك لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کېږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومېږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ور کړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زیات سفر اجازه ور کوله، اخیر یې درو یا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخیر کې یې ویلي چې ان که له حیرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښ نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه یې څوك نه شي نیولای.

لکه په دې حدیثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدایات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځایونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وایي چې احکام د زمانې او مکان په تغییر سره تغییرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورگاډي، موټر او نورو وسایلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتیا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملگری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قریبانو کره ځي او سل نورې اړتیاوې لري؛ په نوره دنیا کې یوه میرمن هره ورځ له یوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه یا بل محرم له هغې سره تگ راتگ کوي، تر واده به یې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عیني شرایط درك شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجدید نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسایل یې ټول نوي دي، انسانان او افکار یې نوي دي، خو احکام دې هماغه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماغه دې له هر ډول تغییر او تبدیل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې يوه ميرمن پر ټوله نړۍ را گرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حديث کې جواز لري، بيا خو پر ټوله نړۍ د گرځېدلو جواز هم لري؟ هغه ميرمن چې هر سهار له يوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حديثو له مخې هيڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حديث کې يوه ورځ، يوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې بايد له دې په اضافه وخت کې دې ميرمن له ځان سره محرم ملگری کوي، نو دا چې يوه ورځ هم نه لگېږي، بيا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غير محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې بايد محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هيڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه يوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېنداري څه دی؟ حديث کې يې مرگ بللی دی، نو که لېور له ورېندارې دورمره لرې او غير محرم وي، بيا نو په يوه کور کې د لېور وجود هم بايد داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حديث کې بايد ددې لارښونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک يوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غير محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون يې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له گڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمني طبقې ته د مالکيانو مذهب هم يوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلك عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، درېیم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړۍ تونـد غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماتیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(٦)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په یوه کمپ کې تېره شوه، بیا وطن ته کډه شوو، هلته مې په کلیوال چاپیریال کې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غیر مقلد الفاظ نه اورېدل، یوازې د کلي ملا صاحب چې قاعده راته ویله، نو د امام صاحب د مذهب پیروان یې کړو، موږ ته یې په خوله دا راکول چې د چا په مذهب یې؟ د امام صاحب!

تر دې وروسته پاکستان ته ولاړم، هلته له ورتلو سره سم د دیوبند، بریلوي، پنچپیري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، موږ په خپل وطن کې یوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب یو، نور نه پوهېدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زموږ د عوامو ډېری کړنې د بریلویانو خوا ته نژدې وې، خو کوټې په راتلو زموږ ناسته پاسته له دیوبندیانو سره شوه، نو د بریلي پر ځای مو د دیوبندي فکري بهیر ملګري شو.

هغه ادرسونه چې دیني علوم پکې تدریسیږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بریلی په دیوبندي مدرسه کې درس نه وایي، نه دیوبندی په سلفي مدرسه کې تعلیم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعلیمي مراکز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننوتي دي، دوی هم پر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کې چې عوام د یوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوی د هیچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی یوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا څنې غواړي او هغه فتوا ور کوي.

دا خبره یوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کېږي، بلکې ډېرى هغه کسان چې له دیني مرکزونو څانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابېږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه یې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا یو څه ویلي، دوی په پټو سترگو منلي دي. نو دوی هم گواکې د هیچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضیح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن باید د ډېرو کمو کسانو لپاره وکارېږي، د مذهب په کره و ناکره، صحیح و سقیم چې څوك نه پوهېږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنگه یوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زیان رسولی دی، ځینې شیان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې باید نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه باید هغو پوهانو ته کار شي چې یوه ډله یې د یوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره یو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې یوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای یې ومومي اخلي یې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دریځونو لپاره دلایل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غیر مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بېل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریړۍ چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لږ زده او نه ډېره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ورکړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف تېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غیر مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر یوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

یوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن باید عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش باید نه وای ور کول شوی چې یو د بل مسجد ته نه ورځي، یو د بل لمونځ سهي نه بولي، یو له بل سره کار وبار نه کوي، یو له بل سره دوستي نه کوي، یو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبیر سوچه د خدای او د رسول شریعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبیر ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتیا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د یوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله باید عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شی چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنیز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ایجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هیڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هیڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه یې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه یې نه لري، عبادات ټول مني، یوازې د کیفیت اختلاف یې پاتېږي، په دې وجه باید تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو یا انفرادي توګه یې یو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هیوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په وړه کچه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندويي هم کوي، ږيره ايله کول، جومات ته په ځغاسته تګ، پايڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دين ته نژدې بلل او ځينې نور رياکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځير شو، د اخلاقياتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېری اعمال به يې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعريف راوړم چې په حديث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(١)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ويل: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مسلمانان يې د ژبې او لاس له زيانه خوندي وي، بيا يې ويل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دی؟ دوی ويول: الله او رسول يې ښه پوهېږي، ده ويل: هغه دی چې مومنان يې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دين له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معيار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معيار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی څنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس څنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلک به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوک چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتڅنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلک څنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایڅې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفیږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وايي، د بدايع ليکوال وايي، پيردار ته هم ځکه حدّاد ويل کيږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د ليکوال په وينا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. ليکوال يې شرعي تعريف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې يوازې د خدای حق دی، د تعزير او قصاص برخلاف ځکه تعزير ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاريخ ماښام د بي بي سي راديو راپور ور کړ چې طالبانو د هيواد په مغرب زون کې پر يوه ميرمن د زنا حد جاري کړی چې ويډيو يې ټولنيزو رسنيو ته راوتلې او ناسته ميرمن په درو وهل کيږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. يوه دا چې په شريعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دويمه دا چې ايا طالبانو غوندې يوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کريم دوه اياتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ايت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرايمو مخنيوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شوای عملي کېدای، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل یې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلَا تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه:زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کېږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو یې غل نه بولو چې پر دې کار یې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخېږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمېږي چې يوازې مومنان دي ورته راشي څکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلومېږي چې د دې کار لپاره به ځانگړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو يوه ډله به راځي او په پر ټلويزيون يې نشرول يا هم ويډيوگانې تر ثبتول، ناسم کار دی. څکه ټلويزيون او ويډيو يوازې تر ځانگړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قيد پکې ځايېږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه گوري، نو د دين په اړه ناسمه انگېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پيدا کېږي. له دې امله بايد پر رسنيو د حدودو ويډيو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: يو څوک د وچ مجبوريت له مخې غلا کوي، ايا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای يا د کورني مجبوريت له مخې يې غلا کړې ده، دا هم د حد لايق دی او بايد حد پرې جاري شي؟ يو څوک د چا د فشار له امله يو جرم کوي، ايا دا هم د حد وړ دی؟ يو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتيا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ايا بيا به هم حد جاري کېږي؟

قران کريم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوريت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. يا هم د فشار له امله څوک يو داسې جرم وکړي چې بايد حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کريم د کفر ويلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړويستل شي حد بيا هم نه شته يا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نه شي. ځکه یو خو انسان پکي وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نـه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنیز عوامل یې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصـتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په را کمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وسـاتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کړښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ايت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټينګار کړی دی او په هيڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا يو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او يا يې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانيت يې قتل کړ او که چا يو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانيت يې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (٦)

ژباړه: که چا تر ايمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ايستل شي او زړه يې په ايمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله يې په ټولنه کې د جرمونو د مخنيوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان يو داسې سيستم رامنځته کوي چې جرم بيخي له منځ يوسي يا يې ګراف را کم کړي نو ايا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنيوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شريعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بيا په اوس وخت کې چې يوه ډله دا کار کوي او هيڅ ډول د جرم ثابتونې وسايل په لاس کې نه لري، امکانات يې نه شته، قاضي يې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپينونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ور کوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ور کوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتیږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کیږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له ځانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وږي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(٧)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بېلابېلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتیږي چې هغه مهال به حد جاري کیږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېدای. شریعت کې شک حرام بلل شوی، ان گومـان یـې گنا بللې ده او په ټولنیز ژوند کې بیا شکونه شخړې را پیدا کـوي. یعنـې نه شریعت شک ته اجازه ورکوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سـل سلنه به یو څوک غل یا زاني بلل کېږي او بیا به حد جاري کېږي.

د طالبانو غوندې یوه ډله په کومـو امکانـاتو یـو کـس مجـرم ثـابتوي؟ قاضي یې د یوې ونې لاندې، د غره په یـوه لمـن کـې هغـه ثبوتونـه لـه کومه کوي چې له امله یې یو کس سل سلنه مجرم ثابـت کـړي اوبیـا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره یوازې دا ثبوت بس نه دی چې له یو پردي کس سره ښځه یوازې ولیدل شي، یا له یـوه کـس سره میـرمن وتښتي، یا یې پلار او بل قریب راولي او د زنا تور پرې پورې کـړي. دا یو هم د شریعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېدای.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دی چې حـدود جـاري کـول د امـام کـار دی. امام قرطبي په خپل تفسیر کې د بقرې د قصـاص تـر ایـت لانـدې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُـرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِـكَ، لِأَنَّ اللَّـهَ سُـبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيـعَ الْمُـؤْمِنِينَ بِالْقِصَـاصِ، ثُـمَّ لَا يَتَهَيَّـأُ لِلْمُـؤْمِنِينَ جَمِيعًـا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کـې هـیڅ اخـتلاف نـه شـته چـې د قتـل قصاص یوازې امیر اخیستی شي، پر دوی د قصاص، حـدودو او نـورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطـاب کـړی دی، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ایت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدۍ ترې پیښېږي. په ټولنه کې انتشار جوړېږي، مجرم ته د سپیناوي وخت نه ور کول کېږي، وکیل نه شي نیول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضیان هغه علمي وړتیاوې نه لري چې نن د یوه قاضي لپاره اړینې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې یو دولت یې لري ډلې یې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونیول شي، په دې سره به هم د هغه حیثیت ته زیان ورسېږي او هم به له شریعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړین بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زیاتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بیخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به یې په داسې حالت کې سره ویني لکه ستن او سپڼسی، دا هیڅ امکان هم نه لري، د یو چا اقرار هغه مهال د شریعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل یې محکمې ته راوړي او بیا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وویل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخیستې وي او په غیږ کې به دې نیولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې يو څوك حد ته برابر کړي. له دې امله رسول الله ص امت ته داسې لارښوونې کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لاَ يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلاَّ سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهريرة رض له رسول الله ص روايت کړی چې ده ويل: يو بنده د بل بنده (عيب) په دنيا کې نه پټوي، مگر الله به دی په قيامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روايات نقل شوي.

له دې رواياتو دا ثابتيږي چې که يو څوك په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره يووړله شي؛ بلکې که ټولنيز فساد يې نه زيږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص يو بل حديث کې هم دا توصيله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روايت دی چې رسول الله ص وويل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د يوه حد خبر ورسيږي بيا واجبيږي.(١٠)

امام ابو يعلى په خپل مسند کې يو روايت نقل کړی چې د يوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (١١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تـر خپـل مـنځ حدود سره معافوئ.

له دې روایاتو معلومه شوه چې د یو مسلمان عیـب بایـد وسـاتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس بـه دا کـار کـاوه. پـه دې وروستي حدیث کې رسول الله ص د سلطان یادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسوولیت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسـته دا کـار کـوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچینې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدین الکاساني لیکنه، د دار الکتب العلمیة دویم چاپ)

(۲)المائـده: ۳۸) (۳)النـور: ۲) (۴)ال عمـران: ۱۸۲) (۵)المائـده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسیر قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ایت تفسیر: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحیح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر اللـه عیبة في الدنیا، بان یُستر علیه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السلطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابـوداؤد، کتـاب الحـدود بـاب العفـو عـن الحـدود مـا لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي یعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو في اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: كُلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې ګټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکې سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که رښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کېږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ور کول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهېږئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ور کړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کېږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کېږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بریالي شئ.

له دې ایته هم معلومېږي چې هغوی پر راس المال خورا ډېر زیاتوب کاوه چې د ټولنې یوه طبقه یې بیخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانیت او اسلامیت خلاف دی.

ابن کثیر تر دې ایت وروسته کاږي:

یَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِيَ وَإِمَّا أَنْ يُرْبِيَ، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَرُ فِي الْقَدْرِ، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخیستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی په جاهلیت کې ورته ویل، یا به پور پرې کوي یا به زیاتوب مني ، که به یې ادا کړ (خو ښه) که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زیاتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنیا و اخرت کې بریالي شي.

زه چې څومره پوهېږم په دې ایاتونو کې یوازې د پور ربا(ربا نسیئه) یاده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وایي قران کې هیڅ ځای نه ده یاده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روایات را اخلم او بیا یې د متن په اړه خپل ملحوظات شریکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص ويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځينې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځينې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه ايينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مګر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کېږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته ګټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه ګټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او ګټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته ګټه ورسیږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم ګونګوالی له همدې نیمګړي بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او که توپير ولري نو بيا خو به يو جم ښه وي او بل کمزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل کې به کمزوری زيات ورکول کيږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي که هر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پکې حرام دی؟ که زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې په يوه کيلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما که ښه وي هغه کمزورې به يې په مقابل کې زياته ورکوله کيږي ځکه قيمت يې هم د يوې زيات او د بلې دا کم دی، نو د عيني جنس په بدلولو کې به يې ولې توپير نه کيږي؟ او که بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو کې يې ګټه جانبينو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې کوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقل مني هم قران ته نږدې وي او هم يې نور حديث تاييد وکړي، د ابن عباس په يوه روايت کې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلىّ الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلىّ الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زيادت وکړ يا يې زياتوب طلب کړ نو سود يې وکړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايې؟ ايا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی يا دې هم د الله په کتاب کې ليدلی دی؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان کړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه کې دی.

د ابن عباس رض حديث روښانه کړه چې د عباده رض په حديث کې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو کې هم زياتوب کول سود دی. يو کس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارۍ په وخت کې يو کار دی چې تير وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا کار حرام کړ او امر يې وکړ چې صدقه يا قرض بايد ور کول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث کې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذکر شوي وي چې زيات تبادله کيدل او د هغه وخت مشهور خوراکي يا د زياتې اړتيا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیرو حدیثو لپاره همدا یوه تشریح داسې ده چې هم یې له قران کریم سره سمون راولي او هم له دې حدیث سره، هم یې عقل مني او هم تر نیوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غیر مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ایت په تشریح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوندکوي او د عباده بن صامت رض حدیث بیخي ور سره ټکر دی.

بیه یا سودا اصلا داسې وي چې یا یو جنس په بل ور کول کیږي او یا هم د جنس په مقابل کې کرنسۍ استعمالیږي یا هم یوه کرنسۍ په بله بدلیږي، نو که یو څوک زر افغانۍ را اخلي بیرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که یو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې یې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روایات هم له ځمکنیو حقایقو سره ولګیږي او هم یې د قران سمه تشریح کړې وي او هم د نیوکو مخه بنده شي همدا تشریح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسیئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشریح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسیریږي، دا چې د عباده رض یا عثمان رض حدیثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول یې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله یې ځینې کسان ردوي، له حدیثو سره د تصادم له کبله هم بعضي کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بیا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړینه ده چې داسې تعبیر یې پیدا شي چې هم عقلي نیوکې باندې ونه شي او هم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حديث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عيني حال کې حديثو ته هم يو داسې تعبير ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ په عملي و عيني ژوند کې د پيښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عيني همدې خورما څوك نه بدلوي، مګر داسې کيږي چې نن يې له تا په پور واخلي او سبا عينن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د يوې کيلو پر ځای سبا دوه کيلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان يوه توله سره يا سپين نن غواړي سبا همدومره بيرته درکوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بيا سود دی او دارنګه دا پاته ټول شيان او بل هر شی هم پر دې قياس کېدای شي.

يوه ستونزه د همدې رواياتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لګېدل او نه قران يا نورو حديثونو سره. دويم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا يوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسيئه سود په تعريف کې داخليږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو يو مهال په بله بڼه را پيدا شي. سود دومره پيچلی کول چې د بيې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق يې له خلګو څخه ورك شي هم خلګ سرګردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبير نه کيږي.

بله ستونزه د ځينو کارونو په اړه ده چې ايا سود دي که نه؟ مثلن: د يوه کس موټرسايکل دی، که نغدې روپي ور کړل شي ديرش زره افغانۍ غواړي او که د درو مياشتو پور وي، بيا څلويښت زره غواړي. ايا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار یو ډول دی. دلته زیادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته یې دوه قیمته ټاکلي دي او هر څوك چې په خپله خوښه ترې اخلي وړای یې شي. د دې او قرض ترمنځ باید شته توپیر له پامه ونه باسو. دلته د جنس قیمت دی، زیادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې یې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال یې له کاروباره بند کړی دی چې باید عوض یې ور کړي. دا د سودا یو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خدای لپاره قرض ور کړل شي او بیا د پوروړي په خپل وخت کې اداینه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

یو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. یو کس بل ته جنس ور کوي خو قیمت یې لوړ ورته ښیي، بیرته همدا مال ځای پر ځای ځینې اخلي په کښته بیه، ایا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ یو دا چې دا مال خپله د مال مالك بیرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالك د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړی پر یو کس خرخ کړي خو بیرته یې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانیوی، نو دا سود ته نژدې یو صورت دی؛ ځکه که د مال قیمت پنځه افغانۍ وي نو بیا یې مالك ولې په درې سوه رانیسي او که درې سوه وي نو پر هغه یې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کیږي خبره ټوله د نغدو پیسو ده، کله چې پیسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که یو څوك د یوې میاشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانیولو پیسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قیمت د دې لپاره اخلي چې بیرته یې په ټیټ قیمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پیسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتیا نه ده بلکې پیسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا یې یو ډول یا یو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچینې:

(۱)(المعجم الوسیط، باب الراء: ۳۲۶/۱)

(۲)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ۳۰۴/۱۴)

(3) (تفسیر ابن کثیر ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، کتاب البیوع، باب بیع الفضة بالفضة، ح: ۲۱۷۷)

(۵)مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبیع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(۷)مسلم، کتاب المساقات، باب بیع الطعام مثلا بمثل، ح: ۱۵۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کريم کې الهي وينا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(۱)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.
له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کريم يو جاري متن دی، د يوه کس تعبير د خپل محيط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپير لري، له دې امله له دين او شريعت څخه د انسانانو تعبيرونه هم توپير لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. يعنې اختلاف يوه طبيعي پدېده ده؛ تر يوه حده ګټې هم لري، اما کله بيا په زيان اوړي. له دين څخه په يوه خاصه جغرافيه کې، د يوه ملت ترمنځ چې زياتره کسان يې د يوه مسلک پيروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبيرونه په تېره بيا هغه چې ټولنيزي شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسيتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زيان لري.
د يوې زمانې شرايط له بلې سره توپير لري، حتمي خبره ده چې له دين څخه انساني تعبير به هم فرق کوي. د يوه چاپيريال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ ديني و شرعي تعبير هم ور سره هممهاله بدلېږي، د يوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محيط له محدوديت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شريعت او دين له متن څخه تعبير يې هم د دې اجباري شرايطو تر سيوري لاندې کېږي او پسې غوړېږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبيعي مسير ته ايله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو-ورو انتشار ته نژدې کېږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپير لري همدومره توپير د فکر، علم، رواني حالت، تحليل و تجزيې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپيري شرايطو او... له مخې هم لري.

دا ياد ټکي هغه حقيقتونه دي چې نن به څوک انکار ترې ونه کړي. دا ټول شيان له يوه متن، د يوه کس له شخصيت، له وينا، د يوې پيښې له مشاهدې او نورو څخه د يوه کس تعبير له بله بېلوي. عيني همدا معامله د دين اوشريعت له متونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ مونږ د دې هر څه شاهدان يو. زمونږ په هيواد کې دا نن پر يوه وخت د دين او شريعت له ادرسه ځينې شيان د يوه، دوو يا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بيا همداسې کسان او ډلې شته چې عيني همدا شيان روا بولي. په يوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبيرونو له امله په دوه کې حيران شي. له دې امله په يوه هيواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکي د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه بايد وشي، څنګه دا روان وضعيت کابو کړای شي او حللار يې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیـواد کې له دین او شریعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبیـر یـو محـوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعـت دی. فقهي قاعـده ده("الحاجـة تنـزل منزلـة الضرـورة، عامـة کانـت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عـام او خـاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جـواز ور کول کیږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یـوه داسـې اداره جـوړه شي چـې لـه دینپوهـانو رانیـولې بیـا تـر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونـډ وي او د هـرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه پـه ټـول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي ګټـو، مـلي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنـده ده چـې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهـاوي لـه لارې پـه ارزښت پوه کړل شي او خلګ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې ادارې تـه وړاندي کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې ادارې لـه لـوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار ګټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايدې ذکر کوم. لکه مخکې مي چې وويل، د يوه ځای شرايط نسبت بل ځای او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيواد کې د شريعت له حساسې او اساسې پديدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسب دی، نو کولای شو چې هيواد ته د را واردېدونکو شرعي تعبيرونو مخه ونيسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دی:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيهِ، فلا تصلحُ تعديَةُ ما أَثَّر فيه العُرفُ من الفتاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أَثَّر فيها، إنَّما تُعتبرُ خاصَّةً بذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ على ما يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرې فتواوې د هغې زمانې زېږنده دي چې دوی پکې وي او د هغه ښار (حالت په نظر کې نيول) شوی چې دوی پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور (عرف) پکې اغيز کړی وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم ته يوووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعايت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې دیني ارزښتونه خلك د خپل سر په بیه پالي؛ که موږ خپلو خلګو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپیژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسایلو او خلکو لـه محیط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ایا دا تعبیر به شریعت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هیواد په ګټه او کـه هغـه تعبیـر چـې نـه زموږ شرایطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبیـر غوښـتنه ځنې کړې؟ بلکې هغه تعبیر یو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لومړی هدف، بل هیواد، بل ملت، د بل ګټـې، د بل کلتور او د بل ملت شرایط وو؛ نو بناء زموږ هیڅ په پام کې هلته نه دې نیول شوي، له دې امله دلته په راواردولو یـې زمـوږ ملـت او هیـواد یوازې زیان ویني.

په وارديدونکي تعبير کې يو ټکی دا هم دی چـې زمـوږ لـه هیـواده د زدکړو لپاره کسان یوه هیواد ته نه ځي چې ټول زدکـونکي پـه یـو رنګـه شرایطو، محیط، مکان، غوښتنو او د یوه مذهب له تګـلارې سره سـمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصیل په موخه زموږ هیوادوال بېلابېلو هیوادونو ته ځي چې د هر هیواد دیني تګلاره جلا ده، سیاسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محیطي او معاشرتي مسایل توپیر کوي، ان نن ځینې مسـلمان هیوادونه یو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دین او شریعت پر تعبیر هم ژور اغېز کړی. زمـوږ زده کـونکي چـې کلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز وربانديې وي او دلته په ټولنه کـې کوښـښ کـوي چـې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر یوه حده یې عملي کړي چې د خپلو تحصیلاتو په دوره کې یې په بل هیـواد کـې زده کـړي وي، نتیجـه یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اشارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنګونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توګه له ذهني ګډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولي دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توګه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلک به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د ګڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر څوك چې د کوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوك چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو ته لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانگه وزي او د نورو په هیوادونو کې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو ته یې دقیق حساب وشي، نو زما په اند میلیونونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نه جبرانېدونکي ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توگه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلو علماؤ باور زیاتېږي او خلك به مو د خپلو ظرفیتونو پر لوړولو فکر وکړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زموږ د ولس دیني ایډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال به د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علماؤ ته به یې ځواب ور کولو کې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخه له هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته به یې د محیطي شرایطو تشریح، د زمان و مکان محدودیتونو بیان، د کلتوري مسلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توگه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولس پوهاوي کې د پام وړ اساني رامنځته کېږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هیواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتیا نه لرو په هیواد کې دننه به خپل تعبیر د خپلو ظرفیتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانیږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو ځان هیواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د یوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذیت سبب کیږي، کله یو ملا ورته وایي، دا حرام دي، بل بیا ورته وایي، نه روا دي. عوام د دین په اړه شکمن شي، ذهنن زوریږي او له ملایانو په خپلو منځو کې شکایتونه لري. که په هیواد کې د فتوا او دیني تعبیر لپاره یو محور جوړ شي او هر څه له دې یوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حیثیت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛ که په هیواد کې دا کار یوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حیثیت به ور سره وساتل شي او په ټولنه کې به د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نویو ظرفیتونو د تولید یوه ښه ذریعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه کې مالوم شوي وړ کسان ټولنې او دولت ته وړاندې کیږي. د امامت لپاره به له دې ځایه په شرایطو پوره کسان ټاکل کیږي. د خطابت او ویناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کیږي او د شرایطو له پوره کېدا سره به د هغوی ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به یې څوك اندیښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غيږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هيواد د خدمت لپاره او خپلو خلگو ته د الهي پيغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ايمانداري او مسووليت وظيفه مخته وړي.

دين به له بدنامی وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبيرونه وجود لري چې يو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جگړې رامنځته کېږي، په دې سره بيا ځينې کسان پر دين نيوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پيدا شوي دي چې ولې د يوه دين او يوه هيواد و ملت وگړي د يوه بل په وړاندې د جنگ ميدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بريده د شخړو مخه نيول کېږي او دا نيوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دينه د خلکو د بې زارۍ گراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زيات ملکي کسان يې شهيدان کړل او ميرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته يوه ويډيو پر رسنيو راغله چې يو کس له دينه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب يې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو يوازې يوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنيزې رسنۍ تعقيب شي، نو ډېر کسان به پيدا شي چې پر دين به همدا نيوکه په مستقيم يا نامستقيم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دينه د انکار گراف هم ور سره لوړېږي او يو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځينې کسان بيا د خپلو مخالفينو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښور کې مشال خان. که تعبیر او فتوا له یوه محوره شي، نو دا ګراف به په لنډ وخت کې ور سره راکم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قانع کونکو دلایلو ور کول کېږي؛ د معقولیت و منطقیت معیار ته به پکې پام کېږي او له مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې به د یوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقیقت پله درنه وي او ځمکني حقایق به په پام کې نیول کېږي، د یوه فردي تمایل پر ځای به د یوه جمعي شعور نمایندګي کوي. د یوه فرد په توګه به یې له نتایجو او حساسیتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پیله به د فتوا حساسیت او پایلې په پام کې نیول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تګلاره زما په اند همدا ده چې د شرعي تعبیر یوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توګه به یې د دولت د کنټرول، مدیریت کولو او په شرعي برخي کې ور څخه د خدمت اخیستلو زمینه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهیه وتطبیقاتها في المذاهب الاربعة، القاعده: ۵۲، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحیلي لیکنه)

(۳)(الفتح القدیر، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهمام تالیف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تيسر علم اصول الفقه، الدليل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن يوسف الجديع ليکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کيږي. يوه حديث کې دي چې رسول الله ص خلک هديرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته يې بيا اجازه ور کړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زيارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه. لامل يې د مکيانو نوي مسلمانېدل بلل چې هسې نه پر خلکو يې ورانى او بيا نوى تعمير منفي اغيز وکړي. (صحيح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په روایاتو کې

د عاشورا روژې، فضایل، وختونه او شمېر یې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شیعه ډلې ترمنځ پکې زښت زیات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او دیني فکري مکتبونه سره په یوه خوله نه دي. څوك یوه د لسم روژه نیسي-، څوك نهم او لسم دواړې، یو شمېر یې لسم او یولسم نیسي، البته داسې څوك لا هم شته چې یوه مخکې او یوه وروسته ترې نیسي.

په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لوری غوره کړم او د کومو دلایلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحیح الاسناده روایات راړوم، یو د بل تر څنګ یې کښېږدم، د درایت او روایت په اصولو یې وتلم.

د روایاتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نیوله او د کعبې غلاف یې هم بدلاوه.

خو بل لور ته وایي چې رسول الله ص مدینې ته راغی نو یهودو روژه نیوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسی ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نيسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته يې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روايت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(١)

ژباړه: قريشو په جاهليت کې د عاشورا روژه نيوله بيا يې رسول الله ص هم د نيولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله او هم يې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بيا وايي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(٢)

ژباړه: ابن عباس رض وايي رسول الله ص چې مدينې ته راغی يهود يې وليدل د عاشورا د ورځې روژه نيسي.، وې ويل: په دې ورځ روژه ولې نيسئ؟ دوی ويل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرايلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم يې غرق کړو. نو موسی عليه السلام د منني په پار روژه ونيوله، موږ هم روژه نيسو؛ رسول الله ص وويل: زه تر تاسو موسی ع ته نژدې يم، دی وايي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر يې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدينه کې د دې روژې امر کړى دى او هم يې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بيا داسې روايت دى:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(٣)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونيوله او امر يې هم په وکړ، اصحابو وويل: دالله رسوله! يهود او نصارا د دې ورځې درناوى کوي؟ نو رسول الله ص وويل: راتلونکى کال به د نهم روژه هم ورسره نيسو. راوى وايي: تر راتلونکى کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته يې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دى، چې يهود هم د دې ورځې درناوى کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې يې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وويل شول، رسول الله ص له يهودو پوښتنه وکړه، دوى ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. يعنې د روژې سبب له موسى عليه السلام سره موافقت و، ځکه هغه په دې ورځ روژه نيوله، دا يې د الله شکر ادا کاوه، يهودو همدا سنت ژوندى وساته، نو د نهم روژه خو د موسى له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه ګټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ يو بل ټکى دا هم دى چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د يو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولـې روژه نیولـه؟ او همدارنګـه مشرکانو ولې نیوله؟ رسول الله ص په مکه کـې روژه کـړه او کـه پـه مدینـه کـې؟ لاندې روایت بیا بالعکس خبره کوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْـهُ، قَـالَ: كَـانَ أَهْـلُ خَيْـبَرَ يَصُـومُونَ يَـوْمَ عَاشُوراءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَـاءَهُمْ فِيـهِ حُلِيَّهُمْ وَشَـارَتَهُمْ، فَقَـالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسی ویل: د خیبر خلکو(یهودو) د عاشورا روژه نیولـه، دا ورځ یې اختر کوله خپلو ښځو ته یې ګېڼې ور کولې او ښې جـامې یـې په اغوستلې، نو رسول الله ص وویل: تاسو یې هم روژه کړئ.

ښه! د یوې موضوع اړوند دا روایات څنګه سره تطبیق کړو؟ پـه مکـه کې یې د روژې پیل وکړ، که مدینې ته چې راغـی؟ د خیبر تـر پېښـې وروسته او که مخکې یې روژه نیوله؟ خو د یهودو په دې کار بیخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته یې د مخالفت امر وکـړ؟ دا څنګـه ممکنـه ده چې رسول الله ص دې اته کاله په مدینه کې وي، خیبر یـې هـم فتحـه کړ، په مدینه کې یې هم درې ځلې له یهودو سره سترې جګړې وکړې، بندیان یې هم ترې ونیول، البته په دې پېښه چې یهـود د عاشـورا روژه نیسي او د دې روځې درناوی کوي، په نهم کال خبر شـو او راتلـونکی کال په عمل کې د هغوی تر مخالفت مخکې ومړ؟ دا پېښې دومـره یـوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حیرانېږي، که یـې هـره یوه ومنو، نو نور روایات مو رد کـړل. د نصـارا او مشرکانوله دې روژې سره څه کار وو؟ د دوی د هرې ډلې نبـي بېـل و، مشرکانو د ابراهیمـي ملت دعوه کوله او نصارا وو د عیسوي، نـو دا ورځ او روژه یـې د څـه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايات دا خبره هم كوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نيولې، ان هغه كسانو هم روژه كړې ده چې د ورځې له پيله يې روژه ما ته كړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوى دى:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة : من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار" .

وفي رواية: " فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (٥)

ژباړه: ربيع رض وايي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدينې شاوخوا د انصارو كليو ته استازى ولېږه چې كه د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې كړي او كه چا ماته كړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه كړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نيولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نيولې، جومات ته به تلو له وړۍ به مو د لوبو شى ورته جوړ كړ، چې كله به يې ژړل موږ به هغه وركاوه تر روژه ماتي مو همداسي كول. په بل روايت كې دي چې كله به يې خوراك طلب كړ موږ به دلوبو شى ور كړ چې مشغول به يې كړل، څو به يې روژه بشپړه كړه.

په دې روايت كې يوه بله خبره هم د حيرانتيا وړ ده، د عاشورا په ورځ يې دا كار ولې وكړ، ولې يې وختي په دې اړه اعلان نه كاوه؟ ان دومره لازمه يې ګڼلې چې ماشومانو نيولې؟ كه فرض هم واى، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه ګڼه چې لوږې یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې ګټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات وموند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي ـ کلونه توپیر سره لري.

هرات - افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)
(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)
(۳)(تېره حواله)
(۴)(تېره حواله)
(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرېيتوب او اسارت قانون

ليکوال: عبد الغفور پېروز او زبير افغان

په بشري تاريخ کې دين د يوې ټولنيزې پدېدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام يې د تقدس له امله زياترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دين د خپلو شخصي-ټولنيزو، سياسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچينه قران دی، له دې پرته احاديث، تاريخي روايات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسير، د سترو مسلمانانو ژوند ليکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سياسي، علمي، نظامي، ټولنيز، اقتصادي او... تاريخ هغه سرچينې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهيمي ملت دوام بيا يوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې ديني احکام چې ترميم ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلي شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اړودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرېیانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرېیان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډوډۍ له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانيت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ايستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرېيان يا مينځې نيول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ يې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسيران ونيول، نو دلته د جنګي بنديانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کېږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بيا ټينګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته يا احسان پرې وکړئ او يا ترې فديه واخلئ څو چې جنګي وضعيت ختمېږي.

په جګړه کې نيول شوي خلك جنګي اسيران دي چې په اړه يې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هيڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بنديانو په اړه به د قران همدا حکم مني، هغه هم خپله دا کار څو ځايه وکړ او هم يې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بنديانو فديه واخيستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بنديان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنيفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قيد پرته ايله کړل شو، د حنين په جنګ کې نيول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه یې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ایت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام یا مینځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که یو څوک د دین پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقیدې او دین پالنې په برخه کې هر دین پال ازاد او هیڅوک یې د مخ نیوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارینه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړی ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بندیزونه یې لرې کړل، د مذهب په نوم یې د هر چا پر زورونه بندیز ولګاوه. قران خلك د الله بندګان وبلل ان رسول یې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره باید ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو ټولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومك ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ایت د مرییتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پیله د مریي نیولو تعلیم نه دی ور کړی؛ بلکې د مریي یادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس یې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مينځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړيکې نيولاى شواى او مينځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا يو داسې رواج او ديني چاره جوړه شوې وه چې هيچا يې پر خلاف اقدام نه شواى کولاى. البته قران د ښځو، غلامانو او مينځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارينه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنګه مو نيکو غلامانو او مينځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوك جماع نه شي کولاى او که يې وکړي نو ګنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړى دى، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روايښت نه لري عيني همدغه امر الله د غلامانو او مينځو په اړه هم کړى دى، بايد له مينځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که يې څوك وکړي هغه ډول ګنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

يو مهم اړخ دلته دا هم دى چې که له مينځې سره د مينځيتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عيني همدا معامله بايد د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوى ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه بايد له نکاح پرته له خپل مريېي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوك دې حکم ته په دې ډول نه دي تيار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پیدا کیږي چې قران خپلو پیروانو ته امر کړی چې جنګي بندیان یا د احسان له مخې ازاد کړي او یا فدیه څنې واخلي، نو بیا له مینځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقیقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زیات شمېر غلامان او مریيان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مریيانو او مینځو لپاره وو نه دا چې اینده دې نور هم ونیول شي. یعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمي خبره ده چې قران یې باید یو حل وړاندې کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کیږي څو د ټولنې د فساد مخ نیوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ویل شوی وي.

البته قران یو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پیروان یو دم له زیات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې یې تګلاره سوله ییزه او سوله غوښتونکې وه، که یې یوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې یوشمېر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې یو ډول بې نظمي را پیدا شوې وای چې قران هیڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مینځو په قضیه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له یو شمېر ایاتو او هغو روایاتو ور ولاړ شوی چې یا خو ناسم تعبیر شوی او یا هم له اره ناسم دي. قران یو ځای وایي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ۵، ٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه يې مالکان دي بې شکه دوی(په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فکر کوي چې له ښځو سره د مينځو يوځای يـادول دا ثـابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي څکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کیږي او مينځه خو داسې نه ده، بلکې په جگړه کـې تـر نیولـو وروسـته هغه مينځه ده او جماع هم وروسته روا شـوه. خـو دا فکـر ناسـم دی، د قران يو شمېر مجمل اياتونه خپله قـران تشرـيح کـوي، قـران بـل ځـای وايي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې وېرېدئ چې د يتيمو په اړه به انصاف ونه کړئ نـو لـه ښځو (يتيمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح يې کـړئ، دوې، درې او څلور، بيا که ډارېدئ چې عدل به ونه کړئ نـو يـوه ده او يـا ستاسـو وينځه دا نژدې ده چې تاسو به تېری نه کوئ.

که دې ايت ته ځېر شو نو ښکاره امر يې کـړی چـې د يتيمانـو پـه اړه بايد احتياط وکړو، که د بې انصافۍ وېره وي، دوې، يا درې او يا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې وېره وه چې عدل به نه شئ کولای نـو بيا يوه ځني وکړئ او يا له مينځې سره نکاح وکړئ. تر مينځـې مخکـې (فواحدة) لفظ راغلی چې يـوه ښـځه تـرې هـدف ده او بيا(ماملکـت ايمانکم) راغلی چې مينځه ښيي، نو که د مينځې جماع بـې نکـاح روا وي بيا خو د يوې يتيمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه ځکـه لـه دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امر ته ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکو له دې څخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ور کړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هر وخت، له هر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هم دی چې که د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بله ښځه ورته حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې (درباندې حرامې دي) مګر ستاسو مینځې پر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې ګواکې مېړه لرونکې ښځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځه که مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصادم دی، قران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکې هم جماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په ګوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې ګوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایـت څخـه همـدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همـدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلـو سره نکـاح روا کـړه، نـه تـر نکـاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کـړی دا روایـات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کـې دي، قـران کـې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّـهِ الَّـذِينَ يُقَـاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَـدُوا إِنَّ اللَّـهَ لاَ يُحِـبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله پـه لار کـې لـه هغـو سره وجنګېـږئ چـې لـه تاسـو سره جنګېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریګر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جګړه کیږي، نیول کیږي به او ان وژل کیږي به چې له مسلمانانو سره جنګ کوي، ښځه، ماشـوم، بـوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حـق نـه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یـا یـې بنـدي کـړي او یـا یـې هـم ووژني. د قـران یـو بـل عـام قـانون دا هـم دی: وَلاَ تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک گنا وکړي هغه ته به یې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جگړه کې گډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وایي: په یوه غزا کې کومه مړه ښځه وموندله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لگوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وایي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ یې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي- او د گاونډي ملکونو سیمې یې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱٦

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب تحريم قتل النساء والصبيان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنيز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که يې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ور کول د الله لـه لـوري پـه انسـاني اعمالـو پـورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ور کـوي او کـه ښه اعمال وکړي نو الله يې په بدل کې جنت ور کوي.

همدې اصولو ته قران کريم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّـذِينَ اسْـوَدَّتْ وُجُـوهُهُمْ أَكَفَـرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځيني مخونه سپين او ځيني مخونـه تـور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وويل شي) ايا تر ايمان وروسته مو كفر كړى؟ نو د خپل كفر له امله عذاب وڅكئ.

يو بل ځاى وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپين وي، نو دوى به په تل پاتي الهي رحمت كې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمـبر ايـت كې بيا هم اشاره كړې، د همدې سورې په (۹۳) ايت كې بيا هـم همـدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) كې هـم، بلكـې كـه د قـران كـريم دا ډول اياتونه وشمېرو نو گڼ ځايونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعـراف پـه (۴۳) ايت كې يې جنت د انساني اعمالو پايله بللې، په النحل (۳۲) كې بيا هم داسې په گوته كوي، د السجدې په (۱۹) ايت كې يې بيـا هـم جنـت د اعمالو نتيجه گڼلى.

نو دې عمومي اصولو ته په كتلو ويلاى شو چې د مشركانو او كـافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځكه هغوئ هغه اعمال نـه دي كـړي چـې الله يې د هغو د سزا په توگه جهنم ور كړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً(الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور كوونكي نه يو څو يو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر دلته پوښتنه پیدا کېږي چې که دوی د دوزخیانو اعمال نه دي کړي، نو د جنتیانو اعمل خو يې هم نه دي کړي، بیا يې ولې جنت ته داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې باید ووایو چې د الله رحمت پر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(١)

ژباړه: له ابو هريرة رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: کله چې الله د مخلوق پرېکړه وکړه له ده سره پر عرش لوړ کتاب کې يې ولیکل: بې شکه رحمت مي پر غضب غالب دی.

د بخاری په یوبل روایت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړاندي دی. دې احادیثو او د قرآن کریم هغو آیتونو ته چې هر ځای يې د الله د رحیم، رحمن، روف، غفار او عمومي فضل، احسان، نعمت او پیروزینې صفات ذکر کړي، په پام ویلای شو چې الله خپلو بندګانو ته د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شریعت خلاف کړنې يې د عمل په ډګر کې تر سره کړې نه وي.

په یو بل حدیث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سَوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مګر د کفارو د ماشومانو په اړه څو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوک رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ المُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه څه ښه پوهېږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وايي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه څه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي څکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبير الفاظ دي، د بخاري په روايت کې يوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) يې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کيږي چې دا مهال له رسول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله يې توقف کړی او خبره يې الله ته سپارلې.

له دې روايت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخيستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلانٌ، عَنْ فُلانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ "، قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(٥)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وايي: پر ما داسې وخت راغلی چې ويل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حديث بيان کړ چې له رسول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وويل:الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به يې کوي، ده ويل: بيا زه له يو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وينا منعه شوم.

په دې روايت کې مو وليدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روايت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله عليه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکيني هغه دريځ څخه چې د مشرکانو اولادونه يې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه يو بل روايت له خديجې رضی الله عنها ښځه هم نقـل دی چې د اسلام له عمومي قوانينو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خديجې) وويل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چيرې وي؟ رسول الله ص وويل: په اور کې.

لکن دا روايت صحيح نه دی، له خديجې رضی الله عنها ښځـه چې څوك نقل کوي هغـه عبـد اللـه بـن الحـارث نـومی راوي دی چې لـه خديجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روايت مرسـل بللـی، او الباني ورته منقطع ويلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِـيبُ فِي الْبَيَـاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وايي ما وويل: اې د الله رسوله! زموږ ښځه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کيږي؟ ده وويل: دوی له هغوی څخه دي.

دا روايت يو شمېر کسان له عمومي ضوابطو، قراني اياتونو او حـديثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روايت ټولي طريقې وګورو نو هيڅ تضاد نه شته، د دې روايت نور متنونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَـيْلًا أَغَـارَتْ مِـنَ اللَّيْـلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وويل شول: که سپاره په شـپه کې بريد وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زيان رسوي؟ ده وويل: دوی لـه هغوی څخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زیان رسوي.

له دې ټولو روایاتو او طریقو څخه یې جوتیږي چې دا پوښتنه یې تر قیامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدینو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې یو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته یې موږ په شپه کې توپیر نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګیالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال یې حکم یو دی، که ووژل شي نو مجاهدین نه پرې نیول کیږي او نه هم تر نیوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ییز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو یې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلاً، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ص د انصارو د یوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وویل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغیو یوه مرغۍ ده، نه یې بدي کړې او نه یې بیخي موندلې. ده وویل: او یا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته يې اهل پيدا کړی، په داسې حال کې يې ورته پيدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روايت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، يو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره رواياتو نيوکه کوي، ځينې يې بيا له هغو کره رواياتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روايت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعريف کې بيخې داخلېدای نه شي.

د دې روايت په سند کې دوه روايان دي چې يو شمېر محدثينو کمزوري ګڼلي، يو يې طلحه بن يحيى او بل يې علاء بن المسيب دي، د لومړي په اړه پوهان وايي:

قال على ابن المدينى ، عن يحيى بن سعيد القطان : لم يكن بالقوى ، و عمرو بن عثمان أحب إلى منه .و قال البخارى : منكر الحديث . و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : كان يخطىء .

ژباړه: علي بن المديني د يحيى په حواله ويل: پياوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ويل: منکر الحديث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي چې خطا کېدی.

حافظ د تهذيب التهذيب په 5 / 28 کې ويلي:

بقية كلام أحمد : بريد له أحاديث مناكير ، و طلحة إنما أنكر عليه حديث عصفور من عصافير الجنة .

و قال يعقوب بن شيبة أيضا : لا بأس به ، فى حديثه لين .

و قال الساجى : صدوق ، لم يكن بالقوى .

ژباړه: حافظ په تهذيب کې ويلي:(امام احمد يو ځای تاييد کړی او دلته يې پاتې خبرې نقل شوې) بريده(چي بل راوي دئ) مناکير

(c) ketabton.com: The Digital Library

احاديث لري او د طلحه د عصفور من عصافير الجنه روايت منكر بلل شوى.

يعقوب بن شيبه ويلي: باك پرې نه شته خو په حديثو كې يې ضعف شته، ساجي ويلي: رښتنى دئ، خو پياوړى نه و.

د دويم راوي په اړه هم دې ته ورته نيوكې شوې، ازدي وايي په ځينو رواياتو كې تېروتى، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم يې متن منكر وي، له قران او حديثو سره اړخ نه لگوي او هم يې په سند كې كمزوري راويان وي، په داسې حال كې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران كې دلايل لرو او هم يې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع كره احاديث راغلي چې دا مسله يې له كوم مشكل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل كړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال كې هم امام احمد دا روايت منكر بللى.(۱۲)

په ترمذي او مسند احمد كې هم له ابو سعيد خدري څخه مرفوع روايت نقل شوى چې وايي رسول الله ص وويل:

أَلاَ إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شكه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پيدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وايي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ كَافِراً.

ژباړه: او ځيني كافر زيږي، كافر ژوند كوي او پر كفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِراً وَيَحْيَا كَافِراً وَيمُوتُ مُؤْمِنًا.(۱۳)

ژباړه: او ځينې يې كافر زيږي، په كفر كې ژوند كوي او مومن مري.

خو دا روايت سخت ضعيف دى، په مسند كې محقق او څېړندوى شعيب الارنووط پرې داسې كاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کيږي:

رَجُلٌ أَصَمٌّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل له منځه تللی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغه زمانه ده چې ور پسې نبي لا نه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوی ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او په عن يې نقل کړی، همدارنگه يې له خپل استاد احنف بن قيس څخه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه په نوم راوي ضعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السدوسي مدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بن قيس مستبعد، لأنه ولد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعيف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روايت يې په (عن) کړی، له احنفه يې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له يو قول سره سم په بصره کې د (۶۰ هـ) پر مهال زېږېدلی او له کره روايت سره سم احنف په (۶۷هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پيدا شويو ماشومانو د دوزخي کېدو په اړه پورتني ياد شوي روايات يا ضعيف او کمزوري دي او يا يې مطلب داسې بيان شوی چې د حديث له اصلي محتوا سره اړخ نه لگوي.

لاندې به هغه احاديث راوړو چې ښيي د کفارو ماشومان به جنت ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(۱۵)

ژباړه: له ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چې ويل يې رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: هر ماشوم پر فطرت پيدا کېږي، نو مور وپلار يې يا يهودي، يا نصراني او يا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبير الرؤيا بعد الصبح کې يو بل رويت هم راوړی چې رسول الله ص د شپې د يوه اوږده خوب يادونه وکړه د دې په ترڅ کې يې وويل چې ما يو شيخ وليد چې شا و خوا يې هغه ماشومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وويل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ.(۱۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قرآن کریم د عمومي اصولو او څرګندو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه الله پر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلو سننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخي کېدو په اړه راغلي روایات نو ټول یې مجروح، ګوټه او د حدیثي اصولو خلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(۶)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، کتاب القدر، باب معنى کل مولود يولد على الفطرة...ح: ۲٦٦۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابى سعيد الخدرى ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حديث الاسود بن سريح، ح: ۱٦۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقيل فى اولاد المشركين ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنى کل مولود يولد على الفطره... ح: ۲٦۵۸)

(۱٦)بخاري، کتاب التعبير، باب تعبير الرؤيا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادې جوړ دی، په لغوي اعتبار يې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نيزه يا غشي په سموي. د لسان العرب ليکوال وايي: الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّماحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپينزه اله ده چې له لينده يا نېزه جوړونکي سره وي او د يوه شي کوږوالی په سموي.

د يادولو، زدکولو، بريا او مخامختيا په مانـاؤ هـم کـاريږي. د لسـان العرب ليکوال بيا هم ليکلي:

يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّمِ. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذاَ ظَفِرتَ بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالىَ: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې بريالی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(۱)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(۲)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسېږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الكريم والسنة النبوي، التي يكتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفكيره و منهج سلوكه في الحياة.(۳)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دويم تعريف کې ثقافت له خپل لوى مفهوم څخه را کوچنى شوى دى، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم يوازې د علم او معارف په اړه خبرې بايد نه وي، په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو کلتور، فنون، علوم که ديني وي يا په نورو برخو کې، تاريخ يې، دودونه او رواجونه اسلام ته يې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په يوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ريښه هم ونه لري، خو بيا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله يې اسلامي ثقافت کې ځايولاى شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځينې ټکي د اسلامي ثقافت په اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدريس مهال يې ذکر اړين دى:

۱/ د ثقافت عمومي تعريف او په خاص ډول د اسلامي ثقافت تعريف بايد د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د يوه شي تعريف ضروري دى. د تعريف په برخه کې دې يوازې پر نقل اکتفا نه کېږي، بلکې د خپلې ټولنې شرايطو ته په کتو دې ځينې تعريفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصه پرېږدي چې راتلونکي وخت نور کسان هم گامونه پر واخلي. د دې تر څنګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وايو؟ اړتيا يې څه ده او ګټه يې څه ده؟

۲/ د اسلامي دين او اسلامي شريعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنه د اسلامي ثقافت د تدريس مهال تر ټولو لومړى ټکى دى چې بايد توجو ورته وشي. شاګرد بايد دا وپېژني چې د شرعي و ديني مسايلو په حل کې پوهان لومړى او په دويم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسايل بايد له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسايل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچینو په اړه باید بحث هر اړخیز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشریح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتیب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشریح شي چې د هرې یوې په بحث کې یې مقام، اړتیا او له دې څخه د مسایلو په حل کې چې څنګه ګټه اخیستل کېږي؛ هغه هم باید توضیح شي.

۳/ درېیم بحث زما په اند دا اړین دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شیانو بحث کېږي؟ یوازې عقیده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقیات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدریس مهال ورته پام وشي؟ که بحث یوازې په لومړۍ یا دویمه یا ورسره درېیمه کټګورۍ کې را خاص شي نو بیا د اسلامي شریعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لګېږي؛ ولې بیا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه څنګه تعبیر هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، څنګه نتیجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نیولو سره یې کړی دی، د اسلامي شریعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وایي؟ همداسې هغه مواضع باید په ګوته شي چې د اسلامي شریعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همدارنګ باید خلك افراطیت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدریس شي هغه یې د لا روښانتیا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرکې او نفرت تخم پکې وکري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلکي ډول نه دی عیار شوی او څوک چې یې تدریسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پایلې پر ځای منفي نتیجه ور کوي.

په ډېر افسوس باید په دې اعتراف وکړو چې اسلامي ثقافت کې د نن پر ځای پر پرون زیات زور راوړل کېږي؛ د دې پر ځای چې د د شریعت پر اساساتو مناسب بحث وکړي، لا یې نورو پیچلی کړي چې محصلین یې په زدکولو کې له ستونزو سره مخېږي. یو بل مشکل د عیني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پیدا کوي؛ ځکه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث کوي چې شاګردان او لوستونکي د نن پر ځای پرون ته توجو کوي او له دې امله د عیني شرایطو او هغه تصور چې له شاګرد سره پیدا کېږي یو ډول ټکر رامنځته کوي او دا د ژوند حقیقت هغوی ته تریخ کړي.

٥/ د دې مضمون یوه بله نیمګړتیا داده چې په محصلینو کې د فکر وړتیا نه زیاتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاریخ، نه د اوسنیو ستونزو د حل، نه له تاریخ څخه د زدکړې او نه هم د اسلام د تعبیر او سرچینو په اړه سم پوهاوی تر لاسه کړي. د یوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شریعت پېژندنه وي، د هغه پر تاریخي سیر باندې ربړا اچول وي، د تعبیرونو او سرچینو په اړه یې بحث وي، اما بیا هم یو محصل تر لوست وروسته په دې یوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون کې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

٦/ ثقافت که په لنډ ډول تعریف کړو نو د اوسني امت یو ژوندی انځور راته کاږي. که دا مضمون په دې اړه بحث کې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې سـتر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښـتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانگړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانگړي اصول لري، تگلاره يې لـه نـورو بيلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو وويشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانگړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واك تـه نـه وي رسيدلی، د هغه په اړه بحث به دا گټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دویم دا ټکی اړین دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بیا بریالی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو وېشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچینو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچینې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کېږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پیل کړي چې هلته یوازې یوه مرجعه وه او هغې تفسیر وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتیا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص یې د خطاگانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معیارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعریف او مجتهدینو په پېژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبیر اختلافات وو؛ له دې امله باید ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړین دی چې کومو معیارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځینو ته پر نورو ترجیح ور کول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لگولای شو چې دوی کوم معیارونه په نظر کې نیولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پیدا شوي خو د هغوی اجتهادي تگلارو بیا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په یو نه یو ډول را پیدا شوي دي چې فقهي تگلارې یې سره بیلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتيا لري چې د اسلامي زده کړو محصلين د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طريقو او معيارونو بايد وپوهيږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم بايد بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلين يې په اړه يا معلومات نه لري يا که څوک پوهيږي؛ نو بيخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که يې د ځينو مشهورو څيرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې بايد پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې يادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه يوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زيان به يې دا وي چې محصلين او لوستونکي په تياره کې ساتي. هغوی ته د يادو شيانو په اړه سم ليدلوری نه ور کوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زيات شيان را نغاړي چې په يوه چپټر يې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلينو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون بايد په مشخصو پوهنځيو کې ولوستل شي چې هغوی په يو نه يو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب يا ساينس په پوهنځيو کې شاملول يې هم محصلين په تکليف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدريسيږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د يوه تخصصي مضمون په توګه يوازې هغو کسانو ته تدريس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتيا لري. د نورو پوهنځيو محصلين د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بيا تخصصي زده کړو ته اړتيا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بیا هم اړتیا وي، نو ځینې داسې کتابو دې په اړه ولیکل شي چې عمومي وي او یوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد یې هم له مطالعې یو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه یو عمومي پوهاوی ور کړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل- افغانستان

سرچینې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: ۱۹/9، د دار صادر- بیروت دریم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربیة المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامیة: ۱۸، د اثراء د نشر و توزیع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دين د انساني گټو لپاره دی او که انسان د دين لپاره پيدا شوی دی چې بايد په خپلو غوښو او وينو د ديني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهميت لرونکې پوښتنه ده چې بايد ډېره پخوا په معقول او منطقي توگه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځينو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل يې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره يې تطبيق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره يې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د ديني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرگنده معلومېږي چې د انسان او دين ترمنځ په پرتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، ديني متن په گڼو ځايونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لارښوونو په بهير کې د شرايعو تغيير او تبديل د همدې محور پر اساسيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دين او شريعت د انساني ګټو د تامين وسيلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زيان رسولو معامله د دين پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دين څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزيکي وجود ته زيان ورسېږي.(النحل: ١٠٦)

دا سمه ده چې د دين او شريعت په متن کې خورا ډېر دلايل د دې لپاره موجود دي چې دين د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمين وسيله يې وګڼي، اما په دينپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دين لپاره دی او بايد د ديني ارزښتنو په خونديتابه کې له ځانه بيا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځينې يې د ديني کتابونو د متن له ناسم تعبير سره اړه لري او نور يې بيا له ټولنيز ژوند سره تړاو لري. د قران کريم له يوه ايت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبير کېږي چې د ايت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]

ترجمه: او ما پيرى و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پيدا کړي دي.

د دغه ايت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ايجابوي چې په عمومي توګه ځني کېږي او نه زموږ د سترګو ليدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځني کېږي، نو بيا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخليق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ يوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بيخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د يو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کريم په دې ايت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانينو ته د هغوی تسليمي ده چې د کائيناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پيدا کړي او له دې قوانينو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کريم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په يو څه توپير داسې بيان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاينې سره يوځای تسبيح وايي؛ خو تاسو د هغوی په تسبيح نه پوهېږئ، يقينن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم يې زيات دی.

په دې ايت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبيح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبيح په ووايي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبيح دي، قران کريم وويل چې تاسو يې تسبيح نه شئ فهمولای، يقينن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبيح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانينو ته د ټولو مخلوقاتو تسليمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هيڅوک يې له پيروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانين دي چې د قران کريم له مخې خدای خپله هم د دې قوانينو پابند دی او مخالفت يې نه کوي، نو مخلوق به يې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك معاف كړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په كائيناتو كې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دى.

كه د قران كريم د تفسير لپاره زموږ مفسرينو اول د قران كريم مفاهيم خپله په قران كې كتلي واى، زما په اند د قران كريم خپل تفسير او تعبير به تره ډېره موافقت سره درلودلاى او هغه خطاګانې به نه پيدا كېدلاى چې اوس يې موږ شاهدان يو، زموږ مفسرينو له بده مرغه چې د قراني اياتونو په تفسير كې نه ځمكني شرايط او د عينيت فلسفه په نظر كې نيولې ده او نه يې خپله د يوه ايت تفسير د بل په څنګ كې ايښى دى چې څومره يو د بل له تفسير او تشريح سره تطابق لري؟ د تفسير په كتابونو كې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دى ور ته شوى او لا يې هم د ډكولو لپاره يوې داسې ادارې كار نه دى پيل كړى چې په ټوله معنا د دې كار اهليت او وړتيا ولري.

دين ولې د انسان په ژبه راغلى دى؟ موږ بايد پر دې نكته هم ډېر فكر كړى واى، كه هدف د انسان له تخليق څخه يوازې د الله هغه عبادت واى چې موږ يې په عمومي ژوند كې كوو، نو بيا انسان سرغړونې معنا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د ديني متن تغيير او تبديل معنا نه وركوله او په ټوله كې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغيير او تبديل په حال كې وي د هغه قانون متن رالېږل چې د دوى په اند هيڅ وخت تغيير او تبديل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومه جمله ده؛ ځكه كه هدف دغه عبادت شي چې موږ يې په ورځني ژوند كې كوو، نو يو لور ته خو ټول انسانان دا كار نه كوي، بل خوا د دې عبادت نوعيت او ډولونه سره ګڼ او بېل دي او بل يې دغه متن په ايجادولو او د هدف په تر لاسه كولو كې چنداني موثر هم نه دى،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سیستم یوه نه جلا کېدونکې برخه ګرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنګ یې ډېرې نورې ښېګڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه یې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبیرونو، تفسیرونو، ګڼو مفاهیمو ور کولو او نورو ګڼو پدیدو تحمل لري، دا هر څه په ګوته کوي چې تر دین انسان مهم دی، دین به د انسان ګټې ساتي، لکه عملن چې مونږ لیدلي هم دي، دین هغه وخت نازل شوی دی چې یوه ټولنه د تاریکۍ په تور ګرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په دیني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دین منلو او نه منلو اختیار، یوه بله هغه اساسي نکته ده چې مونږ په دې ځانګړې قضیه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دین تصریح کوي، د خدای دین د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ایډیالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دین که انسان ته د دین منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټیټ شوی دی، د ایډیالوژیو په ګړبړ کې د انسان مقام ته زیان رسېږي، هره ایډیالوژي که له پیله د انسان په ګټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د ګټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونديتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتياوې، د طبيعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د يوې داسې عمومي ايډيالوژۍ را پيدا کول چې د ټول بشر په خير دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزيکي وجود چې له يوه بل سره توپير لري، دغه ډول يې نور ډېر شيان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، يو شی که زه د ځان په ګټه بولم او بل ته يې هم ګټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه يې د ځان په تاوان وګڼي او مخ ځنې وګرځوي، يوه ايډيالوژي په يوه بڼه چې په هيڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبيق و اجراء ډول دې توپير نه سره کوي، يوه اساسي تېروتنه ده چې له له ديني ايډيالوژيو رانيولې بيا تر غير ديني پورې د هرې يوې پيروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پايله کې يې انسانيت ته په زيان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظريات تراشل کېږي، که زما د هيواد لپاره يوه ديني نظريه نن کار ور کوي، عيني په همدې وخت کې يې د امريکا دټولنې لپاره نه ور کوي، بايد د هغه ځای له شرايطو سره عياره کړل شي، له دې ثابتېږي چې انسان مهم دی، ديني تعبيرونه، تفسيرونه او ايډيالوژي ګانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني ګټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پيروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ايډيالوژۍ وخت لنډوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ايجادولو کې وخت ضايع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختګ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن ځومره هم نویو عصري وسایلو پر مختګ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.
د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت ځخه ځوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت ځومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو وربانديې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل يکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې يو له بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کريم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې يو د بل تاييد کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضاياوې بيا-بيا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کريم پر حقانيت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او يقينن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدايت لپاره) هر ډول مثال بيان کړی چې ښايي دوی پند واخلي. داسې قران چې په عربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی ګوندي دوی ځان ساتنه اختيار کړي.

دا خو په قران کريم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې يو حديث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بيشکه الله په دې کتاب ځينې خلک اوچتوي او نور بيا کښته کوي.

له دې حديث څخه د قران کريم فضيلت معلومېږي چې د کتاب اهميت په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيفې او حديثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله ځينو نبيانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښوونې پکې وي. قران کريم د ځينو انبياؤ په اړه د صحائفو يادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصيحت او د هر شي په اړه تفصيل ليکلی وو؛ نو دا الواح ټينګ ونيسه او قوم دې امر کړه چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه يو بل ځای وايي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح يې واخيستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدايت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدايت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامينو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کيږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهيم په صحيفو کې وو چې په خپلو خبرو يې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی عليه السلام تر څنګ د خورا زياتو نبيانو جد او مقتدا ابراهيم عليه الصلاة و السلام ته هم صحيفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځينې احکام وو چې دلته د يوه سرکښ په اړه وايـي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسـی او ابـراهيم علـيهما السـلام پـه صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هـاخوا بيـا يـوه بلـه کټګـوری کتابونـه د انبيـاؤ هغـه خـبرې، ويناوې، فيصلې او عملي و تقريري اعمال دي چې د همدې کتـابونو د احکامو او لارښونو د تعميل پر مهال يې ترسره کوي او د نـورو انسـانانو په لاس ليکل کيږي. که څه هم دا کتابونه مستقيم انبياء نه ليکـي، امـا د تقدس درجه يې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبيانو عمل يا قول دی او د دين و شريعت په تشريح کې يې ويلی يا کړی دی. لـه دې امله نو دا د شرعي احکامو دويمه سرچينه بلل کيږي چې خورا لويه برخه شرعي احکام ور پـوري تـړلي دي. قـران کـريم د الهـي کتـاب د تشريح په اړه رسول الله ص ته وايي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بيان کـړې چـې ورته نازل شوي او ښايي دوی فکر وکړي.

په دې ايت کې الله تعالی رسول الله ص ته امـر وکـړ چـې خلکـو تـه د ذکر بيان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بيان کـړي، پـه قـول يې هر شی بيان کړی يا هم تقرير، دا ټول هغه څه دي چې رسـول اللـه ص ته د تبين امر شوی دی، يعنې دا بيـان دی، د قـراني احکـامو بيـان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول يې ورته بيان کړی او په تقرير يې هم.

له دې املـه چـې قـولي، فعـلي او تقريـري احاديـث و سـنت د شرعـي احکامو تشريح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کريم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توګه کار ترې واخلي. دادی د حديثي کتابونو له ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت په لار کې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونه وليکل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولو، سمې لارې ته په هدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعي و ديني احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نو الله تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال به موږ ته په دونه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالو خبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږي او موږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نو لازمه خبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر یو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسیدلي دي، دا هم د کتاب له رویه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پیغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخیستل کېږي.
د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.
د کتاب یو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زیاتره وخت حساسیت نه پیدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب یو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پیغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پیغام ور باندي ومني.

د کتاب پیغام

د پیغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی. کتاب په زیاتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندي کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې یو خاموش داعي خپل پیغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې میتود وړاندي کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی یوازي د کتاب پیغام لولي او فکر پکې کوي، دلایل یې گوري او تامل ته اړ کېږي، تگلاره یې ارزوي او تر اغېز لاندي یې راځي او بالاخره د کتاب پیغام ته تسلمېږي.
د کتاب یوه بله ځانگړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې لیکوالان یې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د یونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په یوه بڼه موجود دي.

د زیاتره کتابونو پیغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر یې اوږد وي، له یوه قومه تر بله له یـوې جغرافـې تـر بلـې هـیڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پیغام خـورا مهـم دی. یـو عـالم وایـي، کـه څوک غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې ولیکي.

رښتیا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې یـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زیاتو پیښو یې داسې خبر یو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه یـې ولیکـل او انسانیت ته یې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پیغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچینه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرین و قصرـها، بـاب فضـل مـن یقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني تعبير د نړۍ والې ادارې اړتيا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو يې حتمي شونتيا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو يوه داسې اداره جوړه شي چې يوازينی کار يې له وخت، مکان او شرايطو سره د دين او شريعت سم تعبير وي.

په اوس وخت کې د دې ادارې اړتيا ځکه زياته شوې ده چې د دين په وړاندې چېلنجونه زيات دي؛ له دينه هغه محلي تعبيرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتيجه کې خبره جنګونو او ورانيو ته رسېږي چې نړۍ يې هم په ناسم تعبير خبره او د عملي زيان بيلګې يېويني.

په محلي کچه له دينه ناسم تعبير که يوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته يې له دينه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم يو لوی چېلنج پاته دی چې خلک له دغه مروجه تعبيره ستړي کېږي او له دينه مخ بې دينۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د يوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبيرونه يو بل مشکل دا لري چې دولتونه او ديني مرکزونه/ اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او يو بل ته په سنګر کې ناست دي، که تعبير يو محوره او د زمان و مکان غوښتنې په نظر کې ونيول شي حداقل دې سناريو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبيرونه د اختلافاتو د زياتېدو سبب هم کېږي چې دا نن يې زموږ په هيواد او نژدې ګاونډي هيواد پاکستان کې خورا زياتې بېلګې وينو. طبيعي خبره ده چې د يوه انسان تعبير نسبت د ډېرو تعبير ته حتمن د خطا زيات احتمال لري، که له دينه تعبير جمعي کړو او د فرد کار يې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنيوی تر يوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبيرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې بايد ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې يو کس به د خونې په يوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به يې ليکله، کله چې به وليکل شوه نو د هغې سيمې ټولو خلکو ته به يوه لاسته راوړنه وه او په هغه سيمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د يوه ولايت او يوې سيمې نه ده، ديني هويتونه اوس په ملي هويتونو بدل شوي او د يوه ولايت په فتوا پر ټول هيواد اثر کوي، چې له امله يې ستونزې را پيدا کېږي، له دې امله اړينه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټيکنالوجي سرعت د هغو نويو مسلو را پيدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له ديني او شرعي تعبير سره يو نه يو ډول اړيکه ولري؛ د همدې لپاره اړينه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په ديني و شرعي تعبير کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبير کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړينه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب ومومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: پـه دې اداره کـې بـه د ټـولې اسـلامی نـړۍ او هغـو غیـر اسـلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې اسـتازو کـار بـه دا وي چـې پـه مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سـیمې کلتـور، رواجونـه، عنعنـات، زمـاني و مکـاني غوښـتنې، اقتصـادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پرېکړه په مرکزي اداره کې کېـږي او بیـا بـه د هیـواد پـه سـطحه د هغـې ادارې وطني څانګه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یـوه څانګـه بـه پـه ټولـو اسـلامي او هغـو غیـر اسـلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسېږي، دوی بـه لـه دیـن سره تړلي مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیـر یـې بایـد حـل وړانـدې شي، دا بـه لـه پـوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لېږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه وموندل هـم بـه یـې مرکـزي ادارې تـه پـر وخت لېږي، کله چې پرېکړه کېږي نو د هغه هیواد وطني څانګه به یـې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي سـتونزو او جـانبي عوارضـو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یـې تطبیـق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کېږي څو د وخـت او مکـان لـه شرایطـو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيږ: په مرکزي اداراه او وطني ځانگو کې به يې د هر مسلك علما او پوهان ناست وي، د دوی عړيتوب ته ځکه اړتيا ده چې ډېری وخت يوه مسله يو بعد نه لري چې يوازې ديني علما يې ارزيابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، يوه مسله له سياست سره تړلې وي، بله يوه له اقتصاد سره، يوه له تاريخي ابدتاتو سره اړيکه لري، بله له زراعته سرچينه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړينه ده چې په ټولو ځانگو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړيتوب ولري او د هرې مسلې د حل هيڅ يوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړينه او لاينفك جز وي.

څلور: دولتونه به يې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړي دولتونه په گډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دين د تعبير دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه يې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هيواد هغه جيد علما به يې غړي کېږي چې هم په خپل هيواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخيستی وي او له دې امتحانه بريالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموينې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم بايد په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتيا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښايي چې د نړۍ په کچه د دين د تعبير مرکز دی، نو يوازې هغه کسان يې بايد د غړيتوب وياړ ولري چې په علمي ميدان کې ځليدلی وي، عملن د داسې تعصب او کينې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته څپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې گوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولگیږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني اداري او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.
۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځینې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کېږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کېږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کېږي؟
عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنگه وسیله توجیه کولای شي؟
د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کېږي.
هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، څکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیلې له فساد سره مساوي وي، بیا د فساد مخنیوی د ګټو لـه تـر لاسـه کولو ښه دی، بیا هم باید هدف وسیله توجیه نه کړي.
لکه: یو کس د غلا، قاچاقو او فسـاد پـه شـتمني حـج کـوي، دی فکـر کوي چې حـج هـدف دی، نـو زه بایـد دې هـدف تـه پـه هـره وسـیله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، یـو دا چـې اللـه تعـالی پـه مـالي عباداتو کې د پاکوالي قید زیات کړی دی چې حـج هـم مـالي عبـادت دی او هم بدني، نو دغه ټکی پکې اړین دی او دویم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زیان وټولنې ته زیـات دی، نـو د حج پر ځای باید د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونیول شي.(۱)
بل مثال: د قاچاقو او نشیي موادو په تجارت یو څوک جهاد کوي، دلته بیا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنیوی او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشیي مـوادو ته د کرکیلې او قاچاق اجازه ور کول کېږي، نو د جهاد هدف لـه منځـه ځي، ځکه په نشیي توکو بېرتـه خلـك اختـه کېـږي، د هغـوی د تلـف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پېښوي، بې انډولي رامنځته کـوي چې یوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله یې بزګر او خواریکښ پـاتېږي، نـو بیا هم نه شي کولای چې دغه هدف دې وسیله توجیه کړي.
هغه حالات چې پکـې هـدف وسـیله توجیـه کـوي، یـو ضرورت دی، مثلن: یو څوك له لوږې بې حاله دی، یا هم تنده پر راغلـې یـا مـریض دی، کولای شي حرام شی وخوري البته نه بـه تـر وخـت مخکـې بـانې ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، یا هم حرام څښاك وکړي یـا نشـه مریض ته ور کړي چې ډاکټر یې تداوي وکړي. دا د اړتیـا صـورت دی چې هغه پاسني دواړه شرایطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه یا مجبوریت دی، که یو څوک مجبور شي چې یا به وژل کیږي یا به اسلام ایله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پیرې وکړي.

درییم د مصالحو (ګټو) او مفاسدو (زیان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسیله توجیه کوي. لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د کعبې پر ابراهیمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پریښوده؛ د خلکو له اسلامه ګرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې ګټې ته چې کعبه دې پر ابراهیمي بنیادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم پریښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنیادونو ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، اما دا یوه وسیله ده چې خلک دې یوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پیدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پیغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسیله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ایمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زیان ونه رسیږي.(۲)

یا په قران کریم کې راغلي چې د موسی علیه السلام ملګري د کښتۍ یوه دړه وایسته، دا یو شر دی، د بل په ملکیت کې د هغه له اجازې او خوښۍ پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسیله شوه چې دا ټوله کښتۍ د یوه غاصب له منګولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دی، یو یې لوی دی بل یې کوچنی، که کوچنی وسیله نه شي د لوی شر د پیښېدو خطر دی، له دې امله باید کوچنی شر وشي چې د لوی مخنیوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا هم رسول الله صلی الله علیه وسلم کوچی په مسجد کې بولو کولو ته ایله کړ، دا هم یو شر و، اما که یې ورته ویلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښايي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله یې پر یوه ځای د بولو کولو لپاره ایله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسیله توجیه کوي، نو به په شرعي احکامو ریشخند وهل پیل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بیان کړل، باید د نورو احکامو په څنګ کې وڅېړل شي، نه دا چې له هر یوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنیوی وکړي او خلک د احکامو په اخیستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسیله توجیه کولو اصل ځینې وختونه همداسې عمومي کاريږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرایطو او خاصو وختونو کې وسیله توجیه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرایطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطیب وتربیتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغیر من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاریتوب(وسطیت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطیة مأخوذة من مادة وسط ، وهی کلمة تدل علی العدل والفضل والخیریة والنصف والتوسط بین الطرفین.)(۱) وسطیت له وسطه اخیست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نیم او د طرفینو مابینځ ته ویل کېږي. قران کریم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ورکوي په اړه یې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاریتوب معنا ترې کړې او نورو بیا د غوره یا ښه په معنا اخیستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کریم بل ځای د امت لپاره د (کنتم خیر امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاریتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادې څخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کېږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نژدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت بنودل شوی، د اسلامي دین بنکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوک یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډېرې لاربنوونې موندل کېږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دې امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زيات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفريط ونه کړي، له دواړو زيانونو به خوندي وي. منځلاريتوب يوازې په دين کې اړين نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتيا لري. پښتانه يو متل کوي: مه دومره تريخېږه چې څوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې ميانه روي اړينه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وايي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې ميانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته يو بل ايت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه يو مخيز لاس اخله او مه يې پوره پرانيزه نو به ملامت شوی پښيمانه شې.

له دې اياتونو څخه معلومه شوه چې په خيرات کې ميانه روهي لازمي ده، نه دې بيخي بخيل جوړېږي چې هيڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښيمانه وي او نور يې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت يې منځنی دی چې نه ځان زيانمن کړي او نه ټولنه بې خيره پرېږدي؛ نه بايد سيخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاريتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په يوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کېدل چې ورته اړتيا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کریم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د میانه روهی یو بهترین مثال دی. په یوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه یې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ویره هم موجوده وه چې ځینو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په یوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت یې همداسې جوړ دی. که بیا د اړتیا مهال احکام ځنډېدلي وای هم به یې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کریم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا یې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. یوازینۍ لار یې همدا د منځلاریتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کریم تګلاره عملي کوله، په یوه وار یې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په یوه حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روایت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض یمن ته لیږه، ورته وې ویل: ته د اهل کتابو یو قوم ته ورځې، کله چې ورشې، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که یې په دې کې ستا اطاعت وکړ، بیا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په یوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که یې دا هم در سره ومنل، بیا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به یې اخیستل کیږي او بې وزلانو ته به یې ور کول کیږي. که یې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هیڅ پرده نه شته.

له دې حدیث څخه موږ ته د میانه روۍ بهترین مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مگر یو نوي مسلمان ته یې په یوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دین اسانه دی. الله تعالی د قران کریم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبیعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او گټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه یې ترې اخلي او بدې یې ایله کوي، مگر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د گټې و ناگټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکيک کړي، له دې امله قران کريم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زيري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زيری ور کړه چې وينا ته غوږ ږدي، نو د ښې وينا پيروي کوي. همدوی الله هدايت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وينا ته غوږ ښودل او ښه يې منل تر نورو يې تېرېدل خپله د اعتدال يو غوره مثال دی. قران کريم په دغو مفاهيم سره اسلامي منځلاريتوب ته اشاره کوي. د قران کريم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کريم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله يې پر اعتدال، منځلاريتوب او تعقل و منطقيت ډېر ټينګار کړی دی. ان قران کريم وايي، د بدی په ځواب کې د نيکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټينګ دوست شي. (۱۰) وسطيت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنايي حالاتو يو په ځو چنده وي چې کله ناکله په بيړنيو وختونو کې رامنځته کيږي. د منځلاريتوب تر ټولو لويه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کيږي، د انساني وينې توينې مخنيوی کيږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر يوه حده د واقعيت او حقيقت له زاويې ګوري، خو کله چې منځلاريتوب ځوک ايله کړي يا افراط يا تفريط ته مخه کړي، نو هرو مرو يې يوه عقده په مخه کوي چې حقيقت ته په رسيدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دین سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلی الله علیه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سوید بن غفله ویل چي له عمر بن الخطاب رض مي واورېدل ویل یې چې رسول الله ص وویل: په دین کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دین اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالی ته نیک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترینه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبیعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخیر ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بیخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ایله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی. دا نسخه د دنیوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنیاوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بیخي صرف نظر شي نو انسان بیا تر حد زیات لټۍ ته اړ کېږي. ښه لار یې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دین کې د تطبیق وړ دی او هم په دنیوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بریا چانس زیات وي چې کله یې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار یوازې په منځلاریتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلویان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفریط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقیقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عیني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګیر شي نو حقیقت ته رسېدل یې که محال هم نه وي بیخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دین او دنیا دواړو کې بریا تر لاسه کړو باید د وسطیت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دین او دنیا او د دنیا و اخرت دواړو لپاره دا یوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دین یې د همدې اصل په رڼا کې را لیږلی، رسول یې د همدې اصل د تطبیق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې ولیدې چې په نورو لارو یې تر لاسه کول له سختو پیچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچینې:

۱)مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.

٦)الفرقان: ٦٧.

۷)الاسراء: ۲۹.

۸)بخاري کتاب المغازي باب بعث ابي موسی و معاذ الی یمن قبل حجة الوداع حدیث نمبر: ۴۳۴۷.

۹)الزمر: ۱۸.

۱۰)الفصلت: ۳۴.

۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حدیث نمبر: ٦٧.

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې

یوځایي زدکړو ته د مختلط تعلیمي سیستم اصطلاح ډېره کارېږي، زموږ د سیمې مذهبي او کلیوال ذهنیت لرونکي کسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د میرمنو د زدکړو مخالفت هم کوي.

که یو څوك ووایي چې زما دا طبیعت کې نه ده خوښه، دا بیله خبره ده، که د یو چا د کور میرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعلیم وکړي، جلا بحث دی او که یوڅوك دغه ډول سیستم د شریعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دریځ یې ناسم دی او د خپل دریځ لپاره کره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلکې له قران او سنت څخه د دې دریځ مخالف سندونه تر لاسه کېدلای شي.

په قران کریم له سلیمان علیه السلام سره د یوې ملکې د یوځای کېدو یادونه په دې ټکو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وويل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ وليده، گومان يې وکړ چې اوبه دي، نو پايڅې يې را پورته کړې، سليمان ورته وويل: دا په ښيښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ويل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سليمان په ملتيا مې د جهانيانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کريم کې د دې ايت وجود، له يوه نبي سره د يوې ملکې يوځای کېدل، ترمنځ يې خبرې، ماڼۍ ته تگ ټول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سليمان عليه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کريم يا احاديثو کې هيڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کريم کې بل ځای وايي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او يقينن زموږ استازي مو له زېري سره ابراهيم ته ولېږل، دوی ويل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهيم سور کړی (کباب شوی) گيلگی راوړی، کله چې يې وليدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار يې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ويل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي يو او د ابراهيم ميرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د يعقوب زېری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ایت کې د ابراهیم علیه السلام د میرمنې یادونه شوې ده چې د هغه میلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهیم علیه السلام پېژندلې دي او نه یې ښځې، مګر بیا هم د هغه ښځه د ده په موجودګۍ کې میلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کریم کې د اختلاط یادونه وه، تر دې وړاندې چې نبوي احادیثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغه روایت راوړم چې ځینو ته د اختلاط د تحریم مغالطه ځنې پیدا شوې ده:

«لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(۱)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه یوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حدیث څخه د وهم پیدا شوی دی چې ښځې له نارینه وو سره یوځای تعلیم نه شي کولای، ځکه په اسلام کې اختلاط ناروا دی، اما دغه حدیث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلوت په اړه دی چې یوه ښځه له یوه پردي نارینه سره یوځای کېدلای نه شي، که یې محرم وجود ولري، بیا پروا نه کوي، نو دا حدیث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تایید ځنې کېږي، ځکه وایي له محرم پرته دې له ښځې سره یو سړی نه یوازې کېږي، نو دا معنا چې که محرم موجود وي، بیا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هیڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احدیث هم شته چې دلته یې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ، فَمَا صَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا وَلاَ قَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روایت دی، ده ویل: ابو اسید الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب یې ولیمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراك تیارولو او ورته راوړلو چاره یوازې د هغه میرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړینه: ٦٧١) د هود د ٧١ ایت په تفسیر کې د بخاري دغه حدیث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وایي: له دې حدیث دا جواز تر لاسه کیږي چې میرمن په خپل واده کې د مېړه او د هغه د ملګرو خدمت وکړي او دا هم ځنې تر لاسه کیږي چې که مېړه خپلو نیکو ملګرو ته د خپل کور میرمنې راولي او هغوی د میلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړینه:٨٥٢) تر دغه حدیث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حدیث کې د دې جواز شته چې میرمن د مېړه او راغوښتل شویو میلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او میرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې مېړه په دغه ډول ځای کې له میرمنې د خدمت هیله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري یو بل شارح ابن بطال رح(مړینه: ۴۴۹) د دې حدیث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حدیثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم یوازې نبوي میرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ویلي دي: او که تاسو له دوی د یوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا یې ځنې وکړئ.

یو بل حدیث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او ماینې میلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حدیث له الفاظو داسې څرګندېږي چې له یوې کاسې یې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښته او پورته کول چې ګواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، یوازې یې میلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارینه او ښځو ترمنځ په یوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حدیثو کې دا ډول احادیث خورا زیات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنګو ته وتلې، مړي او زخمیان یې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په یوه کور کې مهاجر او انصار یوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له ميرمنو احاديث روايت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتنې کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له ميرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص يې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ويلي چې زما په نه موجودگي کې تاسو ولې زما له ميرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم يوه عربي ويبسايټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د يوه ديني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:

كون الرجال يتعلمون من المرأة وكون النساء يتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي عليه عمل المسلمين سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مكان واحد ليس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهيئة الاجتماعية اذا كانت مخالفة للشرع الشريف؛ كأن يظهر النساء ما لا يحل لهن اظهاره شرعا، او يكون الاجتماع على منكر او لمنكر، او يكون فيه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم على ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مكان واحد.

ژباړه: دا چې نارينه له ميرمنې زدکړه کوي يا ښځې له نارينه زدکړه کوي، په دې کې هيڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنيو او وروستنيو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په يوه ځای کې د نارينه او ښځو يوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه يوځای کېدل يې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځايونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، يا اجتماع پر يوه منکر کار وي يا د منکر لپاره وي يا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ په څرګندو ټکو ویلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کې د میلینو انسانانو اختلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کوي، بل وخت به ښځې.

که څوك ناسم کارونه کوي، هغوی یې له اختلاط پرته هم کوي. د ډېرو کسانو په شتون کې څوك ښځو ته د بدو کتو جرأت نه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چې زموږ په هیواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کیږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نه لري، سم درك نه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نه ده راغلي. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کم وي، نو مختلط نظام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ور کړل شي، ځکه تعلیم تر دې ډېر اړین دی چې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب النکاح، باب قیام المـرأة علـی الرجـال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسیر قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ایت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحیح البخاری لابن بطال: 6/ 53)

(۶)(صحیح البخاري، کتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ویؤثرون علی انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکميت د بېلابېلو مفاهيمو توضيح

پر دې حقيقت اوس ټول ژبپوهان سره يوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغييرېدا د الفاظو مفهوم هم تغيير خوري. د حاکميت موضوع د يوه ايراني ليکوال سيد حسن له وينا سره سم د منځنيو پېړيو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عيسويانو هغه مهال د حاکميت پر يوه مفهوم يعنې شرعي يا الهي حاکميت تاکيد کاوه چې له دې پرته بل مفهوم يې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به يې تکفيراوه. همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرايت وکړ او د صفين تر جنګ وروسته چې علي رض او معاويه رض دوه حکمه د فيصلې لپاره وټاکل؛ يوې ډلې هغه دواړه تکفير کړل او د الهي حاکميت تر شعار لاندې يې يو څه خلك سره را غونډ شول او تر ډېره وخته يې د خلافت يا د وخت د نظام په وړاندې له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه يې سم مسلمانان او نور يې کافران بلل.

د تاريخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکميت ته هم د ګڼو مفاهيمو جامې ور اغوستل شوې دي. يوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکميت له موضوع ډېرې وختونه د سياسي قدرت يا شخصي ګټو لپاره کار اخيستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بيا شرعي جنبه هم ورکول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې یو مهال یې یوه مانا ور کوله او نن یې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخیستل کېږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکمیت له خپله مفهومه اوښتی یا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفیرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دین او شریعته ناخبري ده. حاکمیت د واک لپاره کارېږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي یا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کارېږي د پرېکړې لپاره حُکَم کارېږي، چې له حَکَم څخه حکمیت (پرېکړه) جوړېږي نه حاکمیت.

د قران کریم له دې ایت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخیستل چې حاکمیت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکمیت خپله قران کریم هم انسان ته ور کړی دی، د خلیفه د لفظ په یادولو خپله دا خبره ثابتېږي چې انسان دلته د خدای نایب دی او نایب ځیني واکونه لري، قران کریم نور ځایونه هم یادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واک در کړی دی، نو د حکم له ایت څخه د حاکمیت د نفې مهفوم اخیستل، که ناپوهي یا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چیشي نوم ور کړي؟

د حکمیت په اړه زموږ د هیواد او هر مسلمان هیواد په اساسي قوانینو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانینو اوچت دی، څوک یې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانین نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکمیت بحث وي یا د هغو مسایلو چې دین اوشریعت انسان ته د رایې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېرېدا سره دا ورسره ومنو چې حاکمیت اوس د حکمیت لپاره هم کارېږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هیڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکميت اوس ګڼ مفاهيم ايجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکميت کارېږي سياق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ور کوي چې له شرعي حاکميت سره يې بايد ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور يم چې په بشري نړۍ کې ټول غير شرعي چارې نه د شرعيت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شريعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. يو بل مهم ټکی دا هم دی چې شريعت په خپل ذات کې د خدای اوامر يا نواهي دي مګر کله چې د شريعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بيا نو په يوه انساني يا بشري ايډيالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سياست اغېز له ورايه پکې ښکاري.

د بشر تعبير هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکميت جامه هم نه ور اغوندو. تاريخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبيرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سياسي قدرت په تبديلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبير نوم که موږ الهي حاکميت وټاکو نو ايا د ګڼو سوالونو له را پيدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ايجاد کړي؟

زه دا نه وايم چې په شريعت کې راغلی مشخص د امر يا نهې امر ته دي بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکميت يا سياسي و نورو حاکميتونو زاويې سره بېلې دي. يو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت يو مفهوم نه ور کوي، دا نه يوازې د انسان په ژبه کې يې خورا زيات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځايونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو ږغیدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهیده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ور کاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولې او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی يې بايد خپله حل کړي.

زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نيوکه سمه نه ده چې وايي شريعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په يوه کې واک يا حاکميت د الله دی او په بل کې د ملت يا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شيان سره خلط شوي دي. هر يو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکميت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله يې مسلمانان دي هيڅکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واک او اختيار دی چې شريعت ورته واک ور کړی دی. ولسواکي دا معنا چې له شريعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمباليږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی اميران يا هم خليفه د خپل ولس په وړاندې ځواب ور کاوه. د تاريخ يوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې يو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د يوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه يې ځواب طلب کړ. هغه وويل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، يوه د هغه خپله برخه وه او يوه زما. تر دې وروسته نيوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بيان کړه.

د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو واليانو يا نورو چارواکو څخه شکايتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومېږي چې ولسواکي په يوه نه يو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي يا ډيموکراسۍ نوم به يې نه وو ور کړی.

ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغيير کوي، مثلن: د امريکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محيط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی يې له يادو شيانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکميت موضوع لومړی له لويه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاويې لري او بل ډيموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو يې هغه عملي جنبه تغيير کوي؛ نو زموږ د ولس ډيموکراسي د نورې نړۍ له جمهوريتونو سره د ځمکې او اسمان توپير لري چې هيڅکله به هم د الهي حاکميت حدود پکې مات نه کړل شي.

۱/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا یو منل شوی حقیقت دی چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسایل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شکل، د اداینې طریقه او کیفیت له یوه حالت څخه بل ته بدلوي. یو شمېر شرعي مسایل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلکې د کلتورونو او دودونو تبدیلي د مسایلو په کیفیت او کمیت کې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په یو شمېر شرعي مسلو کې بدلونونه راوستل. د تراویحو مسله ټولو خلکو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضی الله عنه پکې بدلون راوستی. د طلاق په مسله کې یې لاس وهنه وکړه او ځینې نورې مسلې هم شته چې دلته یې یادونه اړینه نه بولم.

ځینې شرعي مسایل د اسلام په دویمه پېړۍ کې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسیر پراخ شوي او د اداینې ډول یې تر پخوا پراخ او یا هم یو ډول بدل شوی دی. د امام ابو حنیفه رحمه الله په مذهب کې د کوچني اختر سرسایه د خورما، کشمشو، کورت او اوربشو پر ځای کرنسۍ او بل هر د گټې شی ور کول کېدای شي. ځکه د امام صاحب دلیل دا دی چې سرسایه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو کې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره کېږي نو باید مسکین ته هغه شی ور کول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسايلو انساني تړولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسايلو په عملي کولو کې اساني پیدا شوې. که موږ د شرعي مسايلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقیب کړو، نو یو لور ته به په ټولنه کې د مسايلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پیدا شي.

نن باید د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روایات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ویل یې: که ذی الحجه داخله شي له یو چا سره د قربانۍ حیوان وي او د قرباني اراده یې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دې نه پرېکوې.

په دې حدیث کې دوې خبرې دي، یوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده یې وي چې د اختر په ورځ یې قرباني کړي؛ دا د حدیث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختیاري عمل دی نه وجوبي. ځکه وايي؛ که څوک حیوان ولري او د قرباني اراده یې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختیار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روایات راغلي یو یې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثینو د یوه روایت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روایت په دویمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه باید اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روایت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روایت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(٢)

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا یې هېڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښایي رسول الله ص یو خاص سړي ته د یوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حیوان په اړه ویلي وي چې ښونګري او وېښته یې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شالید ولري. د یو شمېر علماؤ په اند دا امر بیخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسي استحبابي امر دی.

دویم روایت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بیانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روایت زما په ګومان دویم روایت د منلو وړ دی. د روایت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وایي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لاَ يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لاَ يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(۳)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعيد بن مسيب، ربيعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځينې ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوک پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزيهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام يحيی، هادويه او شافعي نقل کړی چې که څوک قرباني کوي نو د وېښته خرييل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنيفه ويلي چې هيڅ مکروه نه دی. امام مالك يوځل ويلي: مکروه نه دي، په بل روايت کې يې ويلي: مکروه دي، دريېم وار يې ويلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روايته يو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو رواياتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لاَ، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هيڅ هم نه ايله کوي.(يعنې خيرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وویل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روایت هم یو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وایي؛ نو باید وس لرونکو ته یې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې روایاتو ته په کتو ویلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسۍ نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له روایاتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زیاتره سوداوې جنس په جنس کېدې. یعنې بایع(خرڅونکی) خو له لویه سره جنس پلوري، مگر مشتري (اخیستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بایع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکینانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکینانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زیاتې نه ذخیره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قربانۍ غوښې نه ذخیره کوي څو په ټولنه کې شته مسکینانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تگلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولنې له بې وزلو وگړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر رواياتو د کرنسۍ جواز ور زياتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو دا زياتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پيسې هم مسکين ته ور کولای شي.

ځکه له لويه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف يې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپيو د پر ځای لګولو لپاره دولت يوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکينانو پر اساسي اړتياوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچينې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)

(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)

(۳)(نيل الاوطار باب ما يجتنبه فی العشر من اراد التضحية)

(۴)(صحيح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دین و شریعت کې ډېر اهمیت لري، دعا د عبادت یوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته څرګندوي. قران او سنت ته په کتو هیڅوک هم د دعا له اهمیت، ارزښت، عبادت د نیکۍ له یوه ډوله منکرېدلای نه شي.

دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ایا دعا په عینیت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې یو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخلیک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهمیت ور کول شوی دی؟

زه چې څومره له نصوصو پوه شوی یم، دعا یوازې ذهني ډاډ دی، په عینیت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې یوازې فردي دعوت، ټولې طریقې یې کارولې دي، که یوازې دعا کار کولای، نو د یوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بیا یې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل یې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې یو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتېږي چې یوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنیت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدایي بندګۍ فکر پیدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کېږي چې زه بنده يم، عاجزه يم، محتاج يم او هر وخت شونې ده چې زه دې د يوه بل ځواک تکيې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بيا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لويي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهېږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا يو ځواک شته، هغه مې څاري، لـه دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کـار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د يوه ساعت کار پـه نـيم کـوي، خپلـه زحمت کش کړي، تکليف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنيـت يـې دا وي چې يو غيبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر يا ښه خـلاص شو؛ اصلن هيڅ غيبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنيت جوړ شـوی و، فکر يې کاوه چې غيبي کومک را سره کېږي، نو له دې وجې يې د کار پر اجراء خوند اخيستی دی. په قران پاک الله تعالی وايي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندګان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووايه چې) زه نژدې يم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښايي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنګ دا هم په ذهن کـې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځايولو ته اړتيا نه شـته، نو ما در وبولئ، نور پرېږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا پـه منلـو او قبلولو کې يوازينی مرجع يم. د دعا لپاره دغه يت کې يو لـړ شرايـط بيان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننګول، هغه نژدې ګڼل چې ترمنځ يې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حدیث کې راغلي دي:

«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)

ژباړه: دعا عبادت دی.

یوه بل حدیث کې راځي:

عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)

ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روایت دی، ده ویل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وویل، هغه ص به ویل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.

په دغه حدیث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي یا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وایي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بیا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب یې مه کوې او که د بل عمل وي، هم یې راته د شر سبب مه کوې.

د یوه انسان بل انسان ته دعا د مینې او محبت سبب کېږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِیره نه لري، زړه یې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مینې ښه وسیله ده. له نفرته د خلاصون ذریعه ده، رسول الله ص ولې یو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د یوه مسلمان دعا یې د بل په حق کې کې د قبولیت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مینې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسیله کېږي، مسلمان باید له مسلمان سره خپه نه وي، یو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت منعه کړی دی، یو بل ته دعا یې ستایلې ده، نو دعا دومره زیاته په قران او حدیث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترڅنګ د یوه او بل د مینې و محبت وسیله شي.

دا چې دعا په عینیت کې بدلون نه راولي، د قران کریم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: یقینن الله د یوه قوم حالت نه بدلوي څو یې دوی په خپله بدل نه کړي.

یوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بیان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم
څوک چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کریم دغه ایت ته په کتو موږ ویلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کریم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کریم له بل ایت څخه اخیستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ویل شوي وي چې دعا مو قبلېږي، نو هدف یې دا نه دی چې له عمل پرته یو کار ترسره کېږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب یې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونیسي- چې له ماسره مرسته کېږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مینې وسیله ده چې په ټولنه کې یو بل کس سره نږدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مینې وسیله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مینې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کریم دعا یاده کړې، حدیثو کې یې فضیلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، یا د یوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبیانو له عملي سنتو سره او نـه زمـوږ لـه مشـاهدې سره. نو ولې باید له قران کریم او احادیثو څخه داسې تفسیر وکړو چـې هم له قران سره نه لګیږي، هم د نبیانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا یو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شـوی، نه به چا له لوږې سا ور کړې وه، نه به د یوه ملت حالت خراب شـوی، نه به یو چا په تجارت کې تاان کـړی وای، نـه بـه څـوک پـه امتحـان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چې دغـه ټـول پیښـیږي او پـېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عیني شرایطو په بدلولو کـې هـیڅ رول نه لري، یعنې مستقیم تاثیر نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثیر لري، هغه بیا پر عینیت اغېز کولای شي، خو مخـامخ پر عیني شرایطو تاثیر نه لري؛ څوک چې د دعا د تاثیر په نیامت ناسـت وي، تغییر غواړي، تحول راولي، خپـل حـال او د ملـت حـال بـدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هیڅکله بـه اوبـو تـه ونه رسیږي، دوی به په خیال کې د یوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به یې رښتیا نـه شي، دوی بـه یـو هیـواد ودان کـړی وي چـې خـولې پـر تـوی نـه شي د یـوه ملـت ودانـول، د دې دنیـا د شرایطـو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خـبره ده. بنـاءن بایـد ځانونـه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنګ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصـل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره یوځای کښېږدو بیا مفهوم څنې واخلو چې په دې سره د یوه نص اصل مفهوم ته د رسـیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتیا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـړل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، کتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفير وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تكفير د كفّر يكفّر يعنې تفعيل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه يې عربي ويکيپيډيا ليکي: التكفير هو نسبة احد اهل القبلة الى الكفر.
يعنې تکفير کفر ته يوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه يې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقيقة التكفير تتوقف على معرفة معنى الكفر.
فالكفر في اللغة يعطي معنى الستر والتغطية: و وصف الليل بالكافر لانه يستر الاشخاص والاشياء بظلامه، كما وصف المزارعين بالكفار لسترهم البذور في الارض. بينما الكفر بالعقيدة هو عدم الايمان بما يجب الايمان به. في حين ان كفر العمل هو جحد المعروف وعدم شكره.
ژباړه: د شريعت له مخې د تکفير پېژندنې حقيقت د کفر د کليمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وايي، شپې ته له دې امله کافره ويل کېږي چې په خپله تياره اشخاص او نور شيان پټوي، بزگرانو ته کفار ځکه ويل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقيدې کفر پر هغه څه نه ايمان دی چې بايد ايمان يې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نيکو انکار او نه مننه يې ده.
دوکتور عبد القادر الشيخلي په اسباب التكفير وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التكفير بالباطل هو الصاق تمهة الكفر بمسلم بلا ضابط شرعي، وهذا التكفير داء يصيب الفكر الاسلاميّ ويؤدّي الى مزيد من التطرّف والقيام باعمال إرهابيّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه كفر ته نسبت پر يوه مسلمان له شرعي اصل پرته د كفر تهمت دی، دغه تكفير يو مرض دی چې مسلمانان په فكري لحاظ پـه اخته دي، دا د زيات تشدد او داسې ترهگريزو اعمالو سبب كيږي چې امن اخلالوي.

تكفير د مزيدو باب دی، چې اصلي ريښه يې له كفره راغلې ده، له دې امله يې شرعي معنا كې پر هغه څه د نه ايمان يادونه راغلې ده چې بايد ايمان يې پر راوړی وای. د تفعيل باب متعدي دی، معنی يوازې فاعل يې كار نه كوي؛ بلكې مفعول هم غواړي، تكفير كفر ته منسوبول دي، تعليم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تكفير قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه كړې ده، چې انسانا كله عقده ونيسي، نو د خپل مخالف په مقابل كې له هرې وسيلې كار اخلي؛ د اسلام پـه اوايلو كې له اصحابو دغه غلطي تكرار شوې ده، چې رسول اللـه صلى الله عليه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته يې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه وركوله چې د قران كريم اياتونه يې په اړه راغلي وو. رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دښمن ته د تبليغ وسيله په لاس وركوله او هم يې د هغوی ظاهر ته كتل چې ظاهرن يـې د اسلام احكام عملي كول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې يوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فیصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعده ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پیروي کړې ده.
لاندې به د تکفیري وبا په اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څو احادیث د نمونې په ډول راوړم:
وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلاَّ أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(١)

ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شیانو بیعت وکړ یو دا وو چې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ویل: مګر که مو له دوی څرګند کفر ولیدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دلیل در لودی.
دلته څو مهم ټکي یاد شوي دي چې ښه پام ورته اړین دی: یو دا دی چې کفر باید واضح او صریح وي، دویم دا چې د کفر په اړه باید شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نه په ظني الثبوته فیصله کیدای شي او نه په ظني الدلالته هیڅوک د پرېکړې حق لري. درېیم ټکی په حدیث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پرېکړه د عالمانو او باصلاحیته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ویلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دلیل ولرئ. په دلیل پوهېدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دلیل د دوی لپاره حجت وي، دغه یې صلاحیت ته اشاره ده، هر څوک نه شي کولای چې د نورو د اعمالو په اړه پرېکړې وکړي، یوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنده لري چې د ټولنې نظم ساتل یې مسوولیت وي او د دغه د اخلال مخنیوی د هغوی له مسوولیتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چارو کې مداخله پیل کړي، هم به د مسوولیت او نا مسوولیت کسان سره ګډ شي او هم چارې ګډوډېږي، پښتانه متل کوي چې د ډېرو خر لیوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلَّا رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم ويل: هر كس كه خپل ورور ته وويل: اې كافره! نو له دواړو پر يوه به دا كلمه صادقيږي، كه هغه شخص كافر وي(خو سهي ځاى يې پيدا كړ) كه نه بېرته پر ويونكي راګرځي.

له دينه بايد د خپلو اغراضو د تر لاسه كولو وسيله جوړه نه شي، هر وخت چې ديني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره كار شوي دي، ډېرې بدې پايلې يې ور كړې دي، دين كې يو بل ته ښه توصيه ده، حديث كې ويل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: دين نصيحت دى، موږ وويل: د چا لپاره؟ ده ويل: د الله لپاره، د هغه د كتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي عليه السلام ويل: كه چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وكړ هغه د خپلې وينا په شان دى، ده ويل: كه چا په هره وسيله ځان قتل كړ په دوزخ كې به په هماغه وسيله عذاب ور كول كېږي، پر مومن لعنت ويل، د هغه د قتل په شان دي او كه چا يو مومن په كفر تورن كړ، نو ګواكې قتل يې كړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حديث کې يو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لويه ګنا بلل شوې ده، يوه مسلمان ته اصلن نه ښايي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسووليت د يوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پوه شو خپل يې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احاديثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سخت دريځ خپل کړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زيات کتابونه ليکلي دي او دغه مسله يې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زموږ په ژبه تر اوسه د يادولو وړ شی نه دی پر ليکل شوی، يوازې د تکفير لپاره د اسبابو د زياتوب کتابونه ښه ډېر ليکل شوي او بس. لاندې به د علي کرم الله وجهه او يوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عن أهل الجمل وصفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فروا. فقيل: أمنافقون؟ قال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننا بغوا علينا".(۵)

ژباړه: له علي رضي الله عنه د جمل او صفين په جنګونو کې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چې ايا دوی مشرکان دي؟ ده وويل: نه، له شرکه تښتيدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ويل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم يادوي. پوښتنه ترې وشوه چې چيش دي؟ ده ويل: زموږ وروڼه دي خو بغاوت يې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقیق عید ویل: دغه حدیث لویه ګوتڅنډنه ده هغه چا ته چې مسلمان تکفیروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه یوه لویه فاجعه ده چې د متکلمانو او هغو کسانو چې اهل سنت او اهل حدیثو ته منسوب دي لویه برخه؛ ځکه پکې ښکېله ده چې عقیدې کې اختلاف سره لري، نو دوی پر خپلو مخالفانو سختي کړې ده او د هغوی د کافر بللو پرېکړه یې کړې.

د تکفیر په اړه د اهل سنتو اصل:

د تکفیر په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا علياً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ یوازې هغه څوک کافر ګڼو چې الله او رسول یې کافر بللی وي. د یوه چا د کفر په اړه که منصوصي کفر ثابت شي، هغه کافر دی او که څوک الله یا رسول یې کافر نه وي بللی، هغه کافر نه بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوك كافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه كافر كړی وي؛ ځكه تكفير شرعي حكم دی د بالمثـل عـذاب پـه كټګوری كې نه داخلېږي؛ تكفير يـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج كافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تكفير كړل، د تكفير په مسله كې معيـار صريـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قياس دی.

دغه اصل ته په كتو كه څوك د اهل سنت پيروان وي بايد له دې مسلې سره زيات احتياط وكړي، ځكه دا داسې خبره نه ده چې كول يې انسان ته هيڅ زيان نه رسوي، بلكې دغه يـوه كليمـه، يـو ويـونكی لـه ايمانـه خلاصوي يا هغه كس چې ورته ويل شوې ده پر هغه صادقېږي؛ نو كـه له چا سره د خپل ايمان او اسلام غم وي، هغـه بايـد لـه دې مسـلې سره احتياط وكړي، اصلن الله له يوه انسانه دا پوښـتنه نـه كـوي چـې پلانـی كافر و؛ نو تا ولې ورته كافر ونـه ويـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـديت كېږي چې پلانی مسلمان و تا ولې كافر ګڼلی دی؟ كه څوك په دنيـا او اخرت ځان ته مشكلات نه ايجادوي هغه بايد د هيڅ مسلمان په اړه هم د تكفير الفاظ ونه كاروي. د ايمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوك چې لمونځ كوي، زموږ ذبيحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه كـې مـخ كوي بايد د تكفير الفاظ ورته ونه كارول شي، له رسول الله پـه حـديث كې همدغه معيار نقل شوی دی او كه څـوك د رسـول اللـه صـلی اللـه عليه وسلم معيار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ايـمان او اسـلام وډار شي.(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخيږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکر خلک د بل فکر خلک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کیږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دریځ تر وروستي حده درېدل هم ددې سبب کیږي، چې خلک د یوه بل په مقابل کې تکفیر ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشیع ترمنځ، یا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حدیثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر یوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کیږي.

د خواهشاتو پیروي: په دې ضمن کې یوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی یې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسیله نه یوازې نن ښه کارېږي، بلکې د اسلامي امت په تاریخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبیرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کیږي.

جمود: زموږ پر سیمه د جمود سیوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتیجه ده، چې خلک یې له حقایقو لرې ساتلي او پر مازې یوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او یو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بیخي زیاتې لیدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په یوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای یې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطیت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطیت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطیت ته کار کیږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطیت په اړه څه ولیدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله یوازې خپل کتابونه وایـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلا کـې، یـوازې د کرکـې ذهنیـت لـري. دغـه وضعیت که موږ په خپل هیواد کې هم وڅیړو، نو ښه لویه برخـه کسـان به په دې لیست کې شامل شي.

نتیجه:

له پاس احادیثو او د علماؤ له وینا جوتیږي، چې کفر یوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـیڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب یې لـه اللـه سره دی او پـه دنیـا کـې یـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانینو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري. اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نیتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی یوازې د مسلمان ښـودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هیچا زړه نـه ور څیري چې د زړه په احوالو یې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څیرولو هم دا کار نه معلومیږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ایمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په دیني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦۰.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ۵۵.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦۵۲.

(۵)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ور کوي؛ بلکې کله د حسي۔ شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلیشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اورېدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اورېدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلېږي، هغه نقص حتمن ورته پېښېږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر۔ په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې يو خو انسان دا ادعا بيا نه شي کولای چې د دې اصولو تعميل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او يو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړيږي.

دويم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخيږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنگدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تگلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تگلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حياتي حيثيت لري.

د احاديثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله يوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو يو ډول ځواب يې ور کړی دی او بل وخت بيا بل پوښتنه کړې، دې ته يې بل ډول ځواب ور کړی. د حديثو شارحينو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د يوې بوښتنې ځوابونه دوه يا تر دې هم زيات ډولونه لري.

د دوی يو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصيت په بدلېدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د يوه کس حالاتو يوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعيت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر يو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تگلاره اخيستې وه، د سوريې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په يوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلك، حالات، ځای او وخت يوه غوښتنه ځنې کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ يو چې ځمکنيو حقايقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دين تفسير کړو، چې نه دين ته خلك شا ور واړوي او نـه يـې د دين له امله دنيوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متـل دی چـې نه سيخ وسوځي او نه کباب!

په قران کريم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که يې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون بـه پکـې حـس شي؛ دا ولـې؟ ځکـه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرايعو روح داسې نـه دی جوړ چې له حـالاتو سره ټکـر تـه انسـان اړ کـړي، بلکـې ورسره د جوړېدا او تعامل توصيه کوي. په اضطراري حـالاتو کـې د حـرام ژوي غوښه خوړل، يا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حـالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ۱۰۶)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علـماؤ فتـوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مگر په هغه صورت کې چـې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بيا فتوا ور کړي. داسې خو هيڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هيواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بيا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړينه ده چې د هر هيواد په جغرافيه کې دننه دينـي پوهـان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنـي حقيقتونـه ورسره ټکـر ولري، نه د زمانې غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نـه هـم مکـان هېر شـوی وي او سـمدم لـه مقتضـا الحـال سره مناسـب ځوابونـه ورتـه موندل شوي وي.

د مشهور فقيه امام شافعي په اړه د تاريخ کتابونو کې راځـي چـې کلـه د عمر په اخيرو وختونـو کـې مصر-تـه ولاړ، نـو د خپلـو پخوانيـو فتـواو برخلاف يې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نويو اقوالو په نوم يادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونيسي په نوم يوه عالم په الامام الشافعي في مذهبيه القديم والجديد کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونيم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره ليکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاين موندل کيږي.

د امام مالك څخه د عباسيانو يوه خليفه(چې غالبا هارون الرشيد به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مګر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چليږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځايونه توپير کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې ديني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د يوه تعبير درلودل اړين دي؟ ځواب تر يوه حده واضح هم دی، خو زه بيا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د يوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپير لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تيريږي او نوې غوښتنې و مسلې پيدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنيا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زياتو ځايونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحياتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به يا موږ خپل دنيوي ژوند په دې خاطر تريخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو يا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ په فرهنګ رنګېدلي وي، له حالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښتنو و پوښتنو ته مو معقولې حللارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هم د مشاهدې، بشري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شريعت او اخلاقو اړيکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقياتو بحث کېده او لا هم کېږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پيدا کوي. اوسمهال د اخلاقياتو او شريعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کېږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دين، شريعت او اخلاقو تعريف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامېږي. که څه هم د ټولنيزو پديدو په اړه ټولمنلی تعريف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې يې ګڼ او بېل تعريفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دين او شريعت سره بېل دي. د قران کريم د دې وينا له مخې چې د ټولو نبيانو دين يا ملت يو ګڼي(۱) او بل لور ته بيا شريعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومېږي چې دين او شريعت بايد سره بېل شي. دې ته په کتو بايد دين داسې تعريف کړو:

د دين تعريف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دين ويلای شو، چې احکام يې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس يې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کريم د رسولانو د بلنې لنډيز راخيستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې يې بسنه کړې.(۳)

د شريعت تعريف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي احکام د ديني احکامو برخلاف زياتره يې لنډمهالي او خصوصي وي. له دې امله نو په شرايعو کې نسخه راتلای شي،(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له يوې ټولنې بلې ته او له يوې زمانې بلې ته توپير کوي. ځکه دا احکام له ټولنيز ژوند او اړيکو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغيير او بيخي ورکېدا په حال کې وي، نو احکام يې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنيز ژوند کې يې د موجودېدا شتونتيا هيڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعريفونو معلومه شوه چې اخلاق د شريعت برخه کېدای شي، نه د دين؛ ځکه اخلاق يوه ټولنيزه پديده ده، چې له دې موضوعاتو يوازې شريعت بحث کوي.

د اخلاقو تعريف:

جيم ريچلز وايي: د عقل په لارښوونه عمل کول، يعنې د هر کار د تر سره کېدا لپاره بايد مناسب دلايل وجود ولري.(۵) يو بل تعريف يې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضايلو او رذايلو مجموعې ته اخلاق وايي.

دلته يوه بله موضوع زما په اند ګونګه پاتې شوه. د اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو ترمنځ توپير يا اتحاد ته ګوته ونه نيول شوه. زموږ په ټولنه کې يو کس چې د بدو ځواب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای يې په ورين تندي وي، دې ته اخلاقي وايو. خو سخي ته اخلاقي نه وايو. ارزښتونه موږ ملي، فرهنګي، شرعي، تاريخي او... ته ويشلای شو؛ خو د اخلاقو دارنګه تقسيمبندي ما تر اوسه نه ده ليدلې. له دې جوتېږي چې اخلاق او ارزښتونه تر خپل منځ توپير هم سره لري او هر ارزښت نه اخلاقي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاویې ورته کتل به سم او پر ځای کار وي. خو دا هم باید ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کار نه دی. همدا سختي د دې سبب شوې چې د دواړو ترمنځ د بیلتون کرښې تر یوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپیدا کېدا انګېزه هم لږ تر لږه بیلتون ته اشاره کوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې یې راپنځوي. له دې امله ورته تولنیز قراردادونه هم وایي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د یو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپل رول او د ټولنې د ارزښتونو، قیدونو او کلتور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي یو ښه اخلاقي صفت په ځان کې پیدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی له ټولنې کسب کوي، البته اختیار او په ځان کې پیدا کول یې خپل کمال وي. دا د یوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بیا دادی چې د اخلاقیاتو ځیني برخې د ټولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ میرمنې ته لاس ور کول، که څه هم د یو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دین دواړه رول لري، بل خوا بیا په غربي ټولنو کې لاس ور کول، روغبړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه یوه فرد ته ور زده کوي چې دلته به دا کار نه کوې، که نه حیثیت به دي ور سره کم شي، د یو چا له عکس العمل سره به مخ شې، یا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقه په نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شريعت سره څه اړيکه لري؟ د اخلاقو سرچينه شريعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سيکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه يې ګڼ نظرونه موجود دي.

يو نظر دا دی چې اخلاق له شريعته بېل دي. د اخلاقياتو جلا نظام شته چې په يوه غير مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دويم نظر دا دی چې مذهب يا شريعت عيني اخلاقيات دي. درېيم نظر داسې دی چې اخلاقيات له شريعت سره نه د تضاد اړيکه لري او نه د عينيت؛ بلکې درېيمه اړيکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شريعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لويه ټولنيزه پديده شريعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړيو دوو نظرونو له درېيم سره موافق يم، خو زه يو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شريعت کې يې يادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غير مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غير مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته يوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته يا مذهب نه شته يا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړيکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نيسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې يې ګڼلای شو. نو اول اند تر يوه حده سم دی.

دويمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شريعت مخکې هم په يوه ټولنه کې موجود وي خو د شريعت تر نزول وروسته يې په شرعي متن کې هم يادونه راشي. ممکن دا برخه ځينې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دويم نظر خاوندان يې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره یې یوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو تولیدي مذهبي اخلاق یې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري.
البته دومره هم نه لکه د دویم نظر خاوندان چې یې ادعا کوي او اخلاق عیني مذهب یا مذهب عیني اخلاق ورته ایسي؛ اما داسې انګېرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بیخي اخلاقي نظام وجود نه لري یا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقیات هېرولای نه شي او ځای پر ځای یې یادونه شوې ده.
درېیمه برخه هغه اخلاق دي چې یوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچینه هم یوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بندیانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فدیه کې د ایله کولنې او ډېر نادر له قید او شرط پرته ایله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسیر په اړه د فدیې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج یې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې یو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په لیست کې شاملولای شو که څه هم ښایي ځینو ته دا یو حقوقي امر او موضوع و ایسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نویو جنګي اخلاقو څرکونه هم وینم.
که د لنډیز په ډول ووایم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شریعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به یې اخلاقي سیستم درو برخو ته تقسیمېږي. یوه برخه پخواني اخلاقیات یې شریعت مني چې ځینې کسان یې بیا مذهبي اخلاق بولي. یوه برخه یې ردوي چې د یوې غیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شريعت سره جوړ نـه راځـي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځيني نوې اضافې هم کېږي چـې د شريعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کـې ځـای نيسي او دې ته توليدي مذهبي اخلاق ويلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقياتو او د غيرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپيرونه شته. لومړی توپير يې په انګېزه کې دی. يو مذهبي کس د ثواب هيله لري، خو نامذهبي کس يې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچينه يا شريعت بولي يا يې د مذهبي تاييد له امله مـذهبي صبغه ور کوي چې غير مذهبي کس يا ټولنه کې مذهبي اخلاق يـا د مـذهب لـه لورې تاييد شوي اخلاق وجود نه لـري. پـر خـدای، قيامـت، ثـواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعميـل، سـاتنه او تبليغ کـې مـوثر رول لري چې يوه غير مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. يعنې مذهبي ټولنه يا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپـل وجـدان لـه مخې هم کوي او د خدای په خاطر يې هم کوي، خو غير مذهبي ټولنه يو هځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنـه يـا د وجـدان قضـاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچينه هم ټولنه وي او هم شريعت، خو په غير مذهبي ټولنه کې يوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په يوه ټولنه کې مذهب ځای ونيسي نو د وخت په تېرېدا بيا له شرعي متن څخه يوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پيدا کېږي که څه هـم د زمان او مکان په تغيير به تغيير خوري؛ خو سرچينه يې مـذهبي متـون وي. د شرايعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم پـه خپـل ذات کې متنوعه وي، خو يو ټکی يې مشترک دی چـې سرچينـه لـه مـذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچینه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زمانې په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره يوې ټولنې ته ور کول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو- ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګيږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېرى برخه د عباداتو، د ايمان، ميتافزيک مسايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يې اخلاقيات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازليږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقياتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يې د جنسي- تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ور کړ چې دويمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يې په هر شي کې ور کړ، د تجارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روایت دی، ده ویل چې رسول الله ص وویل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې یوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زیاتره یې هغه خلک وو چې په ټولنه کې یې پېشې در لودې، لکه زرگر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاریخ العرب قبل الاسلام لیکوال وایي:

وکانوا یعیرون من یتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ویعیرون نسله، ولا سیما إذا کان من بیت رفیع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرگر، پښ یا نجار لور به یې نکاح کړه، د هغه نسل ته یې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معیارونه بدل شول، قران کریم ورته لار ښوونه وکړه:

{یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاکُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاکُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ خَبِیرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له یوه نارینه او ښځې پیدا کړي یئ بیا مو خیلونه او قبیلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، یقینن الله علیم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته گوته ونیوه، قبیلې، خیلونه او نسب د ښه سړیتوب معیار نه دی، تقوا د انسانیت معیار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ویلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا كسبونه هم سپک ښكارېدل، له دې امله به يې يوازې مرېيانو، عجميانو او يهودو دا كارونه كول، د المفصل ليكوال د خپل پاسني بحث په اوږدو كې وايي چې په دې برخه كې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولكننا لا نستطيع نكران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو كولای چې كسب او كمال ته د عربو له سپک نظره منكر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توگه بدل كړ: رسول الله ص وويل: لوړ لاس پر كښته غوره دی(١٢) او خپل كار و عمل يې وغوره باله(١٣) همدا شان يې وويل چې زكريا ع نجار و(١٤)، نو كسب او پېشه هيڅ بد كار نه دی، بلكې پر تږلنه ځان تحميلول بد كار دی(١٥).

٢٠١٨/ ٦/ ٢٢

سرچينې:

(١)سورة الانبياء: ٩٢، سورة المؤمنون: ٥٢)

(٢)سورة المائده: ٤٨، او په سورة التوبه كې د قران كريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ٣٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول يې له عملي تګلارې او حق دين سره ليږلی. دلته د (هدی او دين) بيل- بيل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شيان دي. د معجم لغة العربيه المعاصر ليکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طريقه او شريعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتيږي چې شريعت او دين سره بيل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکيان، رابطه دين و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بيان مکارم الاخلاق و معاليها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائيل زکريا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روايات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعيد ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شريکه رض روايت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ويل يې چې ده د ابراهيم عليه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روايات له ابوهريره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او يو همدا لوړ روايت دی چې له ام شريک رض څخه شوی دی. په دې رواياتو کې ځينې نکتې سره مشترکې او ځينې يې بېلې دي. مثلن: په لوړ روايت کې د ابراهيم عليه السلام ذکر کول د ځينو محدثينو په اند د بخاري د استاد عبيد الله بن موسی په روايت کې راغلي دي چې د ابن جريج مدرج يې بللی دی. ځکه ابن جريج څخه نورو شاگردانو روايت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاگرد د حديثو اخيستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(٣)

ژباړه: یحی، محمد، او روح درې واړو روایت کړی دی چې ابن جریج ویل موږ ته عبد الحمید حدیث بیان کړ چې ده ته ابن مسیب خبر ور کړ، ام شریک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ویل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حدیث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روایت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حدیث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شریک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شریک رض له کربوړیو په تکلیف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې باید قتل یې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حدیث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي یا هم بل شي څخه انسان ته تکلیف رسېده، نو وژل یې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حدیث هم سهي دی، وروستی جمله یې د ابن جریج مدرج نه ده، نو بیا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کریم سره یې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کریم اصل بیانوي چې د یوه کس په ګنا بل کس نه نیول کېږي، دلته ولې یو حیوان د بل په ګنا نیول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ١٦٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې يو کار کوي گنا يې پر هغه ده، او هيڅ گنهکار د بل په گنا نه نيول کيږي.

د قران کريم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړی ټولو کربوړيو او ټول نسل ته يې ولې سزا ورکوله کيږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کيږي، چې عقل هم لري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطب هم دی، نو له حيوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کريم وايي چې پر ابراهيم عليه السلام باندې الله اور يخ او سالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبياء: ٦٩)

ژباړه: موږ وويل: اې اوره! پر ابراهيم باندې يخ او سالم شه.

که اور ابراهيم عليه السلام ته هيڅ زيان نه وي رسولی، يا بيخي گرم شوی نه وي، نو بيا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربوړي دا عمل بيا د قران کريم له بل ايت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَةُ وَهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سجده کوي چې اسمانو کې دي او هغه چې ځمکه کې دي له حيواناتو او ملايکو، دوی د الله له عبادته لويي نه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاريږي او هغه څه کوي چې امر يې ورته کيږي.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې ملايکې او حيوانات د الله پر ښودل شويو طريقو روان دي او کله يې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د الله يوه ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ یې کاوه؟ تر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حیوانات د انسان د کفر او اسلام تمیز نه شي کولای، که نه په حیواناتو کې تر ټولو ښایسته او انسان ته نژدې یې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قیمتي و او انسان ته یې ډېر ارزښت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصحابو په مقابل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخیسته او هیڅ اس جنګ ته له تلو انکار نه دی کړی. له قران کریم او عقل څخه مخالفت د موضوعي حدیث یوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحدیث څخه یوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثل كون الحديث ركيك اللفظ، أو مخالفا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حدیث) څلورمه نښه د حدیث په متن کې وي، مثلا: الفاظ یې رکیک وي، د حس (یا عقل) مخالف وي او د قران کریم د ښکاره نص مخالفت یې کړی وي.

دلته موږ وینو چې دا روایت په همدغو الفاظو نه یوازې د قران کریم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هیڅ حیوان نه دی لیدلی چې مکلف وي؛ یا هم د مکلفو انسانانو غوندې اعمال یې کړي وي؛ بیا دې هغه ته سزا ور کول شوې وي؛ نه یوازې هغه؛ بلکې ټول نسل یې د یوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حدیثونو مخالف کره روایات هم شته چې رسول الله ص یې د قتل امر نه دی کړی، حدیث کې دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِلْوَزَغِ الْفُوَيْسِقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روایت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فویسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روایت کې زیاته کړې چې عائشې رض ویل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر یې کاوه.

که یو لور ته هغه حدیثونه دي، نو بل لور ته دا حدیثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې یوازې د قتل حدیثونه بیان کړي دي او دغه روایت مو پټ کړی دی؟ ولې مو یوازې هغه د وژلو روایات منلي دي او دغه روایت مو په عمل او باور کې هیڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روایات له قران کریم سره ټکر دي، عقل یې نه مني، خپله له صحیحو روایاتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. یو مثال یې د مسلم دا لاندې راوایات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال : «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهریره رض روایت دی چې رسول الله ص وویل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نیکۍ ور کول کېږي، په دویم وار کمې دي او په درېیم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهريره رض په بل روايت کې راغلي دي چې رسول الله ص وويل: په لومړي ويشتلو کې اويا نيکۍ دي.

او په درېيم روايت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وويل: د لومړي ويشتلو اويا نيکۍ دي. خو دلته بيا په سند کې خورا زيات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهيل حديث له خوره بيانوي که له وروره، د مسلم په لومړي حديث کې يې له پلاره حديث بياناوه، نو د دې حديث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اويا روايت به څه کوو، که اويا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ويلي دې چې په زياتره نسخو کې اختي (له خوره روايت) راغلی دی، په ځينو کې اخي (ورور) نارينه راغلی دی، په نورو کې بيا ابي (پلار يې) ذکر کړی دی... دوی ويلي دي چې له پلاره روايت يې خطا ده.

د ابوهريره رض روايت د سند او متن دواړو له لورې خورا زيات مشکلات لري، د سهيل راوي په اړه اما ذهبي وايي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهيل له پلاره او هغه له ابوهريره رض په غرائبو کې دا روايت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حديثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم يې د قران کريم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طریقه یې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شریک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه تري په تکلیف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه یې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پیدا شوې ده. دا یوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی ولیده هغه به مړ کېږي.

په حدیثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روایت کې یو ځای ویل شوي دي چې که اهل یې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حدیث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس یې له عایشې رض څخه نقل کوي چې دا حدیث د یوه یهودي په اړه راغلی دی چې جنازه یې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وویل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ویل چې تاوان یې له قران کریم سره ټکر دی، ځکه یو څوک د بل په ګنا نه نیول کېږي دا د قران کریم اصل دی، عایشې رض دا هم ویل چې دا د دې حدیث د بیان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روایت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شریک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بیا پوښتنې ته اړتیا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روایت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځیني وایي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فويسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر يې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فويسق کې يوازې کربوړی نه دی شامل، نور حيوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده يې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زيات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د يوې نيکۍ هم نه دي ويل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، يا اويا نيکيو وعده شوې ده؟!

د علوم حديث يوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زيات ثواب ژمنې هم د يوه حديثو د موضوعيت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(٨)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زيات ثواب احاديث.

دلته د يوه کربوړي پر وژلو د سلو نيکيو ثواب هم پر يوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعيت نښې له ورايه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو رواياتو کې که صحيح حديث وي، هغه يوازې هغه دی چې ام شريک رض تر تکليف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حديث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی يا هم وروسته راويانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځينو کسانو کړې دي چې د روايت لوری يې يو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روايت چې د وژلو علت يې اور ته پوکل بيانوي، يا هغه چې د زياتو نيکيو وعدې ور کوي کره نه دي، حتمن په راويانو کې يا قصدي غلطۍ شوې دي او يا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتيا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نيت نه ښه کار دی او نه دې د يوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدايه ثواب غواړي. د اړتيا له مخې د يوه غوايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمي دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري. ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟

د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.

۲۰۱۹/سپتمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)

(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)

(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حدیث د پېژندلو بیان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم کتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي علی مسلم، کتاب قتل الحیات وغیرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سیر أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، اقسام الحدیث من حیث القبول والرد، الحدیث الموضوع، اثار الوضع السیئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱)قران کریم.

۲)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۵) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامې-بیروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱)نسائي، السنن الکبری، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب الخراساني، د شعیب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقیق، د الرساله موسسې چاپ بیرون، لومړی چاپ: ۲۰۰۱، ۱۲ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٢)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ٢٠٠٣، لس ټوكه.

١٣)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ كال: ١٣٩٢، اته ټوكه.

١۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړى چاپ: ١۴٢٩هـ ٢٠٠٨م، څلور ټوكه.

١۵)كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ١٩٨٦، ٧ ټوكه)

١٦) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ٢۵ ټوكه)

١٧)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړى چاپ: ١٩٨۴، ديارلس ټوكه.

١٨)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ١٩٦۴، لس ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسير القران العظيم، د ابو الفداء، اسماعيل بن عمر بن كثير القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقيق، د دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ، دويم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوکه.

۲۰) زحيلي،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه، د محمد مصطفى، دار الفكر دمشق،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)

۲۱)سيواسي، فتح القدير، د ابن الهمام، كمال الدين، محمد بن عبد الواحد، د دار الفكر چاپ، له تاريخ پرته.

۲۲) جديع، تيسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن يوسف، د الريان اداري چاپ، بيروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، يو ټوک.

۲۳) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۲۴)معجم الوسيط، د ابراهيم مصطفى، احمد الزيات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامية، د اثراء د نشر و توزيع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامية، مسلسل شمیره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، كال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحليل عن مفهوم الوسطية في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن رياض چاپ، د چاپ كال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملكيان، رابطه دين و اخلاق، د مصطفى، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهيم بن موسى بن محمد الغرناطي، د ابو عبيده مشهور بن حسن په تحقيق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام، د دوكتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحاديث الضعيفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د دار المعارف رياض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوكاني، نيل الاوطار، محمد بن علي اليمني، د عصام الدين الصبابطي په تحقيق، د مصر- د دار الحديث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شيباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقيق، د دار الخارني رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التكفير و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د مكتبة المعارف رياض چاپ.
۳۷)نعيمي، تيسير مصطلح الحديث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مكتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، يوټوك.
۳۸)ذهبي، سير اعلام النبلاء، شمس الدين، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعيب الارنووط تر سرپرستۍ لاندې د پوهانو د يوې ډلې په تحقيق، الرساله ادارې چاپ، دريیم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسيط في علوم و مصطلح الحديث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سويلم، د دار الفكر العربي چاپ، يو ټوك.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library